

HORIA BARBU OPRIŞAN

CĂLUŞARII

Studii de folclor

HORIA BARBU OPRIȘAN

CĂLUȘARII

Coperta de

El. Haschke — Marinescu

Studii de folclor

HORIA BARBU OPRIŞAN

CĂLUŞARII

studiu

1969

Editura pentru Literatură

ÎNCHINARE

Romulus Scriban a publicat în Dacia Literară, *din Galaţi, II, 1869, numărul 5, această poezie pe tema* Căluşarilor. *O inserăm, aici, pentru ineditul temei şi tratarea ce o dă în spiritul romanităţii* Călusarilor.

Joacă groasnicu Căluşeru, mîndru suvenir de glorii
A originelor Romei, cînd îşi scoase luptătorii
Ce să facă jocuri brave, ce rămase în miracol
Să atragă pe vecinii la eroicul spectacol !
Căci cînd Romulus clădise Roma noastră, toţi romanii
Nu aveau femei să crească poporul ei în toţi anii,
Şi la joc ademenîră pe popoarele vecine
Cînd deodată le răpiră pe fecioarele Sabine !
Iară cele jocuri brave au rămas în suvenire
La români spre neuitarea timpurilor de mărire,
Cînd boierii toţi călare, pinteni, suliţe şi arme
Pentru patrie purtase, lanţurile ei să-i sfărîme.
Căluşerii merg în rînduri, cu bravură şi-nfocare
Ca stejarii nalţi şi ageri, de te pune în mirare !
Cu privirea ca văpaia, coperiţi de fier răsună
Mersul lor !... Şi toată urbea împrejurul lor s-adună,
Unul duce steagul Romei, altul cu o spadă trasă
Custodeşte lîngă dînsul, după ce pe ea jurase,
Că va sta mut simbolul sacru al secretului pe care
Au acoperit romanii a copilelor furare !
Ei se opresc în două şiruri şi încep acele jocuri,

Sărituri neauzite, schimburi agere de locuri
Uriașe și celebre, încît zici că nu-i putință
Decît la romani să aibă joc așa de biruință,
Care pune în mirare pe popoarele Itale
Ca să vie să admire jocurile triumfale !
Căci cînd se reped deodată, se aruncă ca Titanii
Și auzi groznicul lor strigăt, înțelegi ce-au fost romanii.
Sub a lor pași muge cîmpul, atmosfera clocotește
Muzica răsună tare, inimile veselește.
Inspirînd entuziasmul, care crește în orișicare
Vede bravele lor jocuri demne-n veci de admirare.
Ian priviți cum se învîrtește jocul de voinici cu fală,
Cum s-aruncă, sar ca cerbii, se reped și dau năvală,
C-o privire foarte sumbră și cu mare maiestate
Încît vezi că-s strănepoții neînvinselor armate !
Ah ! jucați, o ! fii ai Romei, jocul Romei neînvinse
Cînd cu jocuri militare pe fecioare le cuprinse !
Jocul vostru cel eroic, neamurile înmărmurește
Omenirea vă admiră, lumea toată vă privește.

PROLOG

Rusaliile sînt una din cele mai mari sărbători ale poporului român. Pline de adînci și multiple semnificații folclorice și etnografice, Rusaliile sînt o moștenire de la strămoșii noștri, romanii. În această zi, care în popor este cuprinsă într-un ciclu de trei zile cu urmări folclorice și etnografice pe toată săptămîna, în satele noastre își făceau apariția călușarii.

Călușarii deschideau și închideau Rusaliile. Ei colorau aceste zile, dîndu-le un farmec deosebit și o strălucire cu adevărat sărbătorească. Nu se puteau concepe Rusalii fără călușari. Toți îi așteptau. Fiecare vrea să-i vadă jucînd în bătătura casei, iar cei cu stare cereau să le facă „Războiul". Odată, la Mihai Bravu de Vlașca, am văzut un Căluș jucat numai de „veterani". Spectacolul a fost magnific. Tot satul a ieșit să-i vadă. Cei tineri au avut ce învăța. Bătrînii s-au întrecut în agilități și virtuozitate. Fiecare joc era o dantelărie de figuri. Nu pot să-l uit pe Gică Olteanu, pe Ion a lui Meca, pe Tudor Gh. Dină, zis Rechiziție, pe Marin Botan, celebru Mut, și atîți alții, toți oameni maturi, trecuți de cincizeci de ani. Gică Olteanu era Vătaful. Atunci am înțeles și am văzut cu adevărat ce este Călușul. Mi s-a arătat în toată grandoarea sa arhaică, întărindu-mi sentimentul că românul are jocul în sînge. Mutul a fost Gheorghe Botan, fiul lui Marin Botan, și el, la rîndul său, renumit Mut. Fusese Mut la Căluș, douăzeci de ani. Era vestit pe toată Vlașca.

Mutul acoperea singur toată „scena", răspîntia largă cît un cuprins, din mijlocul satului, unde se făceau horele, iar în Duminica Rusaliilor se juca, pentru ultima oară Călușul și se făcea Războiul, după care se spărgea Călușul. Mutul era un actor de mare clasă. Un mim de talent. Avea o fantezie care uimea.

Rusaliile au fost sărbătoarea care punea în mișcare satul. Femeile se îngrijeau de cele ale sufletului, de pomenirea morților și de cele ale credinței. Bărbații erau ocupați cu Călușul. Cu două-trei săptămîni, înainte de Duminica Rusaliilor, Vătaful se ducea în sat să vadă cine merge în Căluș. Închipuia echipa. În general se păstra formația din anul trecut, pentru că era obiceiul și credința că trebuie să stai în Căluș un număr de ani. După ce alcătuise echipa, Vătaful pleca după lăutari. Îi tocmea și începea repetițiile. Mutul se îngrijea de ale sale. În Sîmbăta Rusaliilor, după-amiază, Vătaful cu ai săi, cu Mutul, se duceau la pădure. Aici, în loc ferit de ochii lumii, în decorul magnific al primăverii, în cîntecul păsărilor și foșnetul frunzelor, se făcea Legămîntul. Totul respira mister și farmec păgîn, evocînd momente dintr-un rit străvechi pierdut în ceața mileniilor. După legămînt, echipa intra în sat, se trăgea la o casă, unde călușarii trăiau și dormeau împreună, separați de restul lumii printr-un legămînt care le cerea să fie curați și uniți cît timp ținea Călușul. A doua zi, în Duminica Rusaliilor, călușarii plecau în sat. În frunte, mergea Vătaful, lîngă el, Mutul, iar în urma lor, călușarii cu Steagul între ei. Satul ieșea să-i vadă. La omul la care se opreau, era o mare de lume. Era primul joc. Călușarii arătau tot ce știu și ce pot. Mutul își împlinea rolul său burlesco-grotesc. Și, așa, trecea Duminica Rusaliilor. Turneul se relua a doua și a treia zi. Adeseori se duceau în satele unde

nu se făcea Călușul. Cei din Vlașca își făcuseră obiceiul să vină în Ilfov și chiar la București.

Nu se putea concepe Rusalii fără Căluș. Ar fi fost o dramă sufletească pentru tot satul. Ar fi fost o lipsă pe care toți o simțeau și o sufereau fizic. Călușul era așteptat și dorit de toți. El făcea parte integrantă din viața folclorică, afectivă și etnografică a satului. În duminica următoare era ultima zi a Călușului. După-amiază, călușarii făceau un joc în centru, apoi se desfășura Războiul cu toate ale sale în timpul căruia Mutul se întrecea pe sine spre hazul satului, care ieșea cu mic cu mare să vadă Războiul. Femeile rîdeau cu mare poftă de gesturile cam libere ale Mutului, iar oamenii comentau, comparau și se gîndeau la anii tinereții cînd erau și ei în Căluș.

Cînd se lăsa amurgul, călușarii se duceau din nou la pădure. Aici se spărgea Călușul, se împlinea ceremonialul acestui act după care călușarii reveneau în sat, o dată cu înginarea nopții, legîndu-se să facă și la anu Călușul.

PREZENTARE

Între spectacolele populare de primăvară, legate de cea mai mare sărbătoare a acestui anotimp, Duminica Rusaliilor, cel mai de seamă și cu cel mai răsunător ecou, sînt Călușarii. Foarte cunoscuți, cu adevărat populari, mîndrie a multor regiuni, învăluiți într-un nimb de mister și fantastic, prin originea lor milenară, Călușarii au impresionat pe toți cei care i-au văzut și-i văd, prin grandoarea și spectaculozitatea desfășurării lor.

Călușarii au o amprentă profund etnică între manifestările populare cu caracter de spectacol, fiind totodată cea mai veche. Dacă acceptăm descendența lor de la romani se poate spune că ei s-au născut o dată cu acest popor, însoțindu-l și petrecîndu-l cu alaiul lor ciudat, de-a lungul secolelor.

Repertoriul spectacolelor populare este foarte variat, dar nici unul dintre ele nu traduce fidel firea, caracterul, structura și tot interiorul sufletesc și de viziune al românului cum o fac Călușarii. Privitorul care asistă la jocul călușarilor, oricît ar fi de neavizat, simte, prin instinct, că înaintea sa se desfășoară un joc specific românesc. Un spectacol pe care nu-l va putea întîlni nicicînd pe glob.

Călușarii au un specific care îi diferențiază de orice altă manifestare similară. Nu suferă nici comparație și nici asemănare. Din amănunte ca și din totalitatea spectacolului ca atare, se desprinde, clar și cu toată tăria, unicitatea și singularitatea Călușarilor.

Jocul călușarilor fascinează. Sînt o dezlănțuire de vitalitate debordantă. Uimesc prin varietatea spectacolului, agilitatea mișcărilor și imaginația pe care clădesc totul, de la joc pînă la piesa de teatru. De altfel, și Sulzer ca și ceilalți străini care i-au văzut pe călușari, au subliniat aceste fapte. Paginile lui Sulzer sînt cea mai frumoasă și caldă prezentare a Călușarilor. Deși străin de sînge și structură cu acest neam, totuși Sulzer a fost mai mult decît impresionat de Călușari. A simțit această originalitate puternică, neîntîlnită aiurea, care îi caracterizează. Prezentarea lui Sulzer este cu atît mai prețioasă cu cît este ea mai amplă în amănunte, fiind printre cele mai vechi, atunci cînd Călușarii nu erau încă diformați și alterați.

Călușarii au rămas un spectacol cu adevărat popular. Nu au ieșit din folclor și etnografie, alterîndu-se sau degradîndu-se, precum s-a întîmplat cu o seamă de alte manifestări de acest gen. Elementul cult nu i-a atins. Și-au păstrat de-a lungul secolelor aproape toată puritatea și moștenirea arhaică, fiind și astăzi obiect de nenumărate interpretări folclorice, mitice și etnografice. Călușarii nu sînt numai joc. Călușarii sînt un spectacol complex, o manifestare în care sînt reunite toate elementele spectacolului propriu-zis, ale teatrului și ale dansului. Valoarea Călușarilor nu rezidă numai în coregrafie. De altfel, Sulzer este primul care a sesizat, cu toată claritatea și adîncimea, caracterul de spectacol complex al Călușarilor. El nu i-a văzut numai ca un simplu joc alcătuit dintr-o suită de dansuri.

Sulzer folosește pentru Călușari, cînd îi prezintă, cuvintele de : Tanz und Spiel. *Aceste cuvinte care în limba română sînt oarecum sinonime, în limba germană definesc două noțiuni diferite. Fiecare are valoarea sa bine*

precizată. Sulzer. folosindu-le. materializează admirabil diversitatea Călușarilor ca spectacol în sine. Ei nu sînt numai Tanz, *adică dans, ci și* Spiel, *adică joc cu valoare de spectacol teatral. Noi le spunem, simplu și foarte circumscris: joc, aplicîndu-le singurul termen pe care îl avem în limbă. Prin cuvîntul joc înțelegem întreg spectacolul. Cuprindem într-o sferă foarte largă și jocul propriu-zis, cum definește poporul orice manifestare de dans, precum tot în ea includem reprezentația cu caracter dramatic. Este o deficiență de limbă cu care am avut de-a face într-o suită de prezentări în teatrul popular, unde actorul acestui teatru folosește o terminologie cu totul diferită de aceea din teatrul cult și care, în felul ei, definește și precizează mai corect actele ce se fac. Pentru rural cuvîntul joc sau a juca are o valoare extrem de limitată și bine precizată. Dans și a dansa este un neologism, iar accepțiunea sa semantică este deosebită de joc. Cu timpul, pe măsură ce viața culturală și intelectuală de la oraș a luat proporții, cuvîntul joc și-a lărgit sfera, incluzînd în ea nenumărate manifestări care nu mai au nimic comun cu înțelesul originar. Pentru rural, Călușarii sînt joc, dar pentru noi, care ne ocupăm de etnografia Călușarilor și, mai ales de tot spectacolul, ei sînt și teatru. Țăranul înțelege prin „jocul Călușarilor" numai partea întîi a spectacolului, făcînd abstracție de Mut și de pantomimă pe care o închipuie. Partea a doua a spectacolului o „face", nu o „joacă". „Facem Războiul!", zic călușarii, în mod curent în Vlașca.*

Călușarii sînt un spectacol absolut. Ei se exteriorizează prin joc, muzică și teatru. În trecut, după cele ce ne spun mărturiile acestor timpuri, se spuneau și strigături, unele destul de întinse cu caracter burlesc. Din toate descrierile rezultă clar caracterul variat al Călușarilor. Elementul mitic se amesteca cu cel real, materializînd nenumă-

rate simboluri și valori folclorice ce-și au originile în adîncul timpurilor. Călușarii au păstrat pînă astăzi aceste caractere. Fondul misterios, ce ține de un rit sau de un simbol de mult uitat, a rămas. În spatele acestui joc, care merge pînă la delir, se ascund practici străvechi legate de ceremonialul unor procesiuni sau acte religioase. Originea Călușarilor rămîne tulbure, iar semnificația lor nu mai puțin drapată de secolii absenți în mărturii.

Călușarii sînt spectacol de teatru popular. Sub acest aspect sînt văzuți de popor.

Partea etnografică a Călușarilor, practicile și credințele pe care le materializează aceștia, fac parte din regia spectacolului. Ele sînt opera Călușarilor, alcătuind un cod pe care trebuie să-l respecte fiecare jucător cît timp face parte din Căluș. Privite la suprafață ele par să fie etnografie dar, în realitate, sînt norme de conduită pentru un om de teatru. Sînt norme foarte aspre ce au un caracter de unicitate pentru acest domeniu. Nici cînd în teatrul popular și chiar în acel cult nu întîlnim un „regulament" atît de sever, impus actorului. Călușarii sînt singurul spectacol de teatru popular care fac notă aparte la acest capitol. Călușarii nu sînt un spectacol improvizat ad-hoc ca să motiveze un obicei sau dorința unor actori rurali de a petrece. Ei au un ceremonial de constituire și norme de existență pe care nu le găsim la alte manifestări de teatru popular.

Acest ceremonial nu este etnografie. El face parte din caietul de regie al spectacolului. Fără îndoială că este un ceremonial, pe care îl întîlnim la steag și jurămînt ce are o sumă de acte ciudate care țin de magie, rit și alte obiecte ale etnografiei. Este natural ca să găsim în Călușari această țesătură în care se împletesc numeroase elemente de tot felul.

Teatrul a fost la origine și magie și rit, iar la japonezi actorii erau constituiți în Ordine conduse de prescripții severe. Călușarii pot să fie comparați cu un Ordin, supuși ca și membrii Ordinelor călugărești unor discipline interioare ce nu puteau să fie călcate sau nesocotite. Ei sînt un Ordin actoricesc. Cel ce o făcea suferea personal urmările ce se resfrîngeau și asupra celorlalți. Acest „cod“ nescris, transmis de tradiție și deci întărit de ea ca să fie respectat, a fost îmbibat de elemente care ar face rău călușarului ce nu ar urma disciplina Ordinului. În acest mod s-au amestecat faptele, dînd Călușarilor și o haină etnografică. În realitate, s-a făcut apel la aceste elemente transformate în credințe ca să impună o disciplină actorilor. Pentru actorii Călușului și pentru lumea acelor timpuri, era necesară aducerea în acest cerc și invocarea forțelor dușmănoase, a micilor divinități cîmpenești ce sînt ostile Călușarilor. Coeziunea și disciplina în interiorul Călușului și printre jucători nu putea să fie menținută decît în acest fel. Această acțiune era necesară și în Căluș și în afară de el, ca element menit să impresioneze publicul, să-l facă să vadă în ei un fapt deosebit, situat deasupra realității cotidiene. În spiritul acesta trebuie înțeles Jurămîntul sau Legămîntul ca și celelalte obligații ale călușarilor. A fi actor în Căluș trebuie să te supui unei discipline cerută de natura și simbolul Călușului.

Călușarii nu se înfățișează pretutindeni la fel. Situația aceasta a fost și în trecut așa cum reiese din ceea ce ne-au lăsat scris cei ce i-au văzut. Mărturii prea multe nu avem, mai ales pentru secolii de mult apuși. Ele sînt destul de laconice și sărace în descripții. Sînt mai multe enunțări că au existat Călușarii, întregite de narațiuni

sumare privind jocul și unele manifestări ce aveau loc tot atunci. Valoarea acestor documente este limitată.

Călușarii nu au rămas aceiași de-a lungul timpului. Jocul a rămas comun tuturor spațiilor geografice, dar celelalte elemente componente sînt diferite. De altfel, nici jocul nu este același pentru toată țara. Prin aceasta înțelegem tot repertoriul de dansuri al Călușarilor, care se deosebește uneori, de la un sat la altul. Cu această ocazie se cuvine să precizăm că nu există un joc anume al Călușului. O suită de manifestări coregrafice alcătuiesc Călușul. La început, în faza arhaică, a fost actul. Ca întotdeauna, actul nu a rămas izolat, ca act în sine, ci a fost însoțit sau înnobilat de muzică și de corolarul ei, jocul. La cei vechi ca și în popor, muzica înseamnă, în cea mai mare măsură, joc. Tot ce se cîntă, se joacă, așa precum orice pas schițat ca dans devenea joc și cerea muzică. Omul cînta și juca sau juca și cînta. La actul care simboliza ceva, care avea un tîlc, istoric sau religios, s-a adăugat cîntul și simultan jocul, care, cu timpul s-a concretizat în forme ample și bine definite. Fără îndoială că acesta concretiza actul originar și semnificația sa așa precum, pe lîngă jocul legat de actul pe care îl reprezenta, s-au mai alăturat alte materializări coregrafice, transformînd un spectacol simplu, la început, într-unul abundent în manifestări. Acest joc de care am pomenit nu ne-a parvenit. El s-a topit în fumul secolelor. Sărbătoarea Rusaliilor își are izvoarele la romani, dar, după cum se va vedea, Călușarii nu s-au jucat, în trecut, pretutindeni, de Rusalii, dimpotrivă, ei se desfășurau la date diferite care nu coincideau cu Rusaliile. Jocul Călușarilor de Rusalii, ca zi de început, este de dată relativ recentă. Nu știm cui se datorește această unificare. D. Cantemir spune că călușarii jucau de la Înălțare pînă la Rusalii, deci la date deosebite de cele de astăzi,

cînd primul joc se face în Duminica Rusaliilor, iar ultimul după o săptămînă.

Odată, de mult, Călușarii erau, aproape, în toată țara. În secolii trecuți, Călușarii erau în mare onoare în Moldova. Astăzi nimeni nu mai știe de ei. Au dispărut. O situație similară s-a petrecut și se petrece sub ochii noștri în Muntenia.

Cu decenii în urmă, Călușarii erau cunoscuți în Ialomița, în Ilfov, în Dîmbovița și în alte județe. Acum, ei nu mai sînt prezenți decît în Vlașca, Teleorman, Argeș, puțin în Mușcel și în Olt, bineînțeles nu în fiecare sat. De asemeni, îi întîlnim în Oltenia de sud, în Romanați și Dolj, prin Banat și în unele părți din Transilvania de sud, sud-est și pe Tîrnave.

În părțile nord-estice ale Moldovei și în Dobrogea nu au existat niciodată. În Dobrogea au fost aduși, sporadic, de teleormănenii care au fost colonizați în Dobrogea de sud. O dată cu plecarea teleormănenilor au dispărut și Călușarii.

Sub ochii noștri Călușarii pierd din puritatea și caracterele originare. Asistăm la un proces de destrămare a Călușarilor și simultan la unul de alterare totală. Nu mai au desfășurarea spectaculoasă și integrală de altă dată. Ca spectacol în sine au sărăcit. S-au înjumătățit. Ceremonialul de altă dată al constituirii Călușului, Legămîntul și toate celelalte acțiuni care-l pregăteau după un rit străvechi, plin de farmec, mister și fabulos, nu se mai fac. Elementul etnografic și folcloric care constituia caracteristica Călușului, acela care îl lega de trecutul îndepărtat, de originile sale milenare, nu mai există. Astăzi, Călușarii dau o reprezentație pe scena Căminului și, dacă mai au timp, fac un joc în sat, în centru. Aceștia sînt niște călușari stilizați.

PARTEA I

ORIGINEA ŞI ISTORICUL CĂLUŞARILOR

Originea şi vechimea Căluşarilor sînt drapate în voalul trandafiriu al misterului şi al ipotezelor. Fiecare din acei ce s-au ocupat de ei a emis o teorie mai acceptabilă sau mai puţin plauzibilă. Ca orice ipoteză, ea este discutabilă, indiferent de temelia pe care este clădită. Unii s-au mărginit să o enunţe fără să intre în discuţii, totuşi, doritori să facă lumină într-o problemă atît de gingaşă mai ales că era vorba de un spectacol atît de popular. Alţii s-au avîntat într-o expunere de argumente care impresionează prin ingeniozitatea eşafodajului şi a concluziilor la care se ajunge. Situaţia aceasta este firească. Totuşi, vrem să ştim de unde vin Căluşarii şi ce-au fost la origine. Ca atare, cei ce s-au dedicat lor s-au străduit să ne ofere o explicaţie care, după părerea lor, este cea mai adecvată cu realitatea istorică. În asemenea cazuri, orice joc de interpretări şi ipoteze şi orice combinaţii de argumente pot să fie primite sau nu.

În paginile care urmează dăm, în ordine cronologică, pe acei care au abordat direct sau tangenţial originea Căluşarilor. După cum este logic am făcut o selecţie printre ei. Între aceştia, la loc de frunte se situează J. F. Sulzer [1].

[1] J. F. Sulzer — *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, Wien, 1782, t II, p. 405 şi urm.

Sulzer, despre care se spune că l-a avut pe Petru Maior de informator în multe probleme, afirmă, de la început, că originea Călușarilor trebuie căutată la romani. Cu o insistență ce surprinde, el face apel la toate argumentele, inclusiv acel lingvistic, ca să arate originea romană a Călușarilor.

Dimitrie Cantemir nu spune nimic de originea Călușarilor. El se rezumă doar la o descriere a lor.

Samuil Micu scrie despre Călușari următoarele : „Era la romani joc, care-l făcea în luna mai, cînd întru cinstea lui Romulus țineau Parentalia, sărbătoarea jucătorilor. Acești jucători, pentru că în dealul Cvirinal avea sacrasiumul său, adecă biserica sa, latinește se zicea Colisalii, ca și cum am zice jucătorii dealului. Avea acestea mai mare judecător, după carele în joc toți se întocmea și-l urma pre care-l chema vates. Juca, îmbrăcați în haină pestriță, roșie, încinși cu brîne de ținte țiind hasta sau sulița și în cap avînd galer, cucimă, și cînd juca cînta carmina, adecă striga verșuri, strigături. Acestea astăzi la românii noștri sînt Călușerii care pe acea vreme a anului, în sărbătoarile Rusaliilor, de vreme ce creștinii nu pot să ție sărbătoarea lui Romulus, umblă prin sate jucînd. Să zic Călușeri, cum ai zice Colisalii, pentru că românii, unde iaste în limba latinească l singur între doao glasnice, îl mută *r*, așea zic scara, soare, în loc de scala, soale așea zic și aici, Colisalii zic Colișiarii și Călușerii. Cel ce era la romani Vates, la românii noștri este Vătaf, și acestea se încing cu brîne de ținte și cu nafrамă se împodobesc ca să asemene hainele cele pestrițe ale romanilor. În loc de hastă țin în mîini bîte.

Feciorii romanilor de la anu 17 în sus purta chimeșe care avea sînul chindisit cu roșu și la grumaz baieri cu ciucuri ; așea poartă și feciorii cei juni ai românilor. Opinci cu curele la picioare legate purta romanii cei ce

era în dregătorie punea tureac din sus de opincă împrejurul piciorului, peste care înfăşura curelele; aşea fac şi românii noştri." [1]

Damaschin Bojinca [2], Ion Heliade Rădulescu [3], D. C. Ollănescu [4] sînt de părere că originea Căluşarilor trebuie căutată la romani. Aşişderea crede şi G.Dem. Teodorescu [5] ca şi Wilhelm Schmidt [6] care îşi însuşeşte cele scrise de Sulzer adăugînd unele consideraţii de la sine. O ipoteză separată, foarte originală şi extrem de interesantă, o emite Th. Speranţia [7]. El afirmă că obiceiul îl avem de la daci, dar că el trebuie căutat mult mai adînc în timp la vechii egipteni. Argumentaţia şi corelaţiile pe care le face Th. Speranţia sînt îndrăzneţe. Pentru noi este clar că ei vin mult mai de departe decît de la romani. Şi romanii au luat multe obicee şi practici de la alte popoare mai vechi, mai ales în ceea ce priveşte religia. Riturile şi motivele au circulat de-a lungul pămîntului de la o seminţie la alta încît nu ni se pare chiar atît de extravagantă afirmaţia lui Speranţia. Fără îndoială că s-ar putea să nu fie plauzibile identificările de amănunt, dar faptele în mare şi în unele amănunte rămîn să fie discutate. În afară de acestea, ipoteza cu dacii nu apare deplasată. Se pune întrebarea dacă romanii care au venit în Dacia au adus cu ei şi serbările Agonaliei şi ale Colisalilor şi dacă în Dacia aceste procesiuni şi jocurile ce urmau se făceau? Documentar nu

[1] Samuil Micu — *Scurtă cunoştinţă a istorii românilor*, fragment publicat în: *Cîntarea României*, Bucureşti, 1966, p. 55.

[2] *Anticele Romanilor*, I, Buda, 1932.

[3] În: *Curierul Românesc*, 1843, nr, 4.

[4] *Teatrul la români*, Bucureşti, 1897.

[5] *Încercări critice*, Bucureşti, 1874.

[6] *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Romänen Siebenbürgens*, Hermanstadt, 1866.

[7] *Mioriţa şi Căluşarii*, Bucureşti, 1915.

avem mărturii de existența lor în Dacia. Călușarii nu au putut să ne vină direct de la Roma. Dacă jocurile și serbările de care este vorba și din care se admite că descind Călușarii nu erau cunoscute în Dacia, originea lor romană devine discutabilă. În acest caz de ce nu am admite și participarea dacică la procesul de naștere al Călușarilor ?

În fond, problema originii romane a Călușarilor poate să fie socotită tot atît de fantezistă ca și aceea a lui Sperânția. Primul care o emite este Sulzer, iar Sulzer a scris după cele ce-i spusese Petru Maior, ori Petru Maior este unul din cei trei corifei ai Școlii latiniste. A fost logic și natural ca Maior să dea o origine cît mai latinistă Călușarilor. În istorie ca și în alte domenii întîlnim destul de des afirmațiuni care au devenit fundamente de granit pe care se clădesc tot felul de teorii și ipoteze. În realitate, aceste fundamente nu au o bază serioasă. Unele sînt și rămîn simple ipoteze, iar altele afirmațiuni clădite pe ipoteze. Tuturor le lipsește suportul documentar. Aceste afirmațiuni au fost emise, au intrat în circulație fiind acceptate fără să fie controlate. Cu timpul au devenit fundamente. Cu Sulzer s-a petrecut același fapt.

Secolul al XIX-lea a fost secolul euforiei naționale și implicit al latinității noastre. Încît nu e de mirare că toți care s-au ocupat, în trecere, de Călușari le-au dat această origine. Speranția face o excepție.

Tudor Pamfile, prudent și măsurat față de întrebarea atît de delicată a originii Călușarilor, conclude după ce prezintă tot materialul cunoscut de el, la data aceea : „Asupra originii acestei datine trecem, căci nu se poate stabili cu toate încercările ce s-au făcut.“ [1]

[1] Tudor Pamfile — *Sărbătorile de vară la români*, București, 1910, p. 75.

Pericle Papahagi [1] face legătura cu jocul similar la aromâni numit „Aruguniar". Papahagi crede că originea Călușarilor trebuie căutată în serbările Calendelor de la romani. Derivă numele de la cuvîntul Căluș care, după el, este diminutivul de la cal.

Elena Niculiță-Voronca [2] se asociază ideii celor care pun originele Călușarilor la Salii Romani.

Mihail Vulpescu [3], și ceilalți folcloriști care s-au ocupat incidental de Călușari, acceptă ipoteza originii romane a acestora.

Romul Vuia [4] este primul care a consacrat un studiu mai întins originii Călușarilor. După ce trece în revistă pe toți acei care au scris cîte ceva despre Călușari, Vuia face o scurtă prezentare a jocului, a desfășurării lui, a obiceiurilor și credințelor legate de Călușari.

Vuia spune că jocul este strîns legat de sărbătoarea Rusaliilor și că a fost și este răspîndit pretutindeni în România, afară de Bucovina. El l-a întîlnit în Oltenia, Teleorman, Vlașca, Olt, Argeș, Muscel, Dîmbovița și Ilfov.

În Transilvania a excelat în regiunea centrală a Mureșului și pe valea Tîrnavelor.

Vuia definește astfel Călușarii : „o ceată de dansatori formată numai din bărbați care în timpul Rusaliilor cutreieră satele sub conducerea unui Vătaf."

---

[1] Pericle Papahagi — *Crai Bun*, I, nr.-ele 4—5, pp. 83—88 ; de asemeni, pentru etimologia și originea cuvîntului „călușar", în : *Note etimologice A.A.R., Secția literară*, seria a II-a, tom. XXIV, p. 42.

[2] Elena Niculiță-Voronca — *Sărbătoarea Moșilor*, București, 1915.

[3] Mihail Vulpescu — *Les Coutumes roumaines périodiques*, Paris, 1927.

[4] Romul Vuia — *Dacoromania*, II, 1921—1922, p. 205 și urm.

Călușarii au un caracter mitic. Vuia constată, din analiza materialului ce l-a avut la dispoziție, că ei cuprind două elemente mitice bine pronunțate :

a) Raportul dintre Călușari și soare.

b) Legătura dintre Călușari și zîne.

Vuia conchide că ei sînt însăși personificarea Ielelor.

În continuare, Vuia trece la inventarierea materialului documentar, folosind tot ceea ce a putut să găsească în sprijinul teoriei pe care o susține. Caută motivul în toată Europa și, mai ales, în sudul Dunării.

Concluziile lui Vuia sînt :

a) Jocul Călușarilor este un obicei misterios de asociație, de o parte cu cultul solar, iar de alta cu cultul zînelor.

b) Vuia vede un raport foarte strîns între Călușari și Iele. Călușarii sînt ca o reprezentare a Ielelor.

c) Călușul în forma sa originală a fost un dans cu arme al cărui scop era de a alunga pe demonii păgubitori sănătății.

d) Înrudirea Călușarilor cu obiceiurile similare la alte popoare ; în deosebi cu cele din Peninsula Balcanică. O formă oarecum diferită de Călușari se găsește în sudul Macedoniei la populația slavo-bulgară dintre Tenidje și Vardar ca și la megleno-români. Aici, de la Crăciun pînă la Sfîntul Ion, îi zice : Sărbătoarea Rusaliilor. În tovărășia numită : „rusalki druzimi" sînt douăzeci pînă la șaizeci de flăcăi sau oameni cu săbii ; șeful lor are „baltadzi" (baltag). De asemeni, Vuia a întîlnit în nordul Bulgariei Călușari numiți „rusalci". Umblă în săptămîna dinaintea Rusaliilor. Au un Vătaf care, aici, poartă un Steag. Numărul lor este fără pereche. Pe cap au cununi de plante vindecătoare, iar la picioare clopoței. Joacă, printre altele, un joc pentru evocarea fertilității, altul numit Floricica. pentru vindecarea celor bolnavi de Iele.

e) Călușarii și-au luat numele de la figura de cal (călușul) care este un demon al sănătății și al fecundității.

f) Data la care se țin aceste jocuri, păstrarea numelui de Rusalii pentru dansatori în Macedonia, precum și atestarea acestui obicei pe același teritoriu încă din secolul al XIII-lea îl face să caute o legătură directă între jocurile Călușarilor și serbările ce aveau loc la anticele Rosalia sau, dacă nu, cel puțin o influență venită din această parte.

Problema originii Călușarilor nu s-a încheiat aici. În anul 1931, Constantin Cerchez[1] reia discuția situînd-o ideologic pe linia lui Th. Speranția.

Cerchez spune că originea Călușarilor se pierde în negura dacismului, după care vorbind de Vătaful de astăzi îl denumește șeful spiritual al formației și-l poartă pînă la șeful material al străvechiului trib de ieri, în formație încă, el împlinind și această funcție, odată ca și acum.

Vătaful este totul la Călușari ; el este inima Călușului. Totul se face prin el, fără el nimic nu se face !

„Jocul Călușarilor fiind un joc de cult, el iese din cadrul închipuit de noi pentru a intra în acel al metafizicii și anume al metafizicii daciene", conchide Cerchez după care continuă : „Jocul Călușarilor este un joc de rit. Ei apar ca niște preoți sub conducerea șefului suprem — Vătaful — care este și șef religios." Și Cerchez zice, cu alte cuvinte, că dacă observăm Călușul astfel după cum este el constituit cu caracterul lui mistic, are aerul unei alcătuiri speciale într-o anumită direcție, ieșit dintr-o organizație socială bine definită. În sprijinul afirmațiunilor sale, autorul enumeră cîteva din elementele etno-

[1] Constantin Cerchez — *Călușul în metafizica daciană*, *Prietenii istoriei literare*, I, 1931, p. 45 și urm.

grafice care țin de magia și ritul Călușarilor, transformate, astăzi, în credințe și practici păstrate în lumea rurală.

Rusaliile sînt nouă. Ele sînt zîne rele, iar puterea lor ține nouă zile începînd din Duminica Rusaliilor. Împotriva lor ca să-i ferească pe oameni se pune pelin și usturoi în case, în gaura ușilor și la ferestre. De asemeni, se unge țița vacilor ca să nu stîrpească. Fire de pelin se zvîrle prin odăi, pe paturi, prin grajduri și se poartă și la brîu. Așa precum credincioșii iau busuioc de la biserică, tot astfel Călușarii dau usturoi și pelin celor ce le cer, în credința că sînt bune de leac la o sumă de boli.

Rusaliile au puterea de a pătrunde în casa omului prin orice gaură, fie ea cît de mică, de aceea omul caută să se păzească cit poate de ele.

Cerchez face legătura între Călușari și Rusalii, dar, ea nu este prea elocventă. Nu se deslușește dacă Călușarii sînt în luptă cu Rusaliile sau au o poziție neutră. Articolul lui Cerchez este numai enunțiativ. Emite cîteva păreri, le subliniază, dar nu le argumentează pe bază de mărturii certe și acceptabile El situează originea Călușarilor la daci, dar nu arată cum erau la daci și ce funcțiuni îndeplineau aceștia. Pomenește de Zamolxis, face unele incursiuni în legătură cu vechimea creștinismului la români, înlănțuindu-l și explicîndu-l prin monoteismul dacilor, dar nu reiese de nicăieri că la daci trebuie să-i căutăm pe Călușari. Și el ca și mulți alții găsesc dezlegarea la daci pentru o suită de probleme gingașe ce țin de un trecut foarte îndepărtat, ale căror origini scapă controlului științific. Ipoteza cu dacii este interesantă, dar nu originală. Ea rămîne ca atare, discutabilă ca atitea altele.

Nu putem să încheiem acest capitol asupra originii Călușarilor fără să pomenim și ceea ce spune un vechi

călușar : „A fost o împărăție mare și împăratu avea două fete și mai erau doi feciori tot de împărat, Romus și Remus, și cînd a fost să se însoare ei făceau gălăgie : Ră-pă, pă, pă, pă, și la urmă era așa... Și împăratu cu fetele și ei s-au repezit și le-au luat fetele și s-au însurat și ca să se însoare, să strîngă lume, ei au făcut Călușu." [1]

În ciuda unei expuneri dezlînate din acest citat se desprinde un fapt : originea romană a Călușarilor. Fără îndoială că nu este părerea lui. A auzit-o de la cineva „cu carte". Din păcate nu am putut să aflu absolut nimic în legătură cu aceasta. La insistențele mele a răspuns invariabil și laconic : „Am auzit-o și eu de mult ; nu știu de la cine." De altfel, narațiunea sa atît de șchioapă confirmă acțiunea timpului asupra faptului în sine.

CĂLUȘARII ÎN TRECUT

Călușarii se pare că sînt cea mai veche manifestare de spectacol la români. Pentru teritoriul Daciei cele mai vechi mărturii sînt din secolul al XVI-lea, bineînțeles sumare și destul de vagi în descrierea lor. Peste Dunăre, în părțile Macedoniei, Călușarii sînt semnalați în secolul al XII-lea [2].

*

Călușarii nu s-au înfățișat pretutindeni și întotdeauna în aceeași formă și cu aceeași desfășurare. Chiar și astăzi sînt deosebiri de manifestare, de joc și de exteriorizare

[1] Auzită de la Marin Ivănică (1920) din Peret de Teleorman, în anul 1958.

[2] Romul Vuia — *loc citat*, p. 252.

între Călușarii din țară, necum între Călușarii din secolii trecuți și cei actuali. Geografia acestui joc arată varietate de la o regiune la alta și de la un secol la altul. Fiecare echipă a căutat să aducă o noutate în joc și, dacă putea, chiar în interiorul spectacolului în sine.

În paginile care vor urma vom prezenta, în ordine cronologică, toate mărturiile istorice demne de a fi luate în considerație privind jocul Călușarilor în trecut.

Valeriu Braniște a publicat cele de mai jos, luate din *Istoria Ungariei* a lui N. Isthvanji din anul 1572 : „Poetul magyar Balassi care în tinerețea sa a petrecut multă vreme în Transilvania a avut ocazie să învețe jocul național românesc numit Călușelul. La festivitatea încoronării împăratului Rudolf al II-lea, la 25 septembrie 1572, a jucat acest dans obținînd admirația tuturor celor de față."[1]

O altă mărturie prețioasă găsim la scriitorul Dosza Daniil care, în cartea sa : *Koronis Ilona*, Pesta, 1859, vorbește de vechimea Călușarilor cînd descrie serbarea măreață ce a dat-o Sigismund Bathory, principele Transilvaniei, la 19 octombrie 1599. La această serbare au participat și Călușarii români sub conducerea vornicului Baba Novac.

„Într-un cerc mai larg erau așezați doisprezece stîlpi pe vîrful cărora se aflau table de un stînjen pătrat. Pe fiecare se postase cîte un jucător în costum de aceeași croială romanică, cum îl poartă și astăzi jucătorii poporali munteni, făcută din stofă fină. Dinlăuntrul stîlpilor se afla o pînză orientală de o țesătură foarte tare de la care se întindeau douăsprezece sfori de mătase pînă la vîrful stîlpilor venind în mîinile celor doisprezece jucători ce stăteau sus pe stîlpi. În jurul stîlpilor stăteau înșirați o

[1] Valeriu Braniște — *Transilvania* din 15 august 1891, p. 230.

sută de călușari rezemați după datina poporului român cu mîinile și cu capu pe bîtele lor ghintuite cu argint. Pe cap aveau căciuli de miel, negre, împenate cu bete și pene aurite. Purtau cămăși albe pînă la genunchi care erau numai crețuri. Erau încinși cu un brîu de piele, șerpar, încărcat cu medalii și bătut cu bumbi de metal. Opincile erau legate după datina romană cu curele roșii, șerpuite pînă peste pulpe pînă la genunchi și prevăzute cu zurgălăi de argint, alcătuind un contrast pitoresc cu cioarecii de pănură albă, croiți pe corp.

În centrul cercului de călușari se rîndui Vătaful care îi blestemă de a nu se însura și a nu participa la lucrurile sfinte pînă ce nu vor fi dezlegați de acest jurămînt. Nu știu — zice Dosza — dacă mai există și acum jurămîntul acesta. Pe timpul copilăriei mele se mai vorbea de el și dacă l-a ținut poporul pînă acum, apoi păstrează suvenirea a două secole.

Vătaful era un muntean cu numele de Florea, cel mai renumit călușer al ținutului, un țăran frumos, de musculatură și tărie enormă. Dar și cei doisprezece de pe vîrful stîlpilor erau tot vătafi de la deosebite despărțeminte de la călușeri.

Sosind principele și doamna Munteniei, la un semn a lui Florea începu muzica și cei o sută de călușeri din jurul stîlpilor porniră jocul, recitînd unul după altul strofe de poezii. Jocul este surprinzător la prima vedere. La alt semn, întinseră vătafii de pe vîrful stîlpilor sforile și ridicară pînza și o dată cu ea și pe Florea atît de sus încît pe sub pînză jucau și săltau ceilalți o sută de călușeri. Sus, pe pînza cea întinsă de mîinile musculoase ale vătafilor ce erau pe stîlpi, începu și Vătaful Florea jocul și saltul său.

Chiuiturile curgeau neîncetat încît se părea că un cor lin acompaniază solo aria unei filomele din înălțime. Pu-

blicul îl mulțimea cu dese aplauze pe Florea și salturile sale uimitoare a căror frumusețe naturală întrecea toată arta baletiștilor trimiși de principele Etruriei. Dar, uimirea a fost și mai mare pentru privitori cînd vătafii de pe stîlpi slăbiră sforile ce țineau pînza care s-a lăsat în jos cu Florea, apoi, deodată, au tras ca fulgerul de sfori, au ridicat la loc pînza care l-a aruncat în aer pe Florea care și-a răsucit de mai multe ori bîta împletită cu bete și, simultan, s-a dat în aer peste cap, lovind neîncetat din pinteni după care a căzut în picioare reluînd aceste salturi și jocuri de vreo trei ori. A patra oară, Florea nu a mai căzut pe pînză, ci a sărit pe unul din stîlpi, iar Vătaful de pe acel stîlp a sărit pe pînză reeditînd salturile și jocurile lui Florea. Așa au făcut, pe rînd, cei doisprezece vătafi de pe stîlpi. În acest timp, dedesupt, sub pînză, în cercul stîlpilor se desfășura jocul fantastic, de o dexteritate rară a celorlalți călușeri. Ajungînd-i rîndul lui Florea, acesta fu zvîrlit mai sus decît toți, muzica tăcu, iar Florea a strigat cu o voce tunătoare : «Trăiască Bathory Sigismund, principele, Măria-Sa !» și așa a strigat și pentru ceilalti." [1]

Kemeny Ianos care a luat parte la nunta fetei lui Vasile Lupu cu prințul Radziwill, în anul 1654, scrie : „Făceau petreceri de carnaval, jucători, călușeri..." [2]

Dintre români, primul care ne-a lăsat o mărturie scrisă a fost Dimitrie Cantemir. „În afară de jocurile care se joacă pe la nunți mai sînt și alte jocuri cu eres, alcătuite din jucători cu număr nepotrivit, adică : 7, 9, 11.

[1] Apud T. Burada — *Istoria teatrului în Moldova*, I, pp. 68—70.
[2] Apud T. Burada — *loc citat*, p. 91.

Jucătorii se cheamă călușari. Ei se adună o dată pe an, se îmbracă în haine femeiești, pun pe cap o cunună de pelin, împletită și împodobită cu alte flori. Vorbesc cu voce femeiască și ca să nu fie cunoscuți își ascund fața cu pînză albă. În mîini poartă o sabie goală ca să taie pe oricine ar cuteza să le descopere fața. Acest drept le este dat de un obicei străvechi încît nimeni nu-i poate trage la răspundere dacă omoară pe cineva pentru aceasta.

Conducătorul cetei se cheamă Stareț, iar cel de-al doilea Primicer. El are însărcinarea să întrebe ce fel de joc poftește Starețul și apoi să spună în taină celorlalți ca să nu audă poporul numele jocului pînă nu va vedea cu ochii săi. Ei fac mai mult de o sută de sărituri, iar unele sînt atît de minunat jucate încît cei care le joacă parcă nici nu ating pămîntul, ci plutesc în aer. Ei umblă timp de zece zile prin toate tîrgurile și satele, jucînd și sărind, adică de la praznicul Înălțării pînă la pogorîrea Sfîntului Duh. În acest timp nu se culcă nicăieri, afară numai sub strașina bisericilor, căci este credința că de se vor culca în alt loc au să fie pociți de strigoaice. Cînd se întîlnesc pe drum două cete de Călușari bat război una cu cealaltă, iar ceata biruită face loc celeilalte. După ce fac pace, ceata învinsă este supusă celei învingătoare nouă ani. Dacă se întîmplă să fie omorît vreunul din această luptă, nimeni nu-l trage la judecată. Cel care intră în ceata Călușarilor trebuie să facă parte din ea nouă ani, iar dacă lipsește o dată, ceilalți spun că este căznit de duhurile rele și de Iele. Poporul crede că ei au puterea să alunge unele boale. Vindecarea bolnavului se face astfel : pun la pămînt pe cel bolnav, sar peste el, iar la o comandă a conducătorului îl calcă fiecare de la cap pînă la călcîie. După aceasta îi spun la ureche

cuvinte alcătuite de ei, şi poruncesc bolii să iasă din corp." [1]

J. F. Sulzer [2] de la care posedăm atît de multe şi variate date în legătură cu viaţa şi istoria noastră în trecut, ne-a lăsat cea mai bogată descriere a Căluşarilor pentru secolul al XVIII-lea.

Sulzer începe prin a sublinia că el cunoaşte un singur joc la românii din Transilvania, care este o moştenire de la romani. Insistă, spunînd că este în acelaşi timp joc şi dans *(es ist aber ein Spiel und Tanz zugleich)*, şi se numeşte Căluşarii (Koloscharentanz).

În continuare, el afirmă că este mai mult decît sigur că Căluşarii sînt o rămăşiţă însemnată a Colisaliilor vechilor romani, către care ne îndreaptă nu numai numele latin de căluşar, dar şi îmbrăcămintea, jocul şi timpul cînd se făceau aceste serbări ale Colisaliilor sînt apropiate ca formă şi expresie cu jocurile actualilor căluşari. Ca şi Colisalii, actualii căluşari poartă chimire sau centuri cu nasturi de alamă şi curele petrecute cruciş peste umărul stîng şi drept. De cureaua, de pe umărul drept se anină sabia. Aceasta se numeşte brîu de ţintă. În loc de suliţa romană au în mînă un băţ lung. Pe cap au pălării rotunde ornate cu un pampon de pene şi alte podoabe. Sînt legături cu diferite obiecte mici de metal. Căluşarii sînt conduşi de un Vătaf în care Sulzer identifică pe Vates al Colisaliilor. Vătaful are puteri absolute asupra căluşarilor, el fiind un fel de Magister sau Praesul.

Serbările Agonaliilor se ţineau, după părerea unora, de la 13 ianuarie, iar după alţii de la 21 aprilie pînă la 21 mai. Ele se dădeau în cinstea lui Ianus. În această

[1] Dimitrie Cantemir — *Descrierea Moldovei*, ediţia G. Pascu, Bucureşti, 1923.

[2] J. F. Sulzer — *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, Wien, 1782, t. II, pp. 405—412.

perioadă de timp cad Rusaliile, dată cînd călușarii încep jocul. Cu această ocazie, Sulzer insistă, din nou, asupra asemănării dintre ceremonialul Călușarilor de astăzi și acel al serbărilor date de romani. Găsește numeroase elemente comune care atestă, încă o dată, originea romană a Călușului.

În formația Călușarilor este și Mutul a cărui îmbrăcăminte roșie și foarte extravagantă creează o notă aparte față de ceilalți. Mutul are pe față o mască care închipuie un cioc de barză sau de altă pasăre. În timpul jocului el clempănește ciocul în tactul muzicii. Acest cioc se mai întîlnește, subliniază Sulzer, la Turca (Turkaspiel), cu care se umblă de Crăciun în satele din Transilvania. Mutul se folosește de această mască ca să facă tot felul de scene hazlii. El desfășoară un joc individual. Faptul trebuie să fie reținut. Se arată că în Transilvania nu au existat acele scene cu caracter de teatru pe care le vom întîlni, în special, în Muntenia.

Călușarii au în mînă bastoane pe care le mînuiesc în timpul jocului. Arta, dar mai ales agilitatea și sprinteneala cu care joacă, îl fac pe Sulzer să vorbească la superlativ.

Vătaful pune o deosebită grijă la alegerea celor ce vor juca în Căluș. Vătaful face cu ei exerciții îndelungi și se oprește cu alegerea sa numai la acei dintre jucători care dovedesc calități excepționale.

Jocul călușarilor constă, în deosebi, în sărituri și salturi de acrobat. Aceste sărituri, de tot felul, sînt însoțite de strigături. Călușarii obișnuiesc, cîteodată, să ia la joc și fete din mulțime. Pentru această cinste, fetele au obligația să-i onoreze dîndu-le bani.

Călușarii sînt în număr impar: 7, 9 sau 11.

Sulzer nu a neglijat, în narațiunea sa, și partea muzicală.

Cu cît ne apropiem de secolul al XIX-lea, cu atît mărturiile despre Călușari sînt mai numeroase și mai elocvente în amănunte.

Damaschin Bojinca este printre primii și totodată între cei puțini din secolul trecut care ne-a lăsat o descriere mai amănunțită a Călușarilor din Transilvania și Banat.

„Coli-Salii aceștia și pînă astăzi se mai țin în Ardeal și prin Banat și se cheamă Călușari, iar peste ei mai mare, după a cărui orînduială joacă și fac toate, este unul care se numește Vătaf, adică Vates.

Joacă la Rusalii toată săptămîna, umblînd prin sate și precum Coli-Salii vechilor romani erau preoți și slujeau unei dumnezeiri așa și Călușarii românilor, de acum, cred că este o putere care îi ajută în săltare și privește neadormită la jocurile lor."[1] În continuare, de la Bojinca, aflăm că cel ce nu știe să joace bine, acela cade amețit la pămînt, semn că nu e plăcut acelei puteri. Este scos imediat din Căluș. De asemeni este și un Sbicer, adică acel cu biciul; cînd ceilalți joacă, le dă ocol pocnind din bici.

În jocul Călușarilor din Transilvania acelor timpuri era și Romanul. El consta din douăsprezece figuri, cu aceeași melodie la toate figurile. Are trei-patru reprize în tact de 2/4, în tempo moderat pentru primele șase figuri și repede pentru celelalte șase. Forma primă o începeau toți, deodată, fără ca Vătaful să o arate. Celelalte erau precedate de Preumblată (preumblarea ce o făceau călușarii între singuratecile figuri ale jocului. În timpul acesta Vătaful arată figura următoare). Figura a

[1] Damaschin Bojinca — *Anticele romanilor*, Buda, 1832.

şasea se numea Pipăruşa. A opta, Adunata. A noua, Fuga Lungă, A zecea, Crucea. A unsprezecea, Călcîiul şi a douăsprezecea, Berbecele, care era cea mai frumoasă şi cea mai grea. În alte părţi ale Transilvaniei melodia este uniformă sau aproape uniformă pentru toate figurile, fiind alcătuită din două perioade a cîte opt măsuri, în mişcare moderată. Jocul constă din opt figuri precedate, de asemeni, de Preumblate. Jucătorii au un băţ în mînă, stau la o distanţă de doi paşi unul de altul, avînd pe Vătaf în mijloc. Singuratecile figuri sînt executate în aceeaşi rînduială ca la Bătuta.

În comunele Benic, Galda-de-jos, Teuş, Stremţ, Gîrbova şi în cele din vecinătatea lor de pe malul stîng al Mureşului anume : Peţelca, Zărieş, Căpud, Tîmpăhaza, Ocnişoara, Ciumbrud, Căluşarii se leagă la Înălţarea Domnului (Ispas).

În Transilvania, Căluşul era în mare cinste în regiunea inferioară a Tîrnavelor, în regiunea centrală şi superioară a Mureşului, pe Cîmpia Turzii şi a Clujului şi într-o măsură pe Săcaş.

Înrolarea sau legarea căluşarilor se făcea în modul următor : Vătaful unui ţinut compus din mai multe sate vecine se ducea pe la tîrguri în oraşele din apropiere şi dînd peste feciori care joacă să-i placă îi întreba dacă nu voiau să intre în Căluş. Cel care voia trebuia să dea, pe loc, Vătafului o arvună în valoare de un florin. La primirea arvunii. Vătaful spunea feciorului ca în ziua de Ispas să fie la casa sa, de unde întrunindu-se cu toţi feciorii inrolaţi pleca la nouă hotare. Într-o sticlă pe care o lua cu el punea apă de la nouă izvoare. După aceasta se ducea la alte hotare care se împreună laolaltă în trei colţuri şi, oprindu-se între văi, Vătaful lega pe fiecare, pe rînd, peste fluierul piciorului, sub genunche, cu două curele pe care erau înşiraţi zurgălăi. De asemeni, lega

fiecăruia, peste brațe, mai sus de cot, cîte două rînduri de panglici sau prime. La terminarea ceremoniei Legatului, feciorii se făceau roată, rugau Irodeasa, patroana Călușarilor, să le ajute. Vătaful îi stropea cu apă luată din cele nouă izvoare și le poruncea să ridice bîtele cu capul subțire în sus. Le ciocneau de trei ori, uitîndu-se mai întîi spre apus și apoi spre răsărit. Ciocnitul bîtelor este semnul tainic după care se cunosc jucătorii dacă fac parte din societatea Călușarilor. Bîtele erau anume făcute din stejar, lungi de un stat de om, cu o măciucă la un cap, fiind ferecate cu cîte un inel de fier la vîrful cel subțire. După împlinirea acestor forme și după inițierea în tainele asociației, Vătaful le ordona ca, fără să cuteze a se uita careva înapoi, fiecare să plece la el acasă, unde, dezlegîndu-le, le zicea că precum i-a legat așa trebuie să rămînă legați între sine, în bine și în rău și că numai el are puterea să-i dezlege de îndatoririle luate. De asemenea le mai amintea că de cîte ori vor începe să joace, totdeauna să nu uite a ruga pe Irodeasa să le ajute ; în același timp, să ciocnească bîtele spre a se încredința dacă toți care intră în joc sînt călușari. Dacă cineva îi îmbie cu mîncare sau băutură, totdeauna, cea dintîi bucătură sau cel dintîi pahar cu băutură să-l arunce sub masă ca jertfă adusă Irodesii.

Călușarii sînt îmbrăcați la fel. Pălăriile sînt late în boruri, fiind împodobite cu țesături de mărgele. Au cămașă, iar peste mijloc sînt încinși cu un brîu de strămătură îngust ca de un lat de palmă, cu canaci atîrnați în jos. Cioarecii sînt de giolgiu sau de pînză subțire de bumbac, croiți pe picior, cu șiret negru sau albastru pe margini, iar la glezne sînt răsfrînți ca de patru degete, tiviți cu puișori de arnici roșu. Joacă numai în opinci. Au obiele albe de pînză, iar curelele sînt foarte înguste, fiind împletite cu mult gust prin nojițele opincilor. Sînt

înfăşurate pe după glezne, pe sub răsfrînsătura ciorecilor. Peste fluierele picioarelor au zurgălăi printre care atîrnă canaci răsfiraţi. Cu zurgălăii ţin tactul. La comanda Vătafului : „O dată, copii ! Uite-aşa, iaca-aşa şi iar aşa ! execută cu toţii cîte-o figură compusă din cele mai grele mişcări, sărind de jos pe un pahar de vin pus pe masă sau aruncîndu-se cu toţii în creştet pe bîte şi bătînd de trei ori din călcîie. Aveau cu ei unul îmbrăcat mai deosebit care se numea Mutul Căluşarilor. Acesta făcea lumea să rîdă."

*

Ion Heliade Rădulescu ne-a lăsat o descriere a Căluşarilor. Textul este scris cu litere cirilice şi poartă titlul : *Jocul Căluşarilor*.[1]

„Nu este popor, unde se vorbeşte limba românească, între care să nu fie cunoscut jocul Căluşarilor ce se săvîrşeşte în săptămîna dinaintea Rusaliilor. Se adună mai mulţi juni, buni dănţuitori şi formînd o ceată se împodobesc cu deosebite scarpe cu pene de păun şi alte asemenea şi cu zurgălăi şi se înrolează pe o săptămînă ori şi pe mai mult, după împrejurări, sub un steag ce-l înalţă. Unul dintre dînşii, cu o superstiţie foarte religioasă, se îndatorează a ţine tăcerea în toată vremea săptămînii, sau în tot decursul jocului oricît de îndelung ar ţine şi aşa devine mut de bună voie. Jocul cînd se face regulat, se formează într-acest chip : în sunetul lăutelor, junii jucăuşi săvîrşesc deosebite săltări, urmate de versuri produse de ei într-adins al căror refren este : «Pe ea !» Steagul, sau se ţine în mînă în răstimpul jocu-

[1] I. H. Rădulescu — *Curierul Românesc*, Bucureşti, an. XV, 30 mai 1843, nr. 41.

lui, sau se împlîntă în pămînt și joacă împrejurul lui, și fiecare dănțuitor cînd trece pe lîngă el, în semn de curtenie, pînă cînd strigînd neîncetat «pe ea», unul dintr-înșii răpește Steagul și fug cu toții în larmă. După aceasta, întîlnindu-se, își încrucișează toiegele în semn de bătălie. Unul din ei se ridică pe un loc mai înălțat unde vin ceilalți să-l gonească. El se apără acolo și strigă că e moșia sa și cetatea lui întărită. Pe urmă, după deprinderea și îndemînarea dănțuitorilor, se fac felurimi de jocuri gimnastice. Femeile au o superstiție de a lua de la călușari diferite obiecte sau veștminte, sau mîncare ; iau, mai cu seamă usturoi. Se crede că dacă le-au jucat călușarii sînt bune ca leacuri de friguri și de alte boale.

Originea acestui joc se vede curat și după felul său și după versurile ce se cîntă, că este jocul romanilor întocmit de strămoșul nostru Romulus spre răpirea Sabinelor.

Scopul jocului era ca să atragă femeile sabine, și călușarii pînă în ziua de astăzi atrag femeile cu felurimi de obiecte, care prin strecurarea a mii de ani deveniră superstițioase.

Jocul se încheie prin răpirea Sabinelor. Semnalul răpirii era : «Pe ea !» adică : pe fată ! n-o lăsa ! Călușarii nu încetează acest semnal și sfîrșesc jocul cu răpirea steagului. După ce l-au curtenit, fug cu el cu larmă mare. După aceasta începe un fel de serbare de triumf în care se săvîrșesc jocuri gimnastice. La sfîrșitul jocului Călușarilor se vede curat chipul unui război ce avură romanii în urmă cu Sabini. Închipuirea lui Romul ce stăruiește a-și apăra moșia și cetatea și, în sfîrșit, pedeapsa unuia dintre ei care dezertă. Închipuiește sau uciderea lui Remus, sau ce a sărit șanțul sau zidul cetății, sau răzbunare asu-

ora Sabinilor. Toate înfăţişează în chip foarte lămurit şi sub un chip alegoric, păstrat şi desfigurat în aceeaşi vreme de veacuri începutul şi originea noastră."

A. de Gerando[1] călător în ţările noastre ne-a lăsat câteva rînduri despre Căluşari. Gerando spune că jocurile valahe au origine romană. Figurile şi poza jucătorilor amintesc dansurile antice. Dansurile lor, spune autorul, exprimă întotdeauna o idee, un fapt. Ele au un sens determinat. De exemplu Haţegana, care este cea mai răspîndită, pare să reprezinte răpirea Sabinelor. Jocul Căluşarul este foarte caracteristic. O tradiţie îi atribuie o origine şi mai venerabilă. Căluşarii îşi încep jocul la sfîrşitul lui aprilie sau după Rusalii şi au ca arme săbii sau bastoane lungi. Cel ce îi conduce se numeşte Vătaf.

A. Ubicini[2] a fost, şi el, impresionat cînd a trecut pe la noi, de jocul Căluşarilor. După părerea sa jocul Căluşarilor este vechiul dans al preoţilor salieni. La români, în săptămîna Rusaliilor, flăcăii de la ţară se adună în acordurile vioarei, ale flautului şi ale cimpoiului, avînd în mîini bîte sau lănci, pălării cu multe panglici colorate şi la picioare clopoţei. Acest joc aminteşte — zice Ubicini — ritualul cultului uitat. Flăcăii joacă frumos şi simulează răpirea Sabinelor.

Ocupîndu-se de jocul Căluşarilor V. Alecsandri[3], spune că acesta şi Hora păstrează pînă în ziua de astăzi

[1] A. de Gerando — *La Transylvanie et ses habitans*, t. I, Paris, 1845.

[2] A. Ubicini — *Ballades et chants populaires de la Roumanie. Extrait de la Revue de l'Orient, de l'Algerie et des colonies*, nr. pe mai-octombrie, 1855.

[3] V. Alecsandri — *Zimbrul*, 16 octombrie 1850.

un caracter antic. Jocul Călușarilor este un dans alegoric care înfățișează răpirea Sabinelor. Dansul Călușarilor — zice Alecsandri — are o semnificație cu totul istorică pentru români. Țăranii păstrează în memoria lor fapte confuze din istoria vechilor romani ai căror urmași sînt, iar răpirea Sabinelor este unul din aceste fapte memorabile pe care ei îl celebrează prin jocul Călușarilor.

Ulysse de Marsillac[1] nu a fost străin de jocul Călușarilor. Printre altele spune că jocul cel mai curios pe care l-a văzut în România este cel al Călușarilor. „În săptămîna dinaintea Rusaliilor — zice Marsillac — se face în România și în special la București, o sărbătoare cu caracter național, numită sărbătoarea Moșilor, adică a bătrînilor pentru că ea a fost hotărîtă și făcută spre a comemora morții. Printre practicele ce se fac cu ocazia Moșilor, obiceiul cel mai curios este jocul Călușarilor. Numele de călușar ar veni, după datele etimologice, de la unirea cuvintelor collis-salii. Deci călușar însemnează săltător și *în adevăr săriturile formează partea principală din jocul lor*. Se știe de mulți etimologi că există identitate perfectă între Călușarii din România și Salienii din vechea Romă. Ca și Salienii, Călușarii au același număr de jucători. Șeful lor se numește Vătaf, iar al Salienilor, Vates. Călușarii formează o corporație sau asociație în care nu este admis nici unul. decît după trei ani de încercări."

Louis Chardon vorbește în cîteva cuvinte de jocul Călușarilor despre care se spune că are multă analogie cu acel al preoților salieni. „Este interesant — adaugă el — de a vedea pe acești jucători cu picioarele împodo-

[1] U. de Marsillac — *Guide de Voyageur à Bucarest*, Bucarest, 1877.

bite cu clopoței și multe panglici la pălării, dansînd, sărind, strigînd sau cîntînd și bătînd pămîntul cu bețele."[1]

Leon de Rosny scria, printre altele: „Nu este nici una care să producă impresie mai vie asupra spiritului călătorului străin decît aceea ce face dansul lor numit Călușari. Acest joc care este o reminiscență de răpirea Sabinelor, este executat numai de bărbati care simulează răpirea fetelor. Unii autori pretind că acest dans ce are și un caracter religios, a fost al vechilor preoți salieni ce il practicau sub conducerea unui Vates. La această ceremonie originală și caracteristică orchestra este formată cîteodată de țigani." [2]

Brutto Amante [3] spune că moldovenii sînt buni dansatori, neobosiți și ageri, identificînd printre aceștia pe călușari, care constituiesc o nouă formă de vagabondaj: sînt jucători nomazi. Șeful acestor jucători se numește Vătaf. Vătaful șoptește altuia ce stă lîngă el, numit Primicerius, felul jocurilor ce urmează să le facă, iar acesta, la rîndul său, le spune călușarilor și astfel publicul spectator asistă la un spectacol neașteptat. Amante crede că jocul Călușarilor are în el ceva religios și eroic. El se joacă mai ales în luna mai de către bărbați tineri care obișnuiesc să umble prin țară. Amante așază originea Călușarilor la sărbătorile sacre ale primăverii, ale Saliilor și Saliilor Colini

Cavalerul Alessandro Parisotti [4] vorbind despre dansurile românești spune că jocul Călușarilor are loc într-o

[1] Louis Chardon — *La Roumanie et les Roumains*, Bucarest, 1883.

[2] Leon de Rosny — *La Patrie des Roumains d'orient*, Paris, 1884.

[3] Brutto Amante — *La Romania*, Roma, 1888.

[4] Alessandro Parisotti — *Danțuri române*, publicat în ziarul italian *Il Bersagliere*, din 9 august 1882.

anumită zi din luna mai de către un grup de doisprezece oameni, conduşi de un şef şi întovărăşiţi de un mut care poartă o sabie de lemn. Parisotti derivă cuvîntul de la cal, bărbat care sare ca un căluţ. Vorbind despre muzică spune că ea este repede, vioaie, desfăşurîndu-se într-un ritm fermecător, dar pătrunsă de ceva nedeterminat, ce face caracterul tuturor melodiilor populare româneşti.

Gheorghe Missail pledînd pentru originea romană a Căluşarilor scria: „De la întîiul pas se vede că sînt de origine romană. Unele figuri şi de multe ori felul săltărilor evocă jocurile antice. Întotdeauna aceste jocuri exprimau o idee sau un fapt. Aşa este jocul Haţegana care este cel mai cunoscut. El închipuie răpirea Sabinelor. Jocul Căluşarilor este din cele mai caracteristice jocuri româneşti. Etimologiştii voiesc a şti că acest joc se saltă şi în Coliseum. O tradiţie îi dă o origine şi mai venerabilă. Ea deduce cuvîntul românesc de la Collinisalii prin prescurtare la collis-salii. Nicoport ne spune că popii salieni aveau un templu pe colina quirinalia în Roma. Către mijlocul lui aprilie, în Idele lui aprilie, aceşti preoţi executau nişte dansuri sub conducerea unui cap numit Vates, adică Vătaf. Săltau, reciteau versuri care în timpul lui Horaţiu abia dacă mai erau înţelese.

Cei doisprezece salii ai romanilor dănţuiau fiind îmbrăcaţi cu tunică pestriţă împodobită cu aur şi porfir. Aveau togă, baltage, brîie de metal, şi spetele tot de metal. În dreapta aveau suliţa, în stînga scutul. În cap aveau pălării sau galere.

Horaţiu scrie în: *Epistole,* II, 36, că pe timpul său abia le mai putea înţelege, iar pe timpul lui Quintilianus nici preoţii sali nu mai înţelegeau versurile care se spuneau odată.

Timpul cînd se jucau acestea era luna lui mai, la Rusalii. La Roma se făceau, după toată probabilitatea, între 21 aprilie și 21 mai.

Pînă în ziua de astăzi jucătorii români poartă, ca și romanii, două curele încheiate cu nasturi de aramă puse cruciș peste umeri. Una din aceste curele închipuie portepeul de sabie. Călușarii își încep jocul la Rusalii. Jocul lor este privit de popor ca sfînt. Într-adevăr, precum călușarii vechilor romani erau preoți și serveau unei zeități așa și călușarii românilor moderni cred că este o putere care îi ajută să joace și veghează neadormită asupra jocului lor. Mai cred că cel ce nu știe juca bine cade amețit la pămînt, semn că nu este plăcut acelei puteri. Acesta, îndată, iese dintre călușari. Bicerul ce este cu dînșii și care tot rotește biciul pe cînd ei joacă, ar vrea să însemneze puterea nemărginită a romanilor. În loc de săbiile antice, Călușarii poartă bastoane lungi. Căpetenia lor se numește Vătaf.

Jocul Călușarilor este o poemă întreagă pentru cine știe să citească trecutul duios și originea nobilă a poporului român. Dar ca însăși națiunea română, acest joc a trecut prin multe prefaceri. Vreau să zic că formele lui exterioare s-au schimbat întru cîtva din ceea ce erau cu două secole în urmă. Însă, fondul a rămas același. Costumația a fost aceea care a suferit modificări.

Jocul Călușarilor era privit eretic pe timpul lui Dimitrie Cantemir.

Germanul Opitz și citatorul său Ioan Trester se mirau foarte mult de jocul Călușarilor și spuneau celor ce se îndoiau de latinitatea poporului român, că spre a se convinge cum că românii sînt strănepoții romanilor să privească cu ochii pătrunzători la jocul Călușarilor.

Întîi — zic ei — calcă feciorii cu cămeși romane, încrețite, pe aria jocului. Gluga spînzură pe partea stîngă,

iar în mîna dreaptă ține o măciucă frumos verigată, cu metal ferecată, întocmai cum sînt închipuiți împărații romanilor. Acea măciucă este înfrumusețată cu metal și alte ornamente. Cînd încep a bate pămîntul cu piciorul, se trage fluierașul în mijlocul jocului, asemenea unui al doilea Apolo." [1]

Alexandru I. Odobescu [2] a fost și el impresionat de jocul Călușarilor și nu a putut să treacă sub tăcere acest spectacol.

Odobescu spune că în fiecare primăvară, în luna aprilie, se formează, în multe sate, grupuri de șapte, nouă sau unsprezece flăcăi care se îmbracă cu veștminte frumoase și timp de patruzeci de zile joacă în diferite localități un dans simbolic. Unul din ei poartă un steag (primicer), iar altul face comicării, dar nu spune nici un cuvînt în timpul jocului. Acesta este Mutul. Jocul Călușarilor are un caracter eroic foarte remarcabil. Jucătorii fac, cu bastoanele lor, închipuiri de luptă și execută salturi extraordinare în timp ce scot strigăte convenționale. În acest obicei popular se văd festivitățile de primăvară ale preoților salieni din Roma care poartă numele de Salii Collini.

Jean Crationesco [3] scrie că jocul Călușarilor este însoțit de strigăte, de săltări și gesturi care simulează o luptă și te fac să te gîndești la procesiunea vechilor salieni.

În *Cărțile săteanului român*, Gherla, anul VII, Cartea a VII-a, iulie, 1882, stă scris : „Patria Călușarilor se află în ținuturile udate de Mureș și de cele două Tîrnave și

[1] Gh. Missail — *Atheneul român*, an. I, 1867, nr.-ele 8—9.

[2] Alexandru I. Odobescu — *Opere complete*, II, Ed. Minerva, București, 1908, p. 350.

[3] Jean Crationesco — *Le peuple Roumain d'aprés ses chants nationaux*, Paris, 1874.

de rîurile ce cad în acestea. Jocul Călușarilor trebuie să fie atît de vechi pe cît e de vechi și poporul român. Urme istorice nu se prea află la nici una din petrecerile acestea poporale, dar multele forme misterioase împreunate cu condițiuni neînconjurate de lipsa cu jocul acesta, ne duc foarte departe în străvechime.

Între Paști și Înălțare se învoiesc cîțiva feciori, însă totdeauna fără soț, că cu soț nu e bine, așadar șapte sau nouă, ca să se dea în Călușari. Ei își aleg mai întîi un vătaf mare și unul mic și tocmesc un lăutar, iar unul din ei se face Stegar. Pe alocurea au și un mut. Mutul Călușarilor. Cînd sînt gata cu toții, iau o ploscă plină cu apă adunată din roua dimineții. Un om care știe să facă de deochi, o descîntă. Dacă se întîmplă ca în călătoriile lor să-i fie rău vreunui călușar, i se dă să bea din acea apă, cîte trei linguri, îi leagă părul cruce în vîrful capului după care Vătaful strigă : «Scoală mortule !» În acel moment deochiul dispare. Strigoaica nu se poate apropia de el și jucătorul se face bine. Cursul de sînge din nas se vindecă tot asemenea.

Cînd vor să plece, lăutarul cîntă cîntecul de joc al Maiestrelor, iar Călușarii joacă roată în casă și le dă cîte trei linguri de apă. Cînd ies pe ușă, Vătaful se învîrte o dată, se pune la perete, apoi, care cum iese, se rotește, pune mîna pe umărul Vătafului și-l întreabă : — Sănătos ? Iar el răspunde : — Sănătos !

Călușarii au mai multe jocuri : Călușul în șireag, Hora Războiului, Crucea, jocul Verzelor, al Maiestrelor. Jocul cel mare, Șireagul se zice joc de frunte. Acesta se joacă și cu fete. De la căluț își trag numele. Încep din ziua de Rosalii și joacă pînă în Dumineca Mare.

Mutul Călușarilor nu se ține de ei, dar treaba lui este mare, căci trebuie să facă tot felul de comedii *numai ca să abată ochii răi de la jucători.*"

Sofronie Liuba[1] ne-a lăsat o descriere amplă a Călușarilor din Banat de la începutul secolului trecut. Din relatarea sa ne oprim la părțile esențiale privitoare la desfășurare, joc și celelalte elemente ce țin de etnografia jocului.

În timpul celor zece zile dinaintea Rusaliilor se fac repetițiile sub conducerea Vătafului care a fost și în anul trecut. Formația este alcătuită din opt călușari ; de asemeni mai au un Ceauș, doi cimpoieri și un Bloj, adică Mutul. Datoria acestuia este să fie tare glumeț. În zorii zilei de Rusalii se adună toată formația la o movilă care desparte mai multe hotare. Se prind frați de cruce după care spun în cor Tatăl nostru. Vătaful sau, după cum i se spunea atunci Voievodul, amintește păcatul cel mare care îl face cineva călcînd legile călușerești. Apoi, scoate sabia cu care este încins. O pune cu tăișul în jos. În fața sa stă Ceaușul. Vătaful împreună nageacul acestuia cu sabia sa. Sub el stă întîiul călușar, ținînd în mînă un chip de cal, sculptat, înfipt într-un mîner. Acesta este jurămîntul ascultării. Voievodul apucă de mînă pe întîiul călușar, acesta pe al doilea și așa mai departe pînă la cel din urmă care ține în mînă un ciocan. Ceaușul stă în fața lor, iar Blojul în spate. Cimpoierii încep să cînte : „Jocul soarelui la răsărit", în timp ce călușarii joacă în jurul movilii, înconjurînd-o de trei ori.

Ceaușul are după cap o traistă în care ține nouă buruieni după cîte zîne sînt. Are boz, leuștean, usturoi, pelin și altele. Cu un ciocan, Ceaușul rupe din aceste buruieni cîte puțin și le aruncă asupra lor, iar Blojul îi atinge, din cînd în cînd, cu biciul spre a nu se lăsa să se apropie de ei duhurile necurate. Biciul este din tei.

[1] Sofronie Liuba — *Jocuri sau dansuri poporale*, publicat în revista *Tinerimea română*, seria nouă, vol. I, București, 1898.

A fost împletit în ziua de Rusalii. Este lung cam de patru metri. După ce au înconjurat movila, Voievodul scoate sabia, Ceauşul nageacul, le împreună şi sub ele trec căluşarii închipuind prin aceasta că de acum înainte sînt scutiţi de orice primejdie. După ce au trecut toţi, Voievodul şi Ceauşul se răsucesc pe călcîi, împreună din nou armele şi căluşarii trec pe sub ele. Aceasta se face de trei ori. Astfel se sfîrşeşte sfinţirea înfrăţirii. Apoi Voievodul păşeşte înainte, iar după el căluşarii, perechi, Ceauşul şi lăutarii care cîntă : *Marşul sfintelor*. Căluşarii scutură zurgălăii de la picioare.

De acum înainte, căluşarii trebuie să fie pretutindeni cel puţin cîte doi, împreună, ziua şi noaptea. Cînd trec vreo punte, se rotesc pe călcîi ca să vadă dacă nu-i urmăreşte careva. Poporul crede că ei au puteri vindecătoare dacă joacă peste cei pociţi de zine. Ei au douăsprezece jocuri cu douăzeci şi una de figuri. Trei jocuri sînt pentru femeile „bolnave de dorul jocului".

Jocurile sînt :

Stătuta o joacă prinzîndu-se de mijloc, roată, sărind înainte şi bătînd cu picioarele în pămînt.

Sărita o joacă roată, unul după altul, neprinşi, lovind cu picioarele în pămînt.

Ciocana. După ce au jucat-o pe femeia bolnavă în cele dintîi două jocuri pomenite pînă ce au ostenit-o, o culcă cu faţa în jos pe un covor. Vătaful scoate sabia, iar un căluşar, calul de lemn. Ceilalţi scot cuţitele, iar ultimul, ciocanul. Apoi vine Ceauşul cu ciocanul şi florile, Blojul cu biciul. Lăutarii cîntă Ciocana. Joacă roată în jurul femeii, unul după altul, sărind la început, apoi bătînd din călcîie şi din vîrful picioarelor. După o ocolire, Vătaful face cu sabia o tăietură crucişă peste bolnavă. Joacă mai departe. În timpul jocului, căluşarii sînt cu ochii ţintă la Vătaf. Căluşarii scot şi ei cuţitele şi ating

femeia pe locul unde a făcut tăietura Vătaful. La fel face și Ceaușul cu ciocanul. El pune, în același loc, un fir de buruiană din traista sa. Blojul pune un fir de tei din biciul său, iar lăutarii o ating cu piciorul. După un număr de nouă înconjurări și prin urmare după nouă atingeri, cimpoierii lasă cimpoaiele lor să se desumfle. La acest zgomot călușarii fug în lături. Credința este că tot așa va lăsa boala pe bolnavă cum au lăsat-o și călușarii. Dacă sînt oameni sau copii bolnavi se joacă tot astfel numai că Ceaușul și Blojul nu joacă, ci unul stă la capul bolnavului, iar al doilea la picioarele sale. La cap se găsește un ciubăr cu apă. După trei ocoliri, unul din călușari trage un foc de pistol peste un bolnav, de la stînga la dreapta. Dacă pistolul nu ia foc, se fac alte trei ocoluri și apoi se trage cu pistolul. După pocnitură, Blojul atinge pe bolnav cu biciul, iar Ceaușul varsă ciubărul cu apă peste el.

Ursul îl joacă Voievodul cu o femeie care crede că-l va întrece la joc. Cînd Voievodul ostenește, vine Ceaușul de o joacă mai departe, iar pe Voievod îl ia Blojul în spate și îl duce prin lume, făcînd fel de fel de glume. Dacă a ostenit și Ceaușul, vin la rînd alți călușari pînă ce femeia cade la pămînt. În timpul jocului, Voievodul ține cu mîna stîngă mîna dreaptă a femeii, iar ea cu stînga sabia lui.

Cioara. Acest joc îl joacă numai Ceaușul. Seamănă cu săritul ciorilor pe cîmp. Sare săltînd și bate din mîini ca cioara din aripi. Cînd Ceaușul a ostenit, Voievodul ia pe Bloj de mînă și îl duce printre oameni, spunînd că vrea să-l vîndă, dar nimeni nu vrea să-l cumpere pentru că este urît.

Celelalte jocuri nu au numiri proprii. Călușarii le zic : Căluțul și Căluceanul. Figurile sînt cu totul deosebite

Printre altele este o figură în care călușarii joacă cu băieții mici în brațe. Alta, pășind înainte în tact.

Călușarii se trag la casa lor la vremea chindiei după care nu mai au voie să joace. După apus, cîntă de cină „jocul soarelui la apus". Călușarii se prind de Voievod și joacă în cerc ca la horă, dar iute, sărind, întorcîndu-se ca la movilă, numai de trei ori împrejur.

Cînd se duc să se culce merg cel puțin cîte doi. Ceaușul îi bate cu ciocanul la tălpi de cîte trei ori ca să nu se apropie de ei, Haluitele. Blojul se culcă la cei doi din urmă. Dacă s-ar culca singur, l-ar poci zînele și ar muri.

Cînd merg în alte sate și dau de o movilă, o ocolesc în joc de trei ori, trag un foc de pistol și fug.

Înainte de masă, toți călușarii, afară de Bloj, mai joacă încă un joc. La masă stau cu capetele descoperite, iar Blojul stă în picioare, cu capul acoperit, cu biciul în mînă. Așa mănîncă. Cînd lovește cu coada biciului în pămînt, trebuie să fie ascultat.

A unsprezecea zi, după Rusalii, marți cînd este sărbătoarea Tuturor Rusaliilor, merg la o movilă dintre hotare ; joacă „Jocul Soarelui" pentru cea din urmă oară în acea zi. Înconjoară movila de trei ori, jucînd și blestemînd pe cel care n-ar fi păstrat cu sfințenie regulile călușerești. În acest timp, Blojul ocolește movila fără a juca, lovind-o numai cu biciul. Cînd sînt gata, cu fața întoarsă spre movilă, Voievodul trage un foc asupra ei. La auzul lui fiecare călușar o rupe de fugă și o ține într-o fugă pînă la casa sa fără să se uite înapoi.

Blojul caută să rupă biciul de movilă. Dacă nu l-a putut rupe, se străduiește să-l rupă cu miinile și să-l lase jumătate pe movilă. Dacă nu-l poate rupe nici așa, îl lasă întreg și fuge. A treia zi după despărțire se întîlnesc la

casa Voievodului să vadă dacă sînt teferi. Împart ce au cîştigat, nu spun nimic, îşi dau mîinile şi se despart.

W. Schmidt[1] şi D. C. Ollănescu[2] se ocupă de Căluşari vorbind de ei din cele ce le-au transmis înaintaşii. Nici unul, nici altul nu au păreri originale. Schmidt reia ceea ce a scris Sulzer, iar Ollănescu pleacă de la Dimitrie Cantemir şi din ceea ce a aflat de la contemporani.

În afară de Moldova, unde Căluşarii au dispărut cu totul nemaifiind nici chiar o amintire, şi în Transilvania s-a întîmplat acelaşi fapt pentru unele spaţii.

Pe la 1800 Căluşarii dispăruseră pe Tîrnave[3]. Abia după 1848, intelectualii din aceste părţi, alarmaţi de această situaţie, pun la cale reînfiinţarea Căluşarilor. Operaţia aceasta s-a făcut pentru Tîrnave, la Blaj şi pentru Ţara Bîrsei, la Braşov. Noul Căluş a luat numele de Căluşarii de la Blaj şi Căluşarii de la Braşov. Acest Căluş, reconstituit după formele vechiului Căluş, a primit, totuşi, o înfăţişare cultă. Nu mai era un Căluş originar, ci un Căluş pieptănat şi curăţat, parfumat, cu iz cult. Spectacolul inaugural a avut loc pe scenă în cadrul unei serbări festive cu caracter naţionalo-patriotic. S-au rostit fraze emoţionante în care se arăta că se reînvie un vechi obicei românesc moştenit de la romani. După cuvîntările de rigoare, s-a cîntat *Deşteaptă-te române*, apoi au intrat pe scenă căluşarii în aplauzele furtunoase ale publicului. Căluşarii erau intelectuali din oraş, bineînţeles la origine tot băieţi de la ţară. Serbarea a fost memorabilă. Nimeni nu a uitat-o. În lupta naţională, pe care o duceau românii din Transilvania, reîn-

[1] W. Schmidt — *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Romänen Siebenbürgens*, Hermanstadt, 1866.

[2] D. C. Ollănescu — *Teatrul la români*, I, Bucureşti, 1897.

[3] C. I. Flinţiu — *Coregrafie românească*, Tîrgovişte, 1936.

vierea Călușarilor era încă un argument pentru latinitatea poporului român.

Călușarii de la Blaj și de la Brașov sînt rodul acțiunii naționale de la 1848. Nereușind în cele politice, românii și-au îndreptat și concentrat toate energiile spre cele culturale, către tot ceea ce era românesc și putea să vorbească de romanitatea poporului. Simultan, se dezgropau și se aduceau pe prim plan, reliefîndu-le și subliniindu-le, toate obiceiele și datinele. Călușarii de la Blaj și Brașov fac parte din această acțiune.

Etnografic, acești Călușari sînt discutabili. Ei reprezintă, într-o măsură, ecoul și amestecul elementului cult în viața și manifestările culturii populare. De acest fapt trebuie să ținem seama cînd vorbim de Călușarii din Transilvania, mai ales că de la Blaj și de la Brașov ei se difuzează în regiune. Asistăm la un act, întîlnit, de altfel, în teatrul popular, de transmitere de la oraș la sat, sau de difuzare de sus în jos. Este drept că componentele sînt tot de origine rurală, dar haina și unele amănunte ca și cadrul și atmosfera sînt culte. Serbarea solemnă de la Blaj și Brașov s-a repetat, în aceleași condiții, an de an, în Duminica Rusaliilor. Asistăm la un Căluș cult și simultan la unul devenit rural. La Blaj se juca pe scenă un Căluș, iar la sate altul care nu diferea de cel de pe scenă. Amprenta cultă o vedem chiar și în strigătura de la Călușul din Blaj. Haina a rămas cea tradițională, dar pe dedesubt se văd urmele celui cult care a compus-o. Pecetea cultă se observă și la desfășurarea jocului.

Călușul de la Blaj era alcătuit din șapte pînă la cincisprezece jucători. Deci, se rupsese cu tradiția. Aveau Vătaf. Mutul și Stegarul sînt absenți. Mutul nu ar fi fost la locul său pe scenă în cadrul unei serbări naționale; așadar, alt element care altera formele originale ale Călușului.

Costumația a vrut să fie aceea tradițională. Pe cap aveau căciuli negre, ornate pe o parte cu pene de curcan. În rest, cămașă albă, zisă națională. Erau încinși cu brîu roșu sau bete colorate. Peste umărul drept era petrecută, curmeziș, o panglică lată pe care o duceau pînă în cealaltă parte a brîului. Vătaful își punea două panglici peste amîndoi umerii. Le ducea cruciș peste piept și spate. Le împreuna la brîu. Călușarii purtau ițari. Aveau ciorapi albi, lungi pînă la genunchi. Opinci cu ciucuri de diferite culori. Opincile erau legate cu panglici tricolore pe care le înfășurau în spirală, pînă sub genunchi. De aceste panglici prindeau zurgălăii.

Călușul de la Blaj are opt figuri, iar cel de la Brașov este compus din două părți : Plimbarea și Figurile.

Figurile sînt executate întîi de Vătaf și apoi de călușari.

Desfășurarea. La un semn al Vătafului, lăutarii cîntă Călușarii. Îndată, Vătaful începe Plimbarea. La Blaj, Plimbarea se face în fugă, la Brașov în pași obișnuiți. În timp ce Vătavul face Plimbarea, călușarii se mișcă pe loc, bătînd din picioare în tactul muzicii. După ce Vătaful a încheiat Plimbarea, trece la figura întîi. Acum, călușarii sînt aceia care fac Plimbarea cît timp Vătaful face Figura. Cînd Vătaful a terminat de jucat Figura, Călușarii reiau Figura, executînd-o în grup. După prima Figură o fac pe a doua și tot așa pînă la ultima. În tot timpul jocului, călușarii țin mîinile la brîu de unde le iau numai cînd bat din palme sau cînd lovesc cu piciorul în pămînt, la unele figuri.

Este o mare asemănare în jocul Călușarilor și Fecioreasca. Multe figuri din Fecioreasca sînt în Căluș, fiind

jucate de călușari. De asemeni, Plimbarea se face ca la Fecioreasca.

În cursul jocului se spun strigături. Strigătura celor de la Blaj seamănă cu o Feciorească, iar aceea de la Brașov cu o Învîrtită.

Strigătura de la Blaj :

Numai rar și voinicește
Să jucăm călușerește.
Și-apoi iar, și iar, și iar,
C-așa joacă-un călușar.
Unde joacă-un călușar,
Mișcă piatra din hotar.
Călușarul cînd pornește
Toată lumea veselește.
Călușare joc de fală
Cînd începi tresaltă-o țară.
Călușar de pe cîmpie
Cu opinci de ciocîrlie.
Călușar de pe Tîrnave
Cu opinci de vacă neagră.

*

Cu titlu de informare amintim că la 24 iulie 1852, la serbarea ce s-a dat în Dumbrava Sibiului în cinstea împăratului Franz Iosef, au jucat și călușarii.

*

În Romoș, Hunedoara, formația Călușarilor este alcătuită din nouă-doisprezece-paisprezece feciori care au pe cap pălării negre, mici, rotunde, împodobite cu flori și panglici ; alții au căciuli cu pene și panglici. Poartă cămașă, fie scurtă, fie lungă pînă la genunchi, frumos

înflorată, strînsă la mijloc cu brîu sau bete tricolore în care sînt înfipte fire de busuioc, sau, cum i se spune în aceste părţi: „Lemnul lui Dumnezeu." La picioare au clopoţei, panglici colorate; alţii îşi prind cîteva şiruri de zurgălăi. În mîna dreaptă ţin un băţ lung, săpat frumos cu tot felul de înflorituri. Cu el lovesc în pămînt în timpul jocului.

În Romoş, căluşarii încep jocul în miercurea din mijlocul *Păresimilor* şi umblă pînă la sfinţii Petru şi Pavel. Joacă numai cît este soarele pe cer, pînă la apusul lui.

În *Colecţiune folcloristică română din Răcăşdia şi Jur*, Oraviţa, 1900, Emilian Novacovici scrie următoarele:

„Călucenii sînt nişte oameni curaţi, aleşi şi rînduiţi de cele miluite, să meargă în lume şi ţeară, să tămăduiască pe cei bolnavi. Nouă zile, încontinuu, au să joace şi nici un pic să nu doarmă, nici să mănînce. Cei ce vor juca în jocurile lor, vor fi sănătoşi peste an, iar cei bolnavi se vor însănătoşi. Ei sînt nouă inşi din nouă sate. Încep jocurile la Rusalii şi le sfîrşesc marţi după duminica Tuturor Sfinţilor. Ei sînt de diferite vîrste: de la douăzeci de ani pînă la 80 sau 90 de ani. Nouă zile joacă. Duminică seara, la Rusalii, toţi nouă se adună la o mocşandă, movilă, dintre hotarele comunelor lor. Ei trebuie să fie numai din acele comune care toate nouă se hotărăsc una cu alta. La mocşanda aceea, cu capul pe ea dorm toţi un somn comun ca să le fie de ajuns nouă zile. E de însemnat, că într-un sat nu le este iertat a juca şi a doua oară pînă ce n-au jucat în toate satele din cerc. Apoi trebuie să-şi întocmească în aşa fel cursul ca în a noua zi la acea oră, la acel loc, să ajungă acolo de unde au pornit. Aici au să doarmă iarăşi, toţi la un loc, iar în dimineaţa următoare, la revărsatul zorilor, fără să ştie unul de altul, fiecare va apuca încotro vede.

Ei au nişte jocuri ale lor proprii. Un asemenea joc îl numesc Posovaica. La jocul lor îndoiesc des din picioare şi fac figuri frumoase.

Cel mai bătrîn se numeşte Vătaf. El conduce jocurile şi dă comenzile. Poartă un bici lung din tei, împletit în trei viţe, iar la capătul de sus al codiriştei se află un găitan mare din fire de tei. După el sînt înşiraţi ceilalţi căluceni fiecare după etate. Al noulea e Cărăbuşul sau Cimpoierul care suflă în cimpoi. Vătaful pocneşte cu biciu să fugă relele, beteşugurile şi duhurile necurate. Pocnitura acesta le înspăimîntă de fug. Cei ce voiesc să fie sănătoşi şi doresc ca răutăţile să nu se apropie de ei, iau din găitan cîte un fir de tei. Muierile îl pun în pungă, oamenii în buzunar, iar fetele şi copiii îl leagă la «cheptătoare». Jocul lor se face tot la crucea drumurilor, adică la răspîntie. Aici, vin bolnavii. Cei ce joacă lîngă Vătaf plătesc trei coroane, lîngă ceilalţi numai o coroană. Dacă cineva voieşte să i se facă un joc numai lui singur, plăteşte zece coroane. Îl pun pe bolnav cu faţa în jos, la pămînt. Călucenii joacă în jurul lui de trei ori, făcînd fiecare după orice figură cruce cu piciorul drept în spatele bolnavului. La sfîrşit, Vătaful pocneşte de trei ori asupra lui.

Satele în care joacă călucenii sînt norocoase. Vor avea mult rod în timp ce vor fi ferite de toate relele.

Cînd cineva e jucător bun i se zice călucean."

CĂLUŞARII ÎN TIMPUL NOSTRU

Mărturiile pe care le posedăm pentru Căluşarii din trecutul mai îndepărtat şi, chiar pentru secolul al XIX-lea, nu ne dau o imagine totală şi absolută asupra lor.

Cu cît ne lăsăm în timp, aceste documente sînt mai laconice și mai sărace în amănunte. Situația aceasta se perpetuează, într-o măsură, chiar în secolul trecut. Multe detalii, foarte prețioase, sînt ignorate. În fond, nimeni nu ne-a lăsat o descriere completă și integrală a Călușarilor. La fiecare este cîte ceva și numai din petecirea lor se poate închipui un portret, aproape mulțumitor al Călușarilor.

În ceea ce privește descrierile Călușarilor din secolul nostru, nici ele nu sînt piese în care să ni se înfățișeze totul. La fiecare găsim scăpări care trădează un interes al acestuia pentru un anumit moment din Călușari. În general, Călușarii au fost priviți sub un unghi simplu: ca joc. La acest fapt s-au adăugat unele completări etnografice, adesea sumare, menite să reliefeze unele curiozități ale Călușarilor.

În acest capitol, rînduit pe zone geografice bine definite, am căutat să aducem acele mărturii care să întregească ceea ce lipsea în cele ale trecutului. La mărturiile mai vechi am adăugat și culegerile noastre în cadrul cărora am stăruit cu prezentarea părții teatrale și de spectacol a Călușarilor.

CĂLUȘARII ÎN MUSCEL

În zilele Rusaliilor și toată săptămîna ce urma, călușarii își desfășurau jocul.

Alcătuirea și pregătirea spectacolului se făcea cu cîteva zile mai înainte, adică în săptămînile ce precedau Rusaliile. Apropierea Rusaliilor aducea oarecare agitație între acei care au jucat în Căluș, ani de-a rîndul, sau

printre acei care vor să meargă cu Călușul. Băieții se știau. Se vorbeau între ei și hotărau să se adune în ziua de Strat de Rusalii la casa unuia dintre ei. Se strîngeau treisprezece. În general erau aceia care au fost și în anul precedent deoarece este credința că trebuie să joci în Căluș cel puțin șapte ani. Asupra aceluia care părăsește Călușul, fără vreun motiv bine întemeiat, se abat mari nenorociri. Va fi pocit de Iele sau va păți alte rele și mai mari.

Băieții s-au adunat la o casă. Aleg dintre ei pe Vătaf, acel care să le fie conducător. Vătaful este un nume și o persoană cunoscută. În cele mai dese cazuri, Vătaful este același de ani de zile. El constituie formația și tot el îl ia pe Mut. Mutul ca și Vătaful sînt permanențele Călușului. După ce s-a constituit formația se trece la repetiții. Ele se fac de la Strat de Rusalii pînă la Rusalii. Vătaful se îngrijește de lăutari care de obicei cîntă an de an în Căluș. Orice formație are un Steag. Steagul se face astfel : se taie dintr-un alun o prăjină lungă cam de patru metri. În vîrful ei se leagă o geavrea și usturoi verde. Se pun cîte trei fire de usturoi de fiecare călușar. Steagul este dat în seama Stegarului. Acesta nu trebuie să lase Steagul din mînă. Îl păzește ca pe cel mai de preț obiect. Nimeni nu are voie să se apropie de Steag. Dacă cineva fură un fir de usturoi din Steag, înnebunesc călușarii. Aceasta este credința lor și de aceea au atîta grijă de el.

După ce au făcut Steagul depun jurămîntul. Iau Steagul, îl așază în mijlocul lor, drept ca o lumînare, apoi toți călușarii pun mîinile pe Steag, afară de Mut, care nu vorbește că dacă ar vorbi ar amuți.

Jură în cor, spunînd : „În numele lui Dumnezeu sfîntulețul, ne legăm, jurînd credință către steag, că vom juca în dreptate, fără supărare și fără murmur."

Călușarul are pe cap o pălărie neagră, rotundă, cum se purta prin Muscel. Pe pălărie sînt cusute panglici colorate, lungi și subțiri. Sînt cusute pe calota pălăriei, din față. Ele cad, în valuri, pe spate. În rest, are cămașă lungă, înflorată, zisă națională. Este încins cu cinci-șase perechi de bete. Pe ele sînt cusuți ciucuri și mărgele. Betele sînt luate din sat. Le dau fetele. Ele cred că betele jucate aduc sănătate, de aceea se întrec să le dea bete. De multe ori dau bete chiar și femeile.

Călușarul are ițari albi. Poartă ciorapi în diferite fețe. Peste ciorapi este înfășurat cu tîrsîne, bete și panglici. Le aduce pînă peste genunchi. În picioare are opinci. De opinci sînt prinși clopoței înfundați. Clopoțeii sînt mici și rotunzi ca o nucă. Tot de opincă, la spate, sînt legați pinteni de fier.

Fiecare călușar poartă la brîu trei căpățîni de usturoi verde.

Vătaful are în mînă un gîrbaci cu rafturi. El comandă formația. Toți sînt datori să-i dea ascultare.

Mutul are pe cap o căciulă mare, mițoasă, pe care o face și mască. Dacă nu găsește o căciulă atît de mare, își face masca dintr-o cojoacă neagră, pe care o coase de căciulă. Îi taie ochi și gură și îi face un nas lung, roșu, de care atîrnă fie un ardei, fie un clopoțel, fie altceva. În rest este îmbrăcat cît mai hilar, rufos și petecit. Este încins cu un curmei de tei. De el atîrnă, în față, o talangă. În mînă are o sabie de fier. Nu vorbește. Închipuie fel de fel de scene burlești, mimate. El are menirea de a feri pe călușari de îmbulzeala lumii. Cînd nu este spectacol, vorbește. Spune ce-i trece prin minte.

În dimineața zilei de Rusalii, călușarii se adună la Vătaf, acasă. Fac o repetiție generală, după care pleacă în sat. Nu au un itinerariu fixat. Mutul merge înainte.

El știe la ce casă vor intra. Deschide porțile ca să facă loc călușarilor.

Formația se face roată cu Steagul la mijloc. La un semnal al Vătafului lăutarii încep să cînte, iar Vătaful zice :

— Hăp șa-așa !

— Hăp șa ! răspund călușarii.

— Tot așa ! reia Vătaful.

— Tot așa ! repetă călușarii.

— Pînă o veni Garoșa !

— Să mi-o bată Dereșa, încheie Vătaful.

După aceasta, Vătaful face un pas înainte zicînd : „I-auzi una !“ Călușarii fac și ei un pas jucînd, cînd aud de „una“.

Vătaful zice : „I-auzi două !“ Călușarii repetă, jucînd. Această zicere a Vătafului se face pînă la opt. Cînd a sfîrșit numărătoarea pînă la opt, Vătaful începe „Plimbarea Călușului“. Simultan zice : „I-auzi nouă ! I-auzi zece ! I-auzi unșpe ! I-auzi doișpe !“ Încheiate „bătăile“ cu numărătoare, cîntă : *Florica*, apoi *Banul Mărăcine*, sau *Hora Dreaptă* care este veche în aceste părți.

În timpul jocului Mutul nu joacă. El umblă cu sabia în mînă, cînd în cercul jucătorilor, cînd pe lături ca să împingă lumea mai departe de Căluș. Închipuie tot felul de scene burlești, mimate.

La sfîrșitul jocului se pun la cale diferite scene între călușari și Mut.

Mutul se face mort. Călușarii se apropie de el. Îl cercetează după care se închipuie acest dialog :

— Mă ! Omu ăsta e mort !

— Fugi, mă !

— Nu e mort. Se face !

— Nu se face, mă ! E mort ca toți morții.

— O fi, mă !

— De ce o fi murit, mă !?

— Eu știu !

— O fi murit de trezie !

— Ba de beție !

— Poate, mă !

— Dumnezeu să-l ierte !

— Mă, a înnebunit frate-tău !

— Aș ! N-are frate !

— A avut.

— A avut, da a murit din dragoste.

— Aolio ! Aolio ! Ce ne facem mă, făr' de Mut ?

— Așa-i, mă !

— Un' mai găsim noi, Mut ca ăsta ?

— Să-l bocim și să-l jelim, ca pe morți, că a fost un Mut de treabă.

— Să nu-i moară mulți înainte !

— Aolio ! Aolio ! Mă Mutule ! De ce ne-ai lăsat ? Aolio ! Aolio !

— Hai să-l luăm de aici !

— Un' să-l ducem ?

— Ia, colea.

Un călușar îl ia de cap și altul de picioare. Bocindu-l și jelindu-l în mijlocul horei. Îl pun jos, se uită la el, după care unul zice și celălalt reia :

— Ai, scoală, Mutule !

— Scoală, mă !

— Scoală, mă, nu te mai face !

— Scoală, că ne prinde seară !

Cînd aude aceste cuvinte, Mutul sare în sus, face cîteva gesturi cu sabia, fiind gata de acțiune. Vătaful se apropie de el și-i spune :

— Mutule ! Ia numără călușarii !

Între timp un călușar s-a ascuns. Mutul se apucă de numărat. Numără pe tăcute călușarii. Nu ies la numără-

toare. Reia numerotarea de cîteva ori. Dacă vede că tot nu iese, pleacă, în lume, să-l caute. Îl caută prin curte pînă îl găsește. Îl ia de la spate și-l bate cu sabia, ca să-l aducă în rînd.

Se mai face un joc, cîteodată și două după cum este omul la care joacă. În general, călușarii fac aceste scene numai la aceia pe care îi știu că îi onorează pecuniar.

Scenele burlești cu Mutul diferă de la o formație la alta și de la un sat la altul. Totul depinde de imaginația și spiritul teatral al călușarilor. Întinderea și varietatea lor este infinită. Noi ne oprim numai la cîteva mai caracteristice pentru că cele mai multe sînt improvizate ad-hoc.

La unele formații, cînd Mutul face pe mortul, se apropie de el doi călușari.

— Mă ! A murit frate-tău !

— Nu e frate-meu !

— Da cine-i, mă ?

— Eu știu !

— Mă ! Ia seama bine, că-i frate-tău.

— Oare ?

— Mă, eu așa zic !

— O fi. Ia să văd și eu. Te pomenești c-o fi el.

Acesta îl cercetează cu atenție, se apleacă asupra lui, îl pipăie, dă cu piciorul în el, îl mișcă, face diferite gesturi hilare. Mutu se ridică. Face pe supăratul.

— Da, mă ! Că bine zici ! E el că-i cu gîtul ca tureacu și nu mai poate săracu.

— El e, mă ?

— El e !

— Mă ! El e ? Să nu fie altul ?

— Nu vezi, mă, că el e ! Hai să-l îngropăm, că se împute.

— Bine zici, dar mai întîi să-i luăm pielea, s-o vindem.

— S-o vindem !?

— Da ce să facem cu ea ?

— S-o vindem !

— Da cum să i-o luăm ?

— Întii îl umflăm ca pe un berbece.

— Ca măcelarii !

— Mai e vorbă !

— Să ne alegem cu ceva de pe urma lui.

— Bine zici ! Luăm ceva.

Cei doi pun un șervet mare peste Mut de-l acoperă cu totul. Acesta închipuie pielea, apoi iau un băț și-l vîră în piciorul Mutului, la ciorap. Acest băț vrea să fie țeava cu care măcelarii umflă oaia cînd o jupoaie. Unul suflă, iar celălalt îl jupoaie, trage încet șervetul, adică pielea de pe Mut. O pun pe un ciomag, o iau la spinare și strigă, umblînd prin lume :

— Piei de cloșcă de vînzare !

— Cum, mă, vrei să vinzi pielea singur ? Hai s-o împărțim frățește, zice celălalt, repezindu-se la acel care umblă printre oameni, cu pielea pe băț.

— Să-ți dau și ție ? zice cel cu pielea.

— Mai întrebi ? Ce frați sîntem ?

— Hai să-ți dau și ție dacă zici tu că sîntem frați !

— Unu ! Doi ! Trei ! Patru ș.a.m.d. Se face că măsoară pielea cu cotu, ca în vechime. La fiecare cot măsurat și spus îi dă celuilalt cîte una peste piept.

— Îți ajunge ?

— Mi-ajunge !

— Acu', să-i dăm și Vătafului că n-are opinci în picioare.

— Să-i dăm și lui că-i de-al nostru.

Se duc la Vătaf. Reiau scena măsurătorii, dar cînd să-l lovească, Vătaful le trage cîte una, tare, pe spate, de se lasă păgubași. Cei doi se apropie, din nou, de Mut.

— Acu', că i-am luat pielea, hai să-l îngropăm.

— Să-l mai și îngropăm ?

— Doar nu l-om lăsa așa !

— Hai să-l îngropăm ! Da e vorba, cum îl îngropăm ?

— Cum se îngroapă mortu.

— Bine, bine ! Pe la voi cum se îngroapă morții ?

— Uite așa : Îl întoarce pe Mut cu fața în jos. Celălalt este nemulțumit. Se repede la el.

— Nu așa, mă ! Ia așa : îl întoarce pe Mut cu fața în sus. Îi ridică un picior și-i sprijinește călcîiul într-un băț făcut ca o proptea.

— De ce îl îngropi așa, mă ? îl întreabă celălalt.

— De ce ? Să-l cunoască nevasta cînd o veni cu ciobul la tămîiat.

— Nu, mă ! Nu-i bine !

— De ce, mă ?

— Eu zic să-l îngropăm pînă în gît, iar capul să-l lăsăm afară, să se scarpine porcii de el.

— Mă ! Nu-i rău ce zici tu, dar cum, necum, hai să-l îngropăm o dată că se împute aici și ne ia nea Vasile la ocară.

— Hai să-l îngropăm, că bine zici. Da cum să facem ?

— Ai să vezi ! Du-te și caută două bețe bune.

— Ce faci cu ele ?

— Hai ! Du-te și le adu că ai să vezi tu.

— Bine, mă !

Se duce și aduce două bețe lungi.

— Na, mă !

— Așa, mă ! Acu', vino încoa ! Pune bețele lîngă mort. Tu îl iei de cap, iar eu de picioare. Ridică-l. Cei

doi îl saltă pe Mut, îl lasă pe bețe, îl ridică din nou, îl iau, apoi, pleacă cu el prin bătătură.

— Unde-l ducem, mă ?

— Să-l îngropăm ! Mai mă și întrebi ?

Umblă cu el prin curte pînă ce ajung lîngă un coteț.

— Lasă-l aici !

— Aici îl îngropăm !

— Bine, mă !

Ceilalți călușari pleacă. Rămîne numai unul ca să-l prohodească. Acesta pășește peste Mut, dintr-o parte în alta, îl prohodește și zice : „Mortul al dracului, pămîntul al lui Dumnezeu !“ Cînd să plece, lovește tare cu bățul în pămînt, la capul Mutului, apoi fuge în horă. Mutul se scoală, aleargă spre horă și-l caută pe cel care l-a prohodit, amenințîndu-l cu sabia, cu gesturi hilare.

Lăutarii cîntă, acum, *Floricica Călușului*, pe care o joacă călușarii. În final, joacă o horă la care se prinde toată lumea, mai ales fetele și nevestele de curînd măritate.

Fetele și nevestele tinere joacă cu plăcere lîngă călușari. Au credința că vor fi totdeauna sănătoase și iubite. De asemeni, fetele și femeile cer călușarilor usturoi de la brîu și din cel care este legat la Steag, pe prăjină, dar mai jos, nu din cel din vîrful Steagului. Acest usturoi este bun ca leac pentru friguri.

Oamenii țin să joace Călușul în curtea lor, deoarece cred că le aduce noroc și-i ferește de boale. Omul de casă aduce un drob de sare pe care îl pune în mijlocul horei. Îl lasă, acolo, tot timpul cît vor juca călușarii. Sarea o dă s-o lingă vitele. Vor fi sănătoase și prăsitoare.

Jocul Călușarilor ține toată săptămîna Rusaliilor. Cît ține jocul nu se duc acasă. Dorm și mănîncă împreună. Seara împart frățește tot ce-au căpătat.

CĂLUŞARII ÎN VLAŞCA

La Călugăreni de Vlaşca, renumit, cu decenii în urmă, pentru Căluşul său, organizarea şi desfăşurarea Căluşului se făcea astfel : Cu o săptămînă înainte de Duminica Rusaliilor, Vătaful pleca prin sat în căutarea oamenilor cu care să alcătuiască Căluşul. Această acţiune nu era grea, pentru că el îi ştia pe acei care vor juca în Căluş. Erau oameni care fuseseră şi în anii precedenţi. Căluşul este format din jucători care mergeau ani în şir, mai ales că-i lega şi o tradiţie şi o credinţă pe care nu cutezau s-o calce. Numai în cazuri excepţionale, survenite pentru el, un jucător se retrăgea din Căluş. În situaţia aceasta, Vătaful căuta om în loc.

La Călugăreni au fost jucători care au mers în Căluş pînă ce au ajuns la o vîrstă destul de înaintată. Ca să fii jucător în căluş nu contează vîrsta. Totul este să poţi juca. În clipa cînd un jucător simţea că nu mai poate să ţină pasul cu ceilalţi se retrăgea.

În opoziţie de celelalte manifestări de teatru popular participarea în Căluş a unui om în vîrstă nu este socotită nepotrivită cu etatea şi poziţia respectivului în sat. Din acest punct de vedere, Căluşul nu este considerat ca un spectacol oarecare, de datină, în care ai satului cereau să fie făcut numai de băieţi şi flăcăi.

Alegerea jucătorului care înlocuia pe cel lipsă era severă. Vătaful îl punea la încercări grele. Trebuia să arate tot ce poate, spre a nu face de ruşine echipa. În săptămîna aceea făcea cu el, zi de zi, repetiţii. După ce înjgheba echipa, Vătaful organiza, cu toţii, cîteva repetiţii ca să le uniformizeze mişcările.

Vătaful se îngrijea de lăutari. Și aceștia erau cunoscuți. Cîntau de ani de zile în Căluș.

Călușul era alcătuit din unsprezece oameni : Vătaful, Stegarul, Mutul și călușarii. Lăutarii, de obicei doi, nu intrau la socoteală.

Costumația. Vătaful punea pe cap un fes turcesc, simplu. În rest, cămașă, zisă națională, înflorată, lungă. Avea nădragi (poturi). Era încins cu cinci perechi de bete. Pe ele erau cusute mărgele și „fluturi". Avea obiele albe de lînă, legate cu tîrsîne. Opinci. La călcîie erau legați pinteni cu cîte cinci dinți și cinci clopoței. În față, de bete, sînt prinse, de jur împrejurul mijlocului, batiste cu alesături și fluturi. Sînt prinse în colțuri, în formă de triunghi, cu un colț în jos. Betele și batistele le dau fetele din sat. Ele cred că dacă poartă și le joacă călușarii, le aduc noroc. În mînă, Vătaful ținea un băț simplu, lung cam de un metru și jumătate.

Ceilalți călușari erau îmbrăcați la fel. Ei aveau pe cap pălării negre, rotunde. Pe ele erau cusute, una lîngă alta, cordele de mătase de toate culorile. Cordelele îmbrăcau calota pălăriei, lăsîndu-se, valuri, pe spate. Le ajungeau pînă la mijloc. Și ei aveau în mînă un băț de care se foloseau în timpul jocului.

Mutul avea pe cap o căciulă rufoasă, mare și mițoasă. O trăgea peste față, transformînd-o în mască ; îi tăia ochii, gura și-i făcea nas. Nasul era dintr-o piele. La gură punea dinți de fasole sau pietricele albe. Masca era vopsită cu roșu, iar dacă nu era boită, cosea sau lipea de ea fel de fel de petice colorate. Pe cap avea un cojoc rupt, slinos, cîrpit. Și pe el cosea tot felul de petice și cordeluțe colorate, murdare și zdrențuite. Era încins cu

un curmei de tei sau de ceapă. În spate avea agăţată o talangă mare, iar în faţa ei un falus de lemn, bine strunjit. Era colorat la cap. Pantalonii şi opincile erau în acelaşi stil cu cojocul. În mînă avea o sabie adevărată. Mutul nu juca. El împlinea, printre altele, şi un rol burlesc.

Stegarul şi lăutarii erau îmbrăcaţi în haine obişnuite. Stegarul nu juca. El avea grijă de Steag. Nu-l lăsa din mînă.

Costumaţia privea pe fiecare jucător.

În Sîmbăta Rusaliilor, după-amiază, pe la ora patru, jucătorii, împreună cu Mutul, Stegarul şi lăutarii se adunau la Vătaf, acasă. Fiecare căluşar aducea o căpăţînă de usturoi. De la Vătaf, plecau la pădure ; făceau mai întîi Steagul.

Steagul era o prăjină lungă, dreaptă, bine lustruită, cam de vreo trei-patru metri. De prăjină se îngrijea Stegarul.

La un capăt al Steagului, cel de sus, legau panglici tricolore, cîte un fir de grîu şi cîte o căpăţînă de usturoi. Toate acestea erau bine prinse de Steag cu fel de fel de panglici. După ce Steagul era tocmit, urma Legămîntul.

Toată formaţia se făcea roată. Stegarul trecea la mijloc cu Steagul înfipt în pămînt. Lîngă Steag sta Vătaful şi Mutul. Mutul înfigea sabia sa în prăjina Steagului. După aceasta, fiecare căluşar trecea pe sub sabie şi se lega, zicînd : „Jur în frica lui Dumnezeu că voi asculta întru totul şi orbeşte pe Vătaf, mă voi supune la tot ce mi se cere, mă voi purta cinstit cu toţi şi nu voi ascunde nimic de ceilalţi."

Mutul se jura să nu vorbească în timpul jocului. După ce se făcuse Jurămîntul, Vătaful da ordin ca toţi căluşarii să treacă la rînd. Lăutarii cîntau Căluşul. Vătaful striga : „I-auzi ! I-auzi !" Căluşarii făceau primul joc. Din

această clipă s-a pornit Călușul. După ce-au făcut primul joc se înapoiau în sat. Lăutarii cîntau. În frunte mergea Vătaful. Lîngă el sta Mutul. Stegarul era în mijlocul jucătorilor.

Cît ține Călușul, adică din momentul Legămîntului, stau cu toții la un loc. Dorm și mănîncă împreună! Nu au legături cu nimeni dinafară și, mai ales, nu au voie să se atingă de femeie. Trebuie să fie curați. Timp de o săptămînă duc această viață.

Călușarii ieșeau în sat în Duminica Rusaliilor, pe la amiază, după ce se sfîrșea liturghia. Primul joc se făcea în centru. Totul se făcea numai la comanda Vătafului. Se juca Călușul cu figuri, apoi o Bătută, din care, de asemeni, nu lipseau figurile. În timpul jocului, Vătaful observa că unul din călușari lipsește. Această scenă era rînduită dinainte. Se știa de ea. Îl chema pe Mut la el.

— Mutule! Să-l cauți și să mi-l aduci imediat!

Mutul dădea din cap că a înțeles. Pleca printre oameni. Se făcea că-l caută. Îl găsea. Mima la el și-l aducea, mînîndu-l din urmă cu sabia. Se înfățișa cu el înaintea Vătafului. Vătaful se adresa călușarilor:

— Mă! Ia veniți cu bețele încoace!

Călușarii se apropiau de Vătaf.

— Puneți bețele jos și culcați-l pe ele cu fața în sus, — zicea Vătaful. După ce îl culcau, îl ridicau pe bețe. Vătaful îl întreba:

— Unde ai fost, mă?

— În pădure după flori și mure!

— Nu te cred, mă! Tu ai fost în altă parte.

— Zic zău c-am fost!

— Nu te cred!

Vătaful îl bătea la tălpi cu bățul său. Cînd îl bătea, venea Mutul lîngă Vătaf și, prin semne, îi spunea că nu este vinovat. Îl lua pe seama sa.

Vătaful îl lăsa pe căluşar. Îl dădeau jos.

— Mă ! Ia luaţi-l pe Mut, le zicea Vătaful. Căluşarii îl înhăţau pe Mut, îl puneau culcat pe beţe, îl ridicau, după care deodată desfăşurau beţele, lăsîndu-le jos. Mutul cădea. Lumea făcea haz de această scenă. Mutul se arăta foarte supărat. El închipuia o suită de scene burleşti, mimate, alcătuind, în totul, o pantomimă cu iz dramatic.

Aceste momente comice constituiau un fel de intermezzo în cadrul jocului. Jocul se relua. Se făcea jocul, zis al lui Florea. Era un joc cu strigături. Vătaful striga şi după el, căluşarii : „Florea ici, Florea colea !" În timpul jocului căluşarii băteau din palme. Beţele le lăsaseră la pămînt. După ce jucau acest joc, se prindeau de mînă şi, o dată cu ei, toţi cei de faţă, mai ales femeile. Făceau o horă mare pe care o jucau cît voia Vătaful. Cu aceasta se încheia Căluşul propriu-zis. Urma Războiul.

Era în tradiţia căluşarilor din Călugăreni şi în deosebi a celor din Vlaşca să facă Războiul. El s-a păstrat pînă în ultimul deceniu.

Războiul nu se făcea la oricine şi oricînd. Vătaful întreba pe cel la care juca :

— Facem Războiul ?

Dacă i se răspundea afirmativ, îl făceau. Războiul se plătea separat. El nu intră în jocul propriu-zis al Căluşului. Mulţi oameni nu cereau Războiul. Căluşarii făceau Războiul la cererea gospodarului, iar în ultima duminică, cînd jucau pentru cea din urmă oară în sat, în centru, acolo unde se făceau horele.

Vătaful da ordin să se adune toţi căluşarii. Stegarul înfigea Steagul în pămînt. Patru căluşari ţineau bine Steag, iar ceilalţi patru se urcau pe spinarea celor ce ţineau Steagul. Strigau : „Război lele, Război dragă !" Apoi se dădeau jos şi se făcea fiecare după cum hotărîse. Unul se făcea Popă, altul Turc, celălat Cazac şi ultimul

Femeie. Călușarii purtau cu ei costumația. Aveau un băiat care ducea bocceaua cu bulendre. Ceea ce le lipsea, găseau la casa omului. Costumația mai mult sugera personajul pe care îl închipuiau. Nu era analitică. Lăsa loc fanteziei spectatorului să o întregească cum voia. În același timp, ea îndeplinea și funcția de rotunjire și completare a textului.

Primul care intra în scenă era Turcul. Turcul saluta turcește lumea, se rotea de cîteva ori, după care făcea un semn lăutarilor. Aceștia știau ce li se cere. Cîntau : Geambaralele. Turcul le juca cu haz. Le juca cum se joacă, făcînd gesturi largi, presărate de figuri. În timp ce juca, se arăta Femeia. Ea se uita galeșă la Turc. Înainta un pas după care îi zicea :

— Ce faci Turcule ?

— Nu vezi ? Joc !

— Singur ?

— Singur ! Dar dacă vrei, vino și tu.

Femeia atît aștepta. Se repezea la Turc, îl lua în brațe. Jucau împreună. Deodată, se arăta Cazacul. Sta și privea. Era supărat. Era gelos. Nu-i plăcea că Femeia juca cu Turcul. Se apropia de Turc. Acesta juca. Nu se uita la Cazac.

— Ce-i la tine, Turc ?

— ...

— Nu aude la tine, Turc ?

— ...

— Ei ! Turc ! Eu la tine omor ! Lasă hazaica ! Ibet...
Îi dă Turcului peste mînă.

Turcul lăsă Femeia. Se ducea la doi călușari care se făcuseră măgăriță. Turcul încalecă pe măgăriță. Se îndreptă spre Cazac care juca, acum, Căzăceasca cu Femeia. Turcul a luat o scîndură pe care o ținea în mînă.

— Cazacule ! Lasă femeia !

— Las eu la tine !

— Las-o, mă, că-ţi dau cu scîndura asta în cap.

— Nu las !

Cazacul ca să scape de Turc îi dă cu oala în cap. Cazacul avea la brîu o oală plină cu cenuşă. Oala se sparge, cenuşa se împrăştie, iar Turcul cade lat. Femeia se sperie. Începe să ţipe.

— Aolio ! Aolio ! L-a omorît ! Ce mă fac ! Aolio !

Femeia se duce la Vătaf.

— L-a omorît pe Turc !

— Du-te la Popă !

Femeia aleargă, ţipînd, la Popă.

— Taică părinte, vin de-l îngroapă !

— Pe cine ?

— Pe Turc !

— Care Turc ?

— Turcu ! L-a omorît Cazacu !

— Păi dacă e Turc nu vin.

— Vino părinte !

— E păgîn !

— Hai părinte, că a fost şi el un suflet. Turc, neturc, vino !

— Hai să merg, da e Turc.

Popa a luat o oală cu lapte bătut şi o lingură mare de lemn. Se apropie de Turc, ia lapte, cu lingura, din oală şi-i vîră Turcului în gură. Bolboroseşte ceva neînţeles ca şi cum ar rosti o rugăciune. Turcul face mai departe pe mortul. Dacă Popa vede că nu-l poate mişca, face semn Călugărului.

— Taică ! Ia vino-ncoa !

— Ce să-ţi fac ?

— Să grijim de mortul ăsta.

— Păi, ce să-i fac eu ?

— Fă-i ce ştii, să nu-l mai văd aici.

— Am să-l iau.

Călugărul vine cu o roabă, îl pune în ea și-l cară în fundul curții, unde îl răstoarnă în hazul tuturor. Cu aceasta Războiul s-a terminat. Se reia jocul. Călușarii mai fac un joc sau două, după care li se plătea. Plecau la altă casă.

Călușul ținea o săptămînă. Călușarii făceau turnee și în satele vecine. În duminica următoare, după-amiază, după ce făceau în sat ultimul joc, se duceau la pădure în locul unde făcuseră Legămîntul. Este un moment solemn. E liniște. Soarele se lasă încet spre asfințit. Nimeni nu vorbește. Călușarii stau roată. Toți apucă Steagul cu mîinile și-l apleacă în jos. Vătaful dezleagă Steagul și panglica pe care o dă Stegarului. Usturoiul îl dă călușarilor, fiecăruia cîte o căpățînă. După aceasta ia bețele tuturor și sabia Mutului. Cu ea, taie din fiecare băț cîte trei așchii. Le îngroapă la rădăcina unui copac. Apoi, el le spune tuturor să se risipească în fuga mare. Să se întîlnească pe diferite poteci, întrebîndu-se de sănătate. Cînd s-au adunat din nou, lăutarii fac un cîntec, iar călușarii pornesc în grup spre sat. Merg la cîrciumă, împărțesc banii, se cinstesc și se vorbesc să meargă și la anul.

II

Mihai Bravu de Vlașca a excelat în Căluș. Aici s-a păstrat, pînă tîrziu, în ultimii ani, Călușul în toată puritatea sa arhaică, etnografică și folclorică.

Mihai Bravu a avut o suită de mari jucători și actori. În 1960, „bătrînii" la îndemnul lui Gică Olteanu (1907) și Ion a lui Meca (1900) au făcut un Căluș care a rămas memorabil. Din 1938, Călușul l-a avut Vătaf pe Nicolae

Apetri de pe Rusa (1919), elev al marilor săi înaintași. Nicolae a organizat în 1965 un Căluș de pitici. Cel mai mic călușar avea nouă ani.

În Călușul de la Mihai Bravu, lăutar a fost Niță Bozdroagă (1890), specialist în Căluș. A cîntat pînă prin 1966, timp de cincizeci de ani.

Mut, în ultimele două decenii, a fost Dumitru Păunică (1902), actor de mari resurse, dotat cu o inventivitate care uimește.

Cu două-trei săptămîni înaintea Rusaliilor, Vătaful pleca în sat să-și aleagă oamenii pentru Căluș.

„Ca să-l iau în Căluș trebuia să stea în aer cît mai mult, să plutească !" — mi-a spus Tudor Gh. Dînă (1900). De același principiu este și Nicolae Apetri. În general, constituirea Călușului nu era o problemă. Echipa era gata alcătuită deoarece era aceea din anul trecut. Călușarii nu părăseau echipa fără vreun motiv întemeiat, altcum, ei rămîneau legați de ea cît mai mulți ani. De altfel, era credința, printre ei, că li se pot trage mari rele dacă părăsesc Călușul.

După ce alcătuia echipa, Vătaful tocmea lăutarii și începea repetițiile la marginea pădurii. Călușul este format din doisprezece oameni cu Vătaful. Nu intră la numărătoare Mutul și Stegarul, așijderea și lăutarii.

Sîmbătă, înaintea Rusaliilor, pe la asfințit, Vătaful și cu ai săi pleacă la pădure ca să lege Steagul. Tot aici se făcea și Legămîntul. Mergea toată formația, inclusiv lăutarii. Întîi se lega Steagul. Steagul este o beldie lungă de patru-cinci metri. În vîrful beldiei se lega o năframă, mare, albă, fie un tulpan, fie un tifon. De asemeni, se mai pun foi de pelin și usturoi. Toate acestea sînt legate cu o panglică roșie care flutură în vînt. Năframa au luat-o din sat. Le-a dat-o o fată sau o femeie, în credința

că dacă o poartă sau i-o joacă călușarii va avea noroc și va fi sănătoasă. Steagul îl leagă Vătaful ajutat de un călugăr. După ce l-a legat îl dă Stegarului. Din această clipă, Stegarul nu-l mai lasă din mînă, altcum se pot abate asupra lor mari rele.

Urmează Legămîntul.

Stegarul înfige Steagul în pămînt. Trebuie să fie drept. Călușarii se așază roată pe lîngă Steag. Au lăsat, la pămînt, bețele. Mutul dă cu tăișul sabiei în beldia Steagului. Vîrful sabiei se prinde de beldie. Lăutarii sprijină de Steag arcușul, iar țambalagii, ciocănelele, lîngă sabia Mutului. Toți tac. Vătaful rostește Legămîntul: „Ne legăm să fim uniți, să sărim unul pentru altul, să ne ajutăm, să nu ne rupem din Căluș, să nu dosim banii și să nu ne atingem de femeie cît sîntem în Căluș! Așa să ne ajute Dumnezeu!"

Vătaful este primul care trece pe sub sabia Mutului și Steag. Cînd pășește, lovește ușor cu piciorul pe Mut, Steagul și pe lăutari. Zice: „Hm!" După Vătaf, trec ceilalți care fac la fel. Se trece de trei ori. Nimeni nu vorbește. Apoi, tot pe tăcute, se rînduiesc în linie, astfel:

Stegarul
Vătaful
Mutul

Mutul stă întotdeauna la dreapta Vătafului.

După ce s-au așezat, fac, în pas de fugă, trei pași înainte, se opresc și iar fac trei pași în fugă. Nimeni nu vorbește. După ce au făcut și aceasta, se strîng, își dau mîna între ei, își spun „Noroc" și pleacă în sat. Lăutarii le cîntă. Din această clipă sînt uniți întru totul. Cît ține Călușul, stau împreună, dorm și mănîncă laolaltă; îm-

part tot ce capătă. Nu au voie să iasă de sub ascultarea Vătafului şi nici să se atingă de femeie că se spurcă.

Costumaţia. Căluşarii au pe cap pălărie neagră, rotundă pe care cos, la baza ei, de jur împrejur, o panglică colorată sau înflorată. Tot de la baza calotei, din faţă, pleacă, spre spate, şiruri de panglici de toate culorile. Şi acestea sînt cusute. Ele cad pe spate, în valuri. Ajung pînă aproape de şale. Se coase panglică lîngă panglică. Unele se lasă şi pe laturi. În rest, au cămaşă lungă, albă, înflorată. Trebuie să fie cît mai ornată. Sînt încinşi cu brîu lat, roşu sau de altă culoare. Pe brîu sînt cusute, în formă de triunghi, patru batiste mari, albe, brodate cu flori pe margine şi la mijloc. Batistele trebuie să fie cît mai frumos împodobite. Marginea batistelor este tivită cu mărgele de toate culorile.

Batistele sînt cusute pe brîu, astfel : una pe faţă, cîte una pe şold şi ultima în spate în aşa fel ca să încingă complet pe căluşar. Sînt prinse în colţuri. Peste batiste sînt încinşi cu bete pe marginea cărora sînt cusute mărgele. Betele nu acoperă batistele decît puţin, sus. Poartă pantaloni obişnuiţi. În secolul trecut, aveau cioareci albi.

Ciorapi mari, albi, lucraţi, sus, cu „gumă“[1]. În picioare are opinci. Opincile sînt legate cu curele. Se înfăşoară pe picior pînă sub genunchi. Opincile au la spate pinteni făcuţi la „ţigan“. Pintenul e legat de opincă. Are cam 10—12 cm.

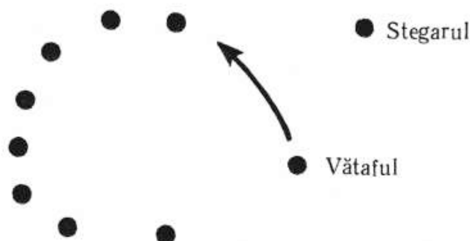
De ciorapi, în afară, cos gogoşi de alamă, adică zurgălăi rotunzi care sună limpede şi frumos. Fiecare căluşar avea un băţ pe care nu-l lepăda din mînă.

Stegarul este îmbrăcat în haine obişnuite. El stă deoparte. Nu joacă.

[1] Partea de sus a ciorapului care este lucrată cu tot felul de ornamente, închipuind o dantelă.

Mutul are pe cap o căciulă mare, mițoasă. Poartă mască dintr-o piele de vită sau de oaie. Dacă este mare o trage peste cap. Este încins cu o funie de tei. În față are un falus din lemn. În mînă are bici. El ține ordinea călușarilor în timpul jocului și veghează să nu-i tulbure nimenea. De Mut trebuie să asculte toți.

În dimineața Rusalilor, Călușul pleacă în sat. Primul joc este Roata, numit astfel pentru că, în timp ce se joacă, Vătaful stă la dreapta, sens în care pornește jocul. Se merge spre dreapta pînă ce Vătaful strigă : „Obzi !"

Aceasta înseamnă că trebuie să facă la stînga. După ce făceau Roata, Vătaful făcea semn lăutarilor să întoarcă jocul. Toți strigau : „I-auzi, ia ! I-auzi, ia !" La al doilea joc se striga : „I-auzi, i-auzi, bate două !" Băteau de două ori din pinteni, după care strigau : „I-auzi, i-auzi, bate trei !" Loveau de trei ori din pinteni. Se continua astfel pînă la nouă. După consumarea acestuia, se făcea un joc în linie. Călușarii se rînduiau unul lîngă altul, avînd pe Vătaf la dreapta. Jocul avea cinci-șase „meșteșuguri", după expresia lui Tudor Ispas (1902), vechi călușar.

Prin „meșteșuguri", el înțelegea figuri.

După ce făcea cîteva jocuri, Vătaful întreba gazda dacă vrea să-i facă Războiul. Dacă gazda dorea, Vătaful curma Călușul și striga :

Război, lele, război,
Caraboi și piatră acră,
Război lele, război dragă,
Hăi, lele, hăi !

În acest timp Stegarul aduce Steagul la mijloc, îl împlîntă în pămînt, patru călușari îl țin, iar Vătaful și alți patru călușari se suie pe el, stau o clipă, se dau jos, intră în casă ca să se costumeze. Se costumează numai cei patru călușari. Se fac :

Ibrahim,
Femeia,
Bărbatul,
Popa.

Costumația acestora este fantezistă. Ea sugerează, nu definește personajul. Ea este burlescă, chiar grotescă, în opoziție de tema pe care o reprezintă. Tema, în fond, este gravă, dar tratarea ei în cuvinte, gesturi și costumație ține de farsă. Mai ales costumația este concepută să stîrnească rîsul celor ce aud cuvinte și văd acțiuni țesute pe dialogul etern și banal dintre bărbat și femeie. Costumația vrea să spună altceva decît textul. Între text și ea este o contrazicere aparentă, pentru că costumația îl face atent pe spectator că substratul scenetei nu stă în cuvintele ce se spun și gesturile ce se fac, ci în felul cum se îmbracă actorii. Ibrahim se făcea Turc. Se mînjea pe față. Pe cap avea un fes roșu sau se lega cu un brîu. În rest, o bluză roșie luată de la o femeie, șalvari și cizme sau bocanci. Era pîntecos. Avea mustăți mari.

Popa avea o pernă în spate ca să arate puțin ghebos. Lega de el pirostriile. În față avea o oală cu lapte. Era

încins cu o funie de tei. Se mînjea pe față cu negru ș cu roșu. Unii își puneau pe cap și coarne, sugerînd afini tatea dintre popă și drac. Pe corp avea un anteriu negru lung.

Bărbatul era închipuit ca un țăran oarecare. Er mînjit cu negru sau cu roșu pe față. Era încins cu o funi de tei. În față avea un falus din lemn, colorat. Er sculptat foarte realist.

Femeia era mînjită pe față cu galben sau cu alt culoare. Pe cap avea o basma murdară și ruptă. Hainel de pe ea erau rufoase, boțite și peticite. Arătau ca fiin de căpătat. Pe pîntec avea o pernă mare ca să pară în sărcinată. În mînă ținea o furcă cu caier de cîlți. Se făce că toarce. Cu furca îl va bate pe Popa care se va da p lingă ea.

Mutul, care nu este un personaj înscris în scenetă participă, totuși, incidental la acțiune, dar cu funcțiun de personaj principal mimînd, devenind astfel, al cincilea personaj în scenetă.

Mutul face tot timpul comicării ; multe grotești ș expresive în esența lor. El închipuie scenete simple de pantomimă sau mai complicate, luîndu-și eroii pentru dialogurile sale, mute, din public, mai ales din rîndul femeilor. Întinderea rolului său este infinită. Totul depinde de valoarea actorului. Asupra Mutului vom stărui la locul cuvenit.

Sceneta pe care o redăm nu reprezintă ad-literam sceneta jucată. Am fost obligați să o retușăm în unele locuri, mai ales să eliminăm multe pasaje din dialogurile dintre Popă și Ibrahim deoarece ele sînt foarte plastice în limbaj și expresie. Și unul și altul, ca și Bărbatul vorbesc pe șleau. Situația aceasta se va repeta și la celelalte texte de Război din Vlașca. De asemeni, dialogurile

diferă, în desfăşurare, de la un an la altul ; bineînţeles, deosebirile sînt minime.

Femeia este prima care intră în „scenă". Ea toarce şi cîntă :

> Foaie verde d-un dudău,
> Mi-e dor de un...

Se arată Popa, uitîndu-se la ea pofticios. Se apropie încet, cu o curteneală hilară. Mutul se învîrteşte pe acolo, subliniind cu mimica sa grotescul scenei. El traduce prin gesturi ceea ce se va întîmpla între cei doi. Mimat arată că Femeia e „grea" şi că Popa, totuşi, pofteşte la ea. Cu mîna pe falus pe care îl joacă, el defineşte ceea ce s-a petrecut cu Femeia şi ce vrea acum, Popa. El împlineşte rolul Corului din teatrul elin. Tot timpul se joacă cu falusul peste rochia şi peste burta Femeii. Rîde prosteşte. Face cu el şi alte gesturi şi mai tari, la spatele Femeii şi în faţa acesteia. Îi ridică fusta cu el. Ia seama la spusele Popii care nu îi spune, direct, Femeii ce vrea, ci pe ocolite. Se joacă cu falusul şi cu celelalte podoabe cînd Popa vorbeşte cu ea. Vorbirea Popii este decentă, reţinută, dar Mutul prin actele lui ne arată ce vrea şi ceea ce zace în gîndul aceluia.

— Bună ziua, Saveto !
— Săru' mîna părinte ! Ia, torc şi eu.
— Da ! Torci...
— Ce să fac, treburi femeieşti.
— Saveto !
— Ce-i părinte ?
— N-ai mai venit pe la mine ?
— N-am mai venit.
— Aveam şi eu nevoie de unele...
— De părinte, am şi eu ale mele.
— Poate vii pe seară.

— Eu știu!
— Vino că știi, de la mine nu pleci cu mîna goală.
— De, eu știu, ... nu mă lasă Ion.
— Vino și tu cînd nu e Ion. Vino acum!
— Acu' ?!
— Da!
— Nu pot!
— De ce? Ion unde e?
— E la deal, dar, poate să pice.
— Nu pică!

Se arată Turcul. Se mîngîie pe pîntece și pe mustăți. Se apropie de cei doi. Mutul n-a încetat să stea în „scenă"! Traduce prin jocul său cu falusul esența dialogului. Cînd apare Turcul rîde tare. În timp ce Turcul își saltă cu gesturi delicate pîntecele, el se joacă și mîngîie cu gingășie falusul.

Turcul se adresează Femeii, direct ca și cum nu ar fi Popa de față.

— Ce faci, Savetă?
— Ce să fac!
— N-ai mai venit pe la mine!
— De... n-am putut.

Turcul se apropie de Femeie. Vrea să o strîngă în brațe. Popa se uită supărat.

— Ce faci, mă, Turcule?
— Aici erai?
— Da! Aici eram!
— Ce te privește pe tine ce fac eu?
— Ce vrei cu Femeia?
— E Femeia ta?
— A mea, ne a mea, las-o în pace!
— N-o las mă, că-mi place!
— Nu vezi mă, că-i borțoasă.
— Și ce-are a face. Îmi place și așa.

— Ptiu ! Turc păcătos.

Turcul o mîngîie pe Femeie. Femeia se hlizeşte. La fel face şi Mutul. Popa care face jocul pe care l-am mai pomenit, se agită. Nu ştie ce să facă. Turcul arată la burta Femeii.

— Aici e un turculeţ.

— Tu ai umflat-o ?

— Eu că am cu ce. Turcii au scule bune.

— Mă Turcule !

— Ce ?

N-apucă să răspundă că se apropie Bărbatul.

— Iete Popa şi Turcul ! (Mutul arată falusul.) Ce vor fi vrînd ?

— Ce-i părinte ?

— Ce să fie. Ia şi eu ca omul.

— Da, ca omul pe lîngă femeia altuia.

— Vai de mine, taică.

— Lasă părinte, că te ştiu eu.

— Eu ? Ferească Sfîntul ! (Mutul se apropie de ei. Turcul s-a depărtat.)

— Să te ferească Sfîntul că-ţi înmoi oasele.

— La ce taică ? (Mutul îl aţîţă pe Bărbat.)

— Zău, dacă ştiu.

— Nu te face.

— Zău, dacă mă fac.

— Ia cară-te de aici !

— ...

— Nu fugi ? (Se repede la el. Îl fugăreşte împreună cu Mutul.) Din oală îi sare laptele, iar pirostriile se bat ilar, în spatele lui.

După ce se sfîrşea Războiul se mai făcea un joc sau două, apoi gazda plătea şi căluşarii se duceau la alte case.

Călușarii jucau în Duminica Rusaliilor, luni, marți, joi și duminica următoare. Se duceau, mai ales prin Ilfov, la Adunații Copăceni, Copăceni, Dărăști, Giulești și în alte sate. Se lăsau, cîteodată, și spre baltă. Jucau și la Giurgiu.

Duminică, la o săptămînă după Rusalii, se spărgea Călușul. Cînd se lăsa soarele spre asfințit, călușarii plecau din sat spre gîrlă. În centru, la răspîntie, făcuseră ultimul joc și Războiul. Mergeau cu toții. Aici, fără să vorbească, la locul ales, se opreau, se apleca Steagul, Vătaful dezlega năframa pe care o lua el. Ceilalți primeau fire de pelin și usturoi. Pelinul îl puneau la brîu. Îl dădeau de leac. După aceasta, se tăia Steagul în părți egale, fiecare lua partea sa pe care o azvîrlea pe apă, apoi, cu lăutarii în frunte, se înapoiau în sat. Se duceau la cîrciumă, făceau împărțeala banilor și petreceau.

Acesta a fost Călușul în Mihai Bravu pînă în anul 1958. După această dată a intrat în declin. Formația se micșorează. Sînt numai opt plus Stegarul și Mutul. „Este astfel din motive de țuică, gazda nu poate cinsti atîția", mi-a spus Nicolae Apetri.

Călușarii nu mai petrec noaptea de sîmbătă împreună Se adună duminică dimineața la Vătaf ; de la el, merg la pădure. Se face Steagul și Legămîntul. Se umblă numai duminică, luni și marți. Marți la asfințit sparg Călușul.

În anul 1966, Nicolae Apetri nu a mai putut închipui un Căluș. Jucătorii erau risipiți, fiecare la oraș, la întreprinderi. În 1965 nu a fost cu Călușul decît în Duminica Rusaliilor.

La Comana de Vlașca. Călușul se desfășura în forme aproape similare cu cele de la Mihai Bravu. Călușul era

alcătuit, mai înainte, din opt, plus Stegarul și Mutul. În ziua Stratului de Rusalii care cade la trei săptămîni și două zile de la Paște se făcea Legămîntul și, tot atunci, se lega și Steagul.

Legămîntul îl făceau în pădurea Comenii, la loc ferit de ochii lumii. La Legămînt ca și la Steag luau parte și lăutarii. Steagul îl lega Vătaful. În vîrf lega o năframă sau un tulpan mare, alb, dat de o fată sau o femeie. Cîteodată îl da o femeie care avea un copil bolnav căci era credința că tulpanul sau năframa va aduce noroc și sănătate celui bolnav. Fetele dădeau pentru sănătate. O dată cu tulpanul legau foi de pelin și usturoi. Legau totul cu o panglică mare, colorată, care flutura în vînt.

Vătaful da în primire Stegarului, Steagul. Din această clipă nu trebuia să-l mai lase din mînă. După ce legau Steagul, se făcea Legămîntul. El se desfășura în aceleași forme ca acel de la Mihai Bravu. În timpul Legămîntului, călușarii puneau bețele jos. După Legămînt veneau în sat. Era obiceiul în trecut, pe la 1900 și înainte, ca din această clipă călușarii să stea împreună. Alcătuiau o familie. Dormeau și mîncau laolaltă. Nu aveau voie să iasă din cuvîntul Vătafului și nici să aibă legături cu alții din afară. În acest răstimp făceau repetiții în pădure. călușarii nu lepădau bețele pînă la spargerea Călușului.

Costumația nu se diferenția de a celor din Mihai Bravu. Călușarii purtau batiste date de fetele și femeile din sat care aveau pe cineva bolnav. Se credea că aduc noroc și sănătate.

Mutul cel mai renumit în Comana a fost Dumitru Burnaz. Fusese Mut aproape treizeci de ani, pînă aproape de moarte.

Burnaz își făcuse o mască dintr-o piele de capră. Era ca un capișon. O trăgea toată peste cap de-i acoperea

gîtul pînă la piept. Îi făcuse ochi, nas și gură. Semăna cu un capișon țuguiat. Era încins cu o funie de tei de care atîrna falusul.

În timpul jocului, Stegarul, „mătănăia“ [1] Călușul cu Steagul pe deasupra celor ce jucau.

Femeile dădeau călușarilor să le joace copiii bolnavi de friguri, de sperietoare, de apucat și de altele. Călușarii luau copilul în brațe și-l jucau. Femeile și fetele cereau călușarilor foi de pelin și usturoi. Erau folosite ca leac pentru friguri. Foile de pelin se păstrau și se afuma cu ele prin casă cînd da vreo boală.

În Călușul de la Comana figura și Războiul.

Personajele erau : Popa, Turcul, Femeia și Dascălul.

Mutul deși nu era un personaj în scenele ce se desfășurau în cadrul Războiului totuși intervenea în permanență, subliniind și traducînd prin mimică ceea ce se ascundea în spatele cuvîntului spus. El participa activ la acțiune, fiind un fel de comentator și întregitor la ceea ce se rostea.

În clipa cînd se hotăra Războiul, Vătaful striga :

Războì lele,
Război dragă,
Hăp și-așa !
Război lele,
Război dragă !

Stegarul înfigea Steagul în pămînt. Patru călușari țineau Steagul în timp ce Vătaful și alți patru călușari se urcau pe Steag. Coborau, intrau în casă, se costumau, după care începea Războiul. Toți cei din Război purtau măști sau erau mînjiți pe față.

[1] Rotea (C. Țepure, 1890).

Femeia era prima care intra în „scenă". Era făcută să arate că e „grea". Era vopsită pe față. Ceilalți purtau măști făcute de ei. Se colorau cu roșu sau cu negru.

Femeia era îmbrăcată pestriț. Arăta ca o femeie ce are pe ea haine de căpătat. În mînă avea o furcă cu cîlți și fusul. Se făcea că toarce.

Se arăta Popa. Pășea spre Femeie.

— Bună ziua ! Ce faci, Gherghino ?

— Ce să fac taică ! Ia, cu lucrul.

Dialogul se continua cam în felul acesta între Popă și Femeie. Popa se rotea pe lîngă Femeie. Mutul arăta cu falusul ce vrea Popa. Apărea Turcul. Se năștea un dialog foarte colorat între cei doi pe tema Femeii. Mutul se juca cu falusul traducînd prin gesturi făcute cu el de ce se ceartă Popa cu Turcul. În timpul certei apărea Dascălul care, și el, rîvnea la Femeie, dar din cauza Popii nu cuteza prea mult. În cele din urmă, Dascălul și Turcul îl alungă pe Popa. Fuge afurisind. Acum, Dascălul se ceartă cu Turcul pentru Femeie. Dialogul era și mai plastic. Dascălul cerea sprijinul Femeii, dar ea se pare că-l vrea pe Turc. Mutul, care nu a stat degeaba, intervine și-l alungă pe Dascăl. Turcul pleacă cu Femeia. În urma lor, Mutul mimează cu gesturi tari, folosind falusul. Arată ce se va petrece între ei.

La Comana se umbla în Duminică Rusaliilor, luni, marți și joi. Spargerea Călușului se făcea joi, la asfințit, la gîrlă, la loc ferit. Tăiau Steagul și fiecare azvîrlea pe apă partea lui.

Călușul s-a desfășurat în forma aceasta pînă prin 1960, apoi s-a simplificat. Ultima dată s-a făcut în 1964.

Vasile Brojbă a fost Vătaf timp de treizeci de ani. (Din anul 1928 pînă prin 1958.)

III

La Brăniștari de Vlașca, pe apa Neajlovului, s-a făcut Călușul pînă prin anul 1945. După acest an a fost părăsit, încetul cu încetul, din cauze care nu țineau de el.

Organizarea și desfășurarea Călușului respecta, într-o măsură, caracterele și momentele pe care le-am înfățișat pentru alte sate din Vlașca.

Înainte cu o săptămînă de Stratul de Rusalii, Vătaful pleca prin sat ca să refacă formația din anul trecut.

În Brăniștari, Gheorghe Cîrjan (1890) a fost Vătaf patruzeci de ani, pînă la moartea sa. Avea șaizeci și cinci de ani cînd a fost pentru ultima oară Vătaf.

Vătaf de seamă a mai fost Petre N. Grădinaru (1900). Tot din neamul Grădinarilor au mai fost Petre I. Grădinaru și Tudor I. Grădinaru, ambii jucători renumiți.

Așa fiind, constituirea formației nu mai era o problemă, mai ales că era credința că nu este bine să părăsești Călușul înainte de șapte ani. Dar, în afară de acest fapt, era plăcerea tuturor de a juca în Căluș. Abia așteptau să vină Rusaliile. Și pentru ei și pentru sat era un moment deosebit. Era o mare sărbătoare. După ce înjgheba echipa, Vătaful tocmea lăutarii și făcea cîteva repetiții cu băieții. În Căluș intrau oameni de toate vîrstele. Formația era alcătuită din opt călușari, cu Vătaf, plus Steagul și Mutul.

În Brăniștari erau doi vătafi. Vătaful de față și Vătaful de spate. Conducătorul de care trebuia să asculte toți era Vătaful de față.

În ziua de Strat de Rusalii, formația se aduna la Vătaf acasă. De aici, călușarii, împreună cu lăutarii, plecau la pădure, într-un loc ferit. Se făcea Steagul și Legămîntul.

Steagul era făcut dintr-o beldie lungă și dreaptă. Avea patru-cinci metri. Steagul îl făcea Vătaful, iar călușarii stăteau în jurul său. La un capăt al beldiei, legau un ștergar mare, alb, usturoi și busuioc. Le legau cu panglici colorate care fluturau în vînt. După ce Steagul era întocmit se săvîrșea Legămîntul.

Stegarul înfigea Steagul în pămînt. Lîngă Steag, de-o parte, stăteau vătafii, iar de cealaltă Mutul. Călușarii, roată în jurul Steagului. Mutul lovea cu sabia în Steag, împlîntîndu-i vîrful în lemn. Călușarii treceau pe sub sabie, spunînd : „Mă leg în numele lui Dumnezeu, să joc în credință, să ascult pe Vătaf, să fiu cinstit și să nu ascund nimic. Așa să-mi ajute Dumnezeu !" După ce treceau toți pe sub sabie, Mutul lua sabia, lăutarii începeau un cîntec și călușarii jucau. Mutul se lega să nu vorbească în public. El nu juca.

Stegarul nu juca. El avea grijă de Steag de care nu trebuie să se atingă nimeni. Steagul trebuie să stea întotdeauna în mijlocul călușarilor. Stegarul era îmbrăcat în haine obișnuite.

De la pădure, Călușarii se înapoiau în sat. De-acum înainte, cît ține Călușul, dorm și stau numai împreună. Li se cerea să se păstreze curați. În ultimul deceniu obiceiul acesta s-a pierdut. Credința că li se pot întîmpla mari rele nu mai domina pe călușari. Cei din trecut socoteau că sînt urmăriți de Iele și că acestea de-abia așteaptă să le facă vreun rău. Să-i pocească sau să le ia mințile.

Costumația. Călușarii aveau pe cap pălării negre, rotunde. Pe calota pălăriei coseau panglici colorate, de mătase. Panglicile erau înguste și lungi. Se cosea panglică lîngă panglică. Ele cădeau în valuri pînă la șale. În rest, aveau cămăși lungi, înflorate, zise naționale. Peste piept

erau petrecute cruciș bete colorate, ornate cu mărgele și fluturi. Erau încinși cu brîu lat, făcut tot din bete. Pe timpuri, la începutul secolului, purtau ițari albi, nădragi cum li se spuneau în aceste părți. După 1920, nădragii au fost înlocuiți cu un fel de izmene lungi, albe, late, cum se obișnuiește în Muntenia, în Ilfov, Vlașca și Teleorman. Aveau ciorapi albi, de lînă, cu „gumă" care ajungeau pînă sub genunchi. În picioare, opinci. Ele erau prinse cu un fel de șireturi colorate, în felul panglicilor. Le înfășurau în spirală pe picior. De ele agățau zurgălăii. De opincă, de asemeni, prindeau un clopoțel mic, iar la spate, pinteni. Peste brîu, roată pe mijloc, erau prinse batiste cusute cu mărgele și fluturi. Aceste batiste erau vîrîte cu un colț în brîu, iar celălalt ieșea și atîrna în afară, formînd un triunghi. Ștergarul de la Steag, betele și batistele, erau luate din sat. Le dădeau fetele și femeile, cu credința că dacă le poartă și le joacă călușarii vor avea noroc și vor fi sănătoase. De aceea fieoare fată voia să dea ceva. Călușarii aveau în mînă bețe.

Mutul avea pe cap o căciulă mițoasă, mare și cam rufoasă. De partea din față a căciulii cosea o piele sau o blană care devenea mască. Îi tăia ochii și gura. Nasul îl făcea lung și ascuțit. În gură punea boabe de fasole sau pietricele albe. Unii vopseau masca cu roșu. Era îmbrăcat cu un cojoc lung, întors pe dos, peticit și slinos. Mijlocul îi era încins cu o funie de tei. În spate avea o talangă, iar în față un falus bine cioplit, vopsit cu roșu la cap.

Mutul nu avea numai un rol grotesc, funcția lui era și de apărător și ocrotitor al călușarilor și, bineînțeles, și cu alte semnificații care vin din adîncul, foarte îndepărtat, al timpurilor.

În Duminica Rusaliilor, călușarii ies în sat. Începe turneul. Desfășurarea era ca la Călușul din Comana și Mihai Bravu.

Călușarii din Brăniștari făceau Războiul. El era făcut numai dacă îl cerea gazda. Era plătit separat. Ca număr de spectacol, el nu făcea parte din Căluș. Războiul se mai făcea în după-amiaza zilei cînd se spărgea Călușul. Înainte de spargerea Călușului, călușarii jucau în centrul satului. Aici și acum făceau Războiul pentru tot satul.

Războiul era purtat de :

Turcul
Femeia
Bărbatul (omul Femeii)
Popa.

După ce se făcea jocul, patru călușari țineau bine de Steag, iar alți patru se urcau pe spinarea lor. Aceștia strigau :

Război lele, război !
Caraboi lele, caraboi lele !

Apoi se dădeau jos, plecau să se costumeze, fiecare după rolul ce li se hotărîse sau voiau să-l facă.

Turcul avea pe cap un fes roșu de hîrtie. Pe față era vopsit cu roșu. În gură avea trabuc. În rest avea o bluză roșie ; era încins cu un brîu lat, roșu. Avea un fel de șalvari, tot roșii. Este pîntecos. Are mustăți fioroase, mari și lungi.

Femeia era urîtă. Mînjită pe față cu un negru-galben. Era mare în pîntec. Era îmbrăcată hilar. Mai mult rău decît bine. Bărbatul era îmbrăcat ca un țăran sărac. Hainele erau ponosite pe el. Avea înfățișarea unui om amărît.

Popa în haine sărăcăcioase, de preot.

Costumaţia acestor personaje era grotescă. Ea sugera, necum definea, precizînd, totuşi tema care se juca.

Costumaţia era închipuită ad-hoc. Intenţia ei era de a mări sentimentul de burlesc, adecvată cu sceneta care avea loc. Între costumaţie, limbaj şi gesturi era o concordanţă perfectă.

Costumaţia nu respecta „ortodoxia“ unei costumaţii care trebuia să aducă înaintea spectatorului personajul în cauză. De altfel, sceneta, însăilată pe un motiv clasic şi banal în literatură şi viaţă, este tratată în formă de farsă în opoziţie cu gravitatea motivului. Costumaţia şi machiajul întregeşte ceea ce „textul“ nu spune, pentru ca totul să fie cît mai burlesc şi mai grotesc, împins pînă la extrema sa limită. În scenetele Războiului *găsim multe elemente din teatrul de păpuşi.* Factura este aceeaşi : populară.

Se arată întîi Turcul. Trage din trabuc. Acesta este un şomoiog de cîrpe cărora li s-a dat foc. Calcă tacticos. Se uită în jur cu un aer distrat şi oarecum superior. Se mîngîie pe pîntec şi-şi răsuceşte mustăţile.

— E mai bina la Romania decît la Turcia.

Se iveşte Femeia. Păşeşte încet, parcă cu sfială. Se uită în toate părţile. Cînd dă cu ochii de Turc, stă în loc. Turcul, văzînd-o, se apropie galant, cu gesturi burleşti, de ea.

— O cadînă ! Ce frumosa cadîna !

Femeia tace ; face pe sfioasa cu mişcări hilare.

— Cadîna place la mine ?

Femeia tace ; pare emoţionată.

— Cadîna nu are limbă ? De ce nu vorbeşte la mine ? Eu place la tine. (Se roteşte pe lîngă ea, caută să o mîngîie.)

— Lasă-mă !

— Tu placi la mine !

— Lasă-mă, Turcule ! (Vrea să o prindă.)
— Eu iubesc la tine !
— Turcule, să nu mă vadă bărbatul.
— Nu vede. (Încearcă s-o sărute.)
— Turcule, fii cuminte !
— Așa sînt turcii, sînt focoși.

În aceste clipe apare Popa. Se uită în jur. Vede scena dintre Turc și Femeie. Este supărat. Se apropie de ei cu un aer marțial.

— Ei ! Turcule !
— Ce vrei la mine ?
— Ce-i asta Turcule ?
— Ce ?
— Cum, ce ? Faci pe prostu !
— Eu prost ? Tu prost !
— Eu prost ? !
— Da, bre !
— Turcule, lasă femeia !
— E femeia ta ?
— Lasă femeia ! Să nu-ți mai spun o dată.
— Bre popă, eu tai la tine.
— Eu afurisesc la tine.
— Alah nu aude la tine.

Turcul a luat din nou Femeia în brațe. Nu se sinchisește de popă. Acesta nu știe ce să facă. Se plimbă agitat printre oameni.

— Lasă, Turcule, că am să-ți arăt eu ție !

Se arată Bărbatul. Are figura unui om plictisit. Pare că nu ia seama la ceea ce se petrece cu Femeia sa și Turcul. Popa îi iese înainte.

— Mă, omule, iată ce face Turcul !
— Ce face, părinte ?
— Ce, nu vezi ?
— Văd și nu prea văd.

— Îţi iubeşte nevasta.

— O iubeşte ? !

— Dar ce-i face ? N-o iubeşte ?

— Parcă n-ar iubi-o !

— Eşti orb ? Nu vezi ?

— Ba, văd bine, dar nu văd cu ce s-o iubească. Asta e Turc bătrîn rămas de cînd cu războiul de la 77.

— Nu vezi cum o strînge în braţe ? După aia o s-o şi iubească.

— Mai ştii ! (Se apropie de Turc.) Mă Turcule ! Ce faci tu aici ? (Femeia dă un ţipăt ; se desprinde de Turc.)

— Ce să fac bre, Ma joc şi eu !

— Cu femeia mea ?

— N-am ştiut că-i femeia la tine.

— Caută-ţi alta.

— E frumosa. Place la mine.

— Place la tine, dar nu place la mine.

— De ce nu place ?

— Nu place să te joci cu femeia mea.

— Nu-i fac nimic.

— N-ai scule ?

— Ce scule ?

— Scule ca ale Mutului.

— Mai este la mine ceva.

— Ai să-mi laşi femeia borţoasă.

— Face un turculeţ.

— Ce să fac cu el ?

— E bun la casa omului. (Bărbatul se apropie de Femeie.)

— De astea te ţii tu ? Las' că-ţi arăt eu !

— Zău, bărbate că n-am nici o vină.

— Turcul e vinovat că te-a... ?

— Ce eşti nebun ?

— Păi, ce-i cu burta asta pîn' la gură ?

— Nu-i de la Turc !

— Da de la cine ?

— De la tine !

— De la mine ?

— Păi, nu te culci tu cu mine ?

— Păi, de un' să știu eu cu cin' te culci ?

— Vorbești cu păcat !

— Să nu te văd la ușa mea cu plodul.

— Care plod ?

— Al din burtă.

— E plodul tău.

— Ia taci, că vă iau pe amîndoi la bătaie. (Turcul vrea să plece.) Ei, Turcule ! Ia stai !

— Ce vrei bre ?

— Ia stai ! Un' pleci ?

— Mă duc la Turcia !

— C-ai terminat la România.

— Am terminat.

— Da cu femeia asta ce faci ?

— Ce să fac ?

— Ai lăsat-o grea.

— Nu eu, bre.

— Ba, tu !

— Să spună ea.

— Fă ! Turcul te-a lăsat în poziție ?

Femeia tace rușinată.

— Hai, fă, vorbește !

Femeia dă din cap.

— Vezi, Turcule !

— Ce să văd ?

— Ai lăsat-o grea. O iei cu tine !

— Cu mine ? ! Ce să fac cu ea ?

— Da eu ce să fac ?

— N-o iau !

— Ai s-o iei !

— N-o iau !

— Ai s-o iei !

— N-o iau !

— N-o iei ? Las că-ţi arăt eu. (Îi dă în cap cu ciomagul ce-l are în mînă. Turcul cade jos. Femeia dă un ţipăt.)

— Ai omorît Turcul !

— Ce, ţi-e milă ?

— Ce ne facem acum ?

— Ce să ne facem. Ia, popa e aici. Îl grijeşte şi-l îngropăm. Părinte ia vezi de mortul ăsta.

— E turc.

— Ei şi ce dacă-i turc ?

— E păgîn.

— Păgîn, nepăgîn, hai să-l prohodim.

— Să-l prohodim ! Doamne miluieşte, dracu îl păzeşte cu trei boabe fierte ! Amin !

— Amin ! zice Bărbatul.

Bărbatul şi Popa îl iau, unul de cap şi altul de picioare şi-l duc undeva în curte, trîntindu-l jos.

Actorii se descostumează, revin în Căluş, se mai fac vreo două jocuri după care li se plăteşte şi pleacă la altă casă.

Spargerea Căluşului se făcea marţi, la asfinţit, tot la loc ascuns, la pădure. Ceremonialul nu are nimic deosebit de ceea ce ce am întîlnit în alte sate din Vlaşca.

Cei din Brăştinari se duceau în turneu la Dărăşti, Copăceni şi Giuleşti de Ilfov.

Toţi oamenii primeau Căluşarii deoarece se crede că de ei fug Ielele şi Dînsele care pocesc copiii şi oamenii.

IV

În Mihăileşti de Vlaşca, Vătaful S. Stan, născut în anul 1889, este şi astăzi un nume în Căluş.

Vătaful a organizat în 1966 un Căluş în care el a fost Vătaf, iar în iunie 1967, cînd am vorbit cu el era trist că se apropiau Rusaliile şi nu va găsi cel puţin şapte băieţi să facă un Căluş. Cu doi ani în urmă închipuise un Căluş de copii ; printre ei se găsea şi un nepot de fată.

Vătaful S. Stan şi-a făcut debutul în Căluş, la vîrsta de doisprezece ani. A jucat în Căluş pînă după armată, apoi, cam de la treizeci şi ceva de ani, a fost Vătaf. El a fost Vătaful al doilea sub conducerea lui Ştefan Bibilică, renumit Vătaf în Mihăileşti. După ce s-a retras Ştefan Bibilică, Vătaful S. Stan, a devenit Vătaful prim. Vătaful al doilea a fost mulţi ani Tudor Blîndu. Numele lui Stan Vătaful a fost la origine o poreclă. Tatăl său, Stoian, a fost poreclit astfel pentru că şi el fusese Vătaf de seamă în Căluş. Cu timpul, porecla a devenit nume.

Căluşul din Mihăileşti este alcătuit din zece oameni; opt căluşari + Mutul + Stegarul. Niciodată nu a fost în Mihăileşti o regulă sau o tradiţie, privind numărul celor ce jucau în Căluş. A fost Căluş şi de şapte şi de opt. De nouă nu a fost niciodată. Numărul varia. „Depinde de oamenii pe care îi găseşti“ — mi-a spus Vătaful. De regulă nu se trece peste zece cu Mutul şi Stegarul.

Căluşul din Mihăileşti are doi Vătafi. Cînd oboseşte Vătaful prim, ia conducerea Vătaful al doilea.

În Căluş poate să intre oricine, indiferent de vîrstă. Vătaful S. Stan a organizat Căluş cu băieţi şi cu oameni în plină maturitate. Singura condiţie era : „să nu i se vadă picioarele şi să stea în aer cît mai mult.“ De asemeni, căluşarul sta în Căluş cît voia. Nu exista nici

o credință, obicei sau tradiție care să lege pe călușar de Căluș un număr par sau impar de ani.

Cu două săptămîni înainte de Stratul Rusaliilor, care cade într-o miercuri, Vătaful S. Stan pleca prin sat să închege Călușul. Operația se desfășura repede deoarece se ofereau călușarii din anul trecut. Dacă se făcea un gol, el se umplea imediat. Amatori erau nenumărați. Tot în acest timp tocmea lăutarii și preciza cine era Mut și Stegar.

În ziua Stratului de Rusalii Vătaful aduna formația la el acasă. De aici pleca la pădure. Mergeau și lăutarii. În această zi se lega Steagul și se făcea Legămîntul.

Steagul era o beldie lungă de patru metri. Beldia o aducea cel ce făcea pe Stegarul. Vătaful era acela care lega Steagul. La un capăt al Steagului lega un tulpan mare, alb, pe care îl cumpărase de la prăvălie. În tulpan puneau usturoi ; cît de multe căpățîni. Fiecare aducea o căpățînă de usturoi verde. Puneau și pelin. Toate acestea le legau cu panglici colorate. Vătaful Stan nu știe de ce se pune usturoiul. Știe că era cerut de leac. De altfel, și ei purtau la brîu usturoi și pelin. După ce lega Steagul, acțiune la care participau toți, Vătaful da Steagul Stegarului. Din această clipă, Stegarul nu trebuie să-l lase din mînă ; mai ales să ia seama să nu cadă ; se pot abate mari rele peste călușari. Împlinit ceremonialul cu Steagul, se făcea Jurămîntul. Jurau numai călușarii și Mutul. Stegarul nu jura pentru că el nu juca. Se punea Steagul la mijloc ; îl ținea Vătaful, iar călușarii, cu o mînă pe Steag și cu alta pe bățul Vătafului, repetau cele ce spunea Vătaful : „Jur că voi sluji Călușul în credință, cinste, supunere și-n frica lui Dumnezeu pînă la spargerea lui.“ După Jurămînt, făceau un joc. De acum înainte, de la Stratul de Rusalii și pînă în Sîmbăta Rusaliilor, făceau zi de zi repetiții la pădure. Mutul și Stegarul

nu lipseau. Fiecare sta la casa sa. Nu este cunoscut obiceiul ca cei din Căluş să stea laolaltă, să doarmă şi să mănînce împreună cît ţine Căluşul. Atît în timpul repetiţiilor cît şi al turneelor fiecare se ducea acasă. Căluşarii veneau dimineaţa la Vătaf. Se constituia Căluşul, plecau în sat să joace, iar seara fiecare se trăgea la casa sa.

Costumaţia. Căluşarii aveau pe cap o pălărie neagră şi rotundă. De borul pălăriei, de la baza ei, coseau trei panglici. Una galbenă, una albastră şi alta roşie. Aceste panglici se lăsau pe spate. Pe pălărie mai înfigeau flori de cîmp sau de grădină. În rest, aveau o cămaşă înflorată, foarte frumoasă, lungă pînă la genunchi. Erau încinşi cu multe bete colorate. Ele formau un brîu lat. În brîu era pus pelin şi usturoi. Purtau un fel de pantaloni albi din pînză. Ciorapi albi. Opinci cu curele. Curelele nu se înfăşurau prea mult pe picior. Opincile aveau pinteni mari făcuţi la fierar. De fiecare picior, în afară, sub genunchi, erau legaţi doi zurgălăi. Peste brîu erau încinşi cu o salbă de clopoţei luată de la cai. Cruciş, peste piept, era petrecut un batic mare, negru, şi unul alb sau în culori deschise. Fiecare batic venea în diagonală, de la dreapta la stînga şi invers. Vătaful era costumat ca şi căluşarii. Toţi aveau în mînă beţe.

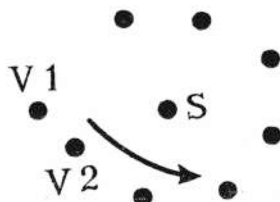
Mutul are pe cap fie o căciulă mare, rufoasă, fie o pălărie veche şi spartă. Are mască. Masca este din hîrtie colorată. Şi-o face Mutul. O vopseşte, îi pune dinţi. Hainele de pe Mut sînt cît mai zdrenţuroase. Este încins cu bete rele. În mînă are un băţ. Nu are sabie. În faţă are un falus de lemn, bine garnisit, strunjit şi vopsit cu roşu la cap. Cu el face tot felul de mişcări groteşti, de care femeile fac mare haz. Poartă opinci cu pinteni. „Mutul se făcea că ne învaţă pe noi să jucăm“, — mi-a spus Vătaful Stan. Mutul asculta pe Vătaf. *Numai el îl*

putea dezlega cînd să vorbească. Mutul închipuia în tot timpul spectacolelor fel de fel de scene tari.

Stegarul este îmbrăcat în haine obişnuite. El nu joacă.

Au doi lăutari : un viorist şi un ţambalagiu.

În zorii zilei de Rusalii, căluşarii, Mutul, Stegarul şi lăutarii se adunau, acasă, la Vătaf. Fac un joc, apoi pleacă în sat, fără ţintă precisă. În Duminica Rusaliilor joacă numai în sat. Căluşarii intră în curte. Stegarul înfige Steagul în pămînt, ţinîndu-l drept. Stă lîngă el. Căluşarii se rînduiesc astfel pentru primul joc :

Primul joc este Plimbarea. Îl începe Vătaful, de la dreapta spre stînga, în paşi rari, săltaţi, de plimbare. Cu timpul devin mai iuţi.

După Plimbarea urmau :

Floricica
Banul Mărăcine
Brîul din Căluş
Hora boierească
Sîrba cu poporul.

La fiecare casă joacă cele cinci jocuri. Vătaful începe. El spune strigăturile, iar ceilalţi le repetă. El strigă : Şi-aşa ! Şi-aşa ! Or aşa ! Şi mai strigă : Hop ! Ţop ! „Asta era şmecheria Vătafului" (Stan Vătaful).

Vătaful făcea și Războiul dacă îl cerea omul la care jucau. Războiul se plătea separat. Îl făceau după Hora boierească.

Vătaful lua femeia celui la care jucau. Fugea cu ea prin curte, chipurile zicea că se ascunde. Mutul se lua după Vătaf, iar după el Vătaful al doilea. După ei, veneau ceilalți călușari. Închipuiau un fel de joc de-a pititul. Acest joc dura un timp după care Vătaful întîi venea spre locul de unde plecase.Mutul îl lua în cîrcă, iar Vătaful al doilea îi da bețe la tălpi. Cu aceasta se sfîrșea Războiul. Mai făceau un joc : Țigăneasca.

Umblau patru zile : Duminica Rusaliilor, luni, marți și Duminica Tomii.

În Duminica Tomii, spre seară, se duceau la pădure. Se spărgea Călușul. Vătaful dezlega Steagul. Da totul Stegarului. Beldia o lua cine voia sau o lăsau acolo. De aici se duceau la cîrciumă. Împărțeau ce au primit. De altfel împărțeala se făcea în fiecare seară, la Vătaf acasă.

Vătaful S. Stan mi-a spus că nu știe nimic de credința că Ielele i-ar urmări sau le-ar face vreun rău călușarilor.

CĂLUȘARII ÎN TELEORMAN

În Teleorman, Călușul a fost și mai este încă și astăzi în mare cinste. Sînt sate care și-au stabilit, mai ales în trecut, o faimă neegalată în jocul Călușului. Dar în afară de spectacolul în sine, care poate să emoționeze pînă la un punct, insistăm cu prezentarea Călușarilor din diferite spații pentru elementele de spectacol pe care le

are. Desfăşurarea, în linii mari şi chiar în amănunte, este pretutindeni aceeaşi, indiferent că sînt din Dolj, Argeş, Vlaşca sau Teleorman. Asupra acestui capitol nu ar fi prea multe de spus, dar sînt o sumă de amănunte legate de factorii etnografici şi de teatru care diferă de la un sat la altul. Aceste amănunte, unele ciudate, sînt acelea care dau un colorit deosebit Căluşului, solicitînd toată atenţia noastră. În acelaşi timp, această prezentare a Căluşarilor actuali arată în ce stadiu şi formă sînt Căluşarii de astăzi faţă de cei din trecut. De la început se desprinde un fapt : degradarea lor. Din spectacolul complex de altă dată, îmbrăcat în haina etnografică ce-i da atîta farmec, mister şi originalitate, n-a mai rămas decît jocul. Chiar jocul a luat forma care nu mai ţine de folclor decît printr-o interpretare foarte elastică. Astăzi, Căluşarii sînt un spectacol care se numeşte exhibiţionism coregrafic. De altfel, toţi căluşarii mi-au spus acelaşi lucru, repetînd fiecare, stereotip, aceleaşi cuvinte : „Nu mai sînt Căluşarii de odinioară. Acum se fac Căluşari numai cu numele.“ Aceasta este realitatea. Nu ne lamentăm în faţa unui fapt aproape inevitabil, dar trebuie să o spunem că oficialităţile locale au jucat un rol negativ în acest proces de degradare şi distrugere. L-au grăbit.

La Frumoasa de Teleorman, Căluşul este format din zece persoane, fără Mut şi lăutari. Se face trei zile : duminică, luni şi marţi.

Cu vreo două săptămîni înainte de Duminica Rusaliilor Vătaful pleacă prin sat să înjghebe Căluşul.

În Frumoasa, Vătaf de care se vorbeşte şi astăzi a fost Ion Ciulică (1916). El a fost cu Căluşul pînă în anul 1958. De asemeni, Vătaf de seamă este Marin Fl. Ciulică care a fost învăţat de socrul său, Hariton Gh. Cîrpaciu, aşijderea Vătaf renumit. Constituirea echipei nu este o problemă. Cei ce au fost în anul precedent,

merg și acum. Nu este o tradiție în acest sens sau un legămînt. Fiecare joacă în Căluș cît vrea și se poate retrage tot cînd vrea, fără teamă că i s-ar întîmpla ceva. După ce a alcătuit echipa care, în general, este formată din oameni maturi, între treizeci și patruzeci de ani, mai rar băieți „cruzi“, Vătaful tocmește lăutarii și face cîteva repetiții.

Costumația. Pe cap, călușarul are pălărie neagră, rotundă, simplă, fără podoabe. Cămașă albă, simplă, lungă. Șorț ales cu flori. Peste șorț, brîu lat de curea, de curea sînt prinse tichii de copii date de femeile din sat și batiste de la fete. Cruciș, peste piept, bete. În picioare, opinci. Ciorapi negri, cu vărgi. Fiecare are în mînă un băț pe care nu-l lasă cît ține Călușul. Bățul are cinci-șase belciuge băgate prin găuri. Belciugele atîrnă și zornăie.

Mutul are mască. Și-o face el, dintr-o căciulă mare, veche, pe care o trage peste cap pînă la gît. Îi taie ochi și gură. Îi pune un nas mare, ascuțit, boit cu roșu. Cîteodată vopsește roșu toată masca dîndu-i un aer și mai grotesc și mai fioros. Alții fac mască din carton. O vopsesc cu roșu și negru. În rest, haine cît mai zdrențuite. Se leagă cu un curmei de tei sau cu o funie de ceapă. Are sabie. La șold o traistă, în față un falus de lemn, colorat la cap cu roșu, bine strunjit. În traistă ține buruiene ; pelin, leuștean, sînziene. Nu vorbește în timpul jocului, dar după joc, poate să ia și masca de pe față.

Stegarul este îmbrăcat în haine obișnuite. El nu este călușar. Steagul este închipuit dintr-o beldie lungă de cinci-șase metri. La un capăt al beldiei se leagă o batistă albă și, împreună cu ea, grîu verde, pelin și atîtea fire de usturoi cîți călușari sînt. Steagul se ține numai

drept. Steagul nu trebuie să-l lase din mînă, altcum este rău pentru călușari. Se pot îmbolnăvi.

Călușarii dorm la ei acasă. Nu există nici o tradiție legată de această situație așa precum nu li se cere nici o restricție sau supunere în relațiile lor cu restul lumii.

În Sîmbăta Rusaliilor, spre seară, călușarii se adună la Vătaf, acasă. Vine și Mutul. Merg cu toții la pădure sau la baltă, la loc ferit de ochi străini. Aici se „Sare Călușul" cum se spune la Frumoasa, adică se face Jurămîntul. Înainte de aceasta, Vătaful leagă Steagul. Toți pun mîna pe beldie. Vătaful dă fiecăruia cîte un fir de pelin pe care îl vîră în gură. El leagă de beldie batista împreună cu pelinul, usturoiul și grîul. În timp ce le leagă zice: „Jurăm că nu se va lăsa nimeni pînă la sfîrșit!" După aceasta cel care va purta Steagul îl ridică drept în sus și nu-l mai lasă culcat cît ține Călușul. O dată împlinită această ceremonie, Vătaful trece la cealaltă. Steagul este aplecat ca o linie. Călușarii, în frunte cu Vătaful, se rînduiesc în șir, de-a lungul Steagului, pun mîna pe el. Mutul dă fiecăruia un fir de pelin pe care-l vîră în gură. Nimeni nu are voie să vorbească. Mutul zice: „Pînă-om termina Călușul să mergem în cadență!" Jură cu toții, stînd cu fața spre Mut. Apoi, se răspîndesc, în fugă, care încotro, în pădure, fiecare unde vede cu ochii. Fug un timp după care se întîlnesc, își dau mîna și revin cu toții în sat. Fiecare se duce la casa sa. Mutul și Stegarul nu jură.

În dimineața zilei de Duminica Rusaliilor, echipa vine la Vătaf, acasă. Se face o repetiție generală, după care pleacă în sat. Mutul merge înainte. În timpul jocului nu vorbește. Înregistrează varii scenete mimate în care falusul joacă un rol de seamă în ceea ce imaginează și acționează. Înainte de a se începe jocul, Mutul aduce o farfurie sau o strachină, cîțiva usturoi și un val de

lînă pe care i l-a dat gazda. Le pune la mijloc. Tot acum, Mutul face figurile lui cu şir rotund. Trage pe pămînt semnele unde are să joace Căluşul.

Vătaful este acela care comandă Căluşul. El ia seama să iasă jocul cum trebuie. În trecut, prin 1920, şi anii următori, în Căluş erau douăzeci şi cinci de mişcări. Astăzi sînt foarte puţine. Ca muzică, Căluşul are patru părţi, iar dacă se înteţeşte jocul, are numai două părţi. Părţile sînt în legătură cu paşii.

În Căluş se juca : *Căluşul, Floricica din Căluş, Foarfeca* şi în final *Hora din Căluş.*

Cele douăzeci şi cinci de mişcări sînt :

1. Prima dată Vătaful comandă : „Intrarea“ care echivalează cu paşii Căluşului ; este un fel de plimbare în paşi vioi.
2. Se comandă : „Învîrtitură !“ Se saltă băţul în sus.
3. „Sus de loc !“, adică se bate cu piciorul stîng spre dreapta.
4. „Una de !“ La această comandă se bate cu piciorul, se întoarce piciorul de două ori la stînga şi de două ori la dreapta.
5. „Drum de !“ După ce s-au exercitat mişcările dinainte la această comandă se merge înainte.
6. „Înapoi la stînga !“ Din mersul înainte, se face o mişcare la stînga şi înapoi.
7. „Măruntele sus acu !“ Se trece la această mişcare nouă începîndu-se cu piciorul stîng, se fac şapte-opt bătăi.
8. „Cîte două !“ Aceeaşi mişcare.
9. „Cîte trei !“ Idem.
10. Se fac cîteva sărituri după care se opresc cu toţii într-un tact la strigătul Vătafului : „Zap !“
11. „Sus la stînga !“
12. „Cu amîndouă !“

13. „Sus cu una !" Fac o bătaie în vînt.
14. „Sus cu două !" Fac două bătăi în vînt.
15. „Două-n spate cîte-o palmă !"
16. „Sus cu trei !" Se învîrtește în jur, fiecare.
17. „Semn cu bățu !" La această mișcare nu se spune nimic ; Vătaful face semn cu bățul său, iar călușarii execută.
18. Se lasă bețele jos și Vătaful comandă : „Lăsarea pe spate !"
19. „În bătaie !" (tot pe spate.)
20. Se apucă de mîini, fiecare cu perechea sa.
21. Dau drumul la mîini prin semn ; întoarcere în afară.
22. Se întorc din nou spre cerc, iau bețele și fac semn.
23. Se saltă iar în sus, iar în jos.
24. „Îi mai zice !" Comandă Vătaful ; bat cu picioarele și zic : „Săi șea !"
25. „Foarfeca !"La Foarfecă se comandă : „Căușe-n două urme necurmate !" Se bate de două ori. Se termină cu bătaia : „Sus de loc !"

După ce au trecut cele trei zile de joc și de umblat, se face „dezlegarea". Vătaful este acela care face „dezlegarea". El dezleagă Steagul, adică desface batista de pe prăjină. Dă fiecăruia cîte un usturoi și o creangă de pelin. Saltă beldia în sus și o aruncă în curte, tot în picioare, după care fiecare își vede de ale sale.

Și aici este obiceiul de a chema călușarii să joace ca să lecuiască pe cel „luat de Căluș". După ce s-a făcut învoiala asupra celor ce li se dau, călușarii vin într-o zi anume la casa celui în cauză. Întîi joacă Călușul fără bolnav, apoi îl aduc și pe el, îl culcă jos, cu fața în sus, pun o oală de pămînt cu gura în jos, lîngă el ; în timp ce joacă, Mutul lovește oala cu sabia. Dacă o sparge dintr-o singură lovitură, bolnavul nu mai trăiește mult,

iar dacă nu se sparge dintr-o singură dată dă în ea pînă se sparge. Cu cît se sparge mai greu, cu atîta va trăi mai mult cel bolnav. După ce s-a desfăşurat jocul, căluşarii sar peste bolnav. În acest timp, Mutul stă cu băţul ridicat gata să lovească. După ce sare ultimul, Mutul loveşte oala. Căluşarii se feresc să nu-i atingă vreun ciob. Fug şi se ascund în curte.

În final, căluşarii joacă Hora Căluşului. Este obiceiul, foarte puternic, printre femei, să dea un copil să-l joace căluşarii. Copilul este schimbat din mînă în mînă de fiecare căluşar. După ce l-au jucat este dat înapoi tot de acela care l-a luat la început.

Copilul va fi sănătos şi drag tuturor aşa cum sînt căluşarii dragi tuturor.

II

La Zimnicele şi Năsturelu de Teleorman pregătirea şi aranjarea Căluşului se face ca pretutindeni în Teleorman. Vătaful se duce în sat după oameni, cam la trei săptămîni înainte de Rusalii. Tot acum tocmeşte şi lăutarii şi încep repetiţiile care se fac la Vătaf, acasă. Închipuirea echipei nu este o operaţie grea. În general, sînt aceiaşi oameni care joacă în Căluş an de an, deşi nu există vreo tradiţie sau vreun legămînt în această privinţă. Fiecare joacă cît vrea şi se retrage cînd îi este pofta. Acel care reprezintă permanenţa este Vătaful. Vătafii sînt din tată în fiu. Un vătaf stă în această funcţie o viaţă întreagă, pînă la bătrîneţe. Am întîlnit vătafi ce aveau peste şaizeci de ani. Erau în aceeaşi formă ca în tinereţe. Un vătaf renumit a fost Petre Toncea şi unchiul său Stan Toncea.

În Sîmbăta Rusaliilor, seara, căluşarii ies la marginea de răsărit a satului, pe cîmp. Acolo depun Jurămîntul

că în aceste trei zile nu vor avea legături cu femeile. Tot acum se face Steagul. Steagul este o beldie lungă cam de 5—6 m. La un capăt al prăjinii se pune o basma roșie, una albă ; o dată cu ele se leagă spice de grîu, orz, usturoi și pelin. După ce au făcut Steagul și Jurămîntul, vin în sat. Fiecare se duce la casa sa. Nu dorm și nu stau împreună.

Costumația. Călușarii au pe cap pălării negre, rotunde, simple. Cămăși albe, „cusute" ; izmene albe. Brîul din bete roșii. De brîu sînt legate batiste de jur împrejur. Sînt prinse în colțuri cu un colț în jos. Peste cămăși au șorțuri roșii. De ele agață panglici. Opinci cu pinteni mari ca să zornăie. În mînă au bețe făcute de ei. Vătaful este îmbrăcat ca și ceilalți călușari.

Mutul are sabie lungă de un metru și jumătate. E vopsită în roșu. Poartă o mască făcută dintr-o căciulă mare pe care o trage peste cap de-i vine pînă la gît. Îi face ochi, nas și gură. Uneori o vopsește în roșu și cu negru pe sub ochi. În rest, este îmbrăcat cu haine rupte, zdrențuroase, peticite. Este încins cu un curmei de tei. Are șorț. În față are un falus mare din lemn, la cap dat cu roșu. Cu el închipuie fel de fel de scene mimate, burlești și grotești. Se ia după femei. Are traistă. Mutul are grijă să țină ordinea în timpul jocului. Să nu se înghesuie lumea peste Căluș. Bate cu sabia pe cel ce nu joacă bine. El ia seama și la joc. În aceste părți este credința că dacă Mutul ia în brațe o femeie nu o mai prind frigurile. Mutul are în traistă pelin și usturoi pe care îi vinde femeilor.

Sînt șase călușari, plus Mutul și lăutarii. Călușarii se adună la Vătaf, acasă, în Duminica Rusaliilor, dimineața. Fac un joc după care pleacă în sat.

Se joacă : Călușul, Floricica din Căluș, Cazacul, Sitele. Dura, Brîul, Geambaralele, Țigăneasca și Hora Călușului.

Nu joacă toate jocurile la fiecare casă. Joacă după cum îl știu de darnic pe gospodarul care îi primește. În general, joacă : Floricica din Căluș, Călușul, Sitele și Hora Călușului. Hora nu poate să lipsească. Ea este obligatorie. Cu Hora Călușului se încheie spectacolul. În horă se prind toți cei de față, dar mai ales fetele și femeile.

În timpul jocului Stegarul stă într-o margine. Nu trebuie să treacă nimeni între Steag și călușari „că-l ia din Căluș" și ca să se vindece trebuie să-l sară Mutul de trei ori.

Mutul închipuie o serie de scenete mimate. El se desprinde din joc și se așază jos, în cercul călușarilor, cu picioarele desfăcute. Trage traista în față, caută prin ea, scoate o carte, se uită la ea, o privește și o cercetează curios, o plimbă prin mînă de cîteva ori, apoi, deodată, ca și cum și-ar fi adus aminte, se uită în traistă, caută în ea, scoate falusul, îl arată mulțimii, după care ștampilează cartea pe diferite foi. În acest timp, un călușar iese din cerc și se ascunde, apoi reintră în cerc și își reia jocul. Mutul îi spune Vătafului că a fost la femei. Vătaful dă ordin unui călușar să-l ia în spate pe cel în cauză cu picioarele sprijinite pe un băț ținut de doi călusari. Călușarul vinovat spune : „Sînt mic, o dată am venit la București." Mutul îl șterge la gură, apoi arată cu cîte lovituri să fie bătut călușarul. Vătaful bate pe călușar la tălpi cu betele celor doi ce-l țin. Apoi bate și pe Mut la spate. După care jocul continuă.

Mutul reintră în joc, în mijlocul cercului, se așază pe jos, apoi joacă așezat, ridică picioarele în sus. Călușarii îl ating cu bețele la spate. Mutul închipuie nenumărate scene mimate. Desfășurarea și întinderea lor este

în funcție de imaginația lui. Mutul zicea : „Vă fac d-alea bătrînești : *Căluș ! Căluș ! desfăcut !*"

Mutul joacă falusul sub șorț, după care îl arată. Își ascute sabia de falus. Pune sabia la ochi în stil de pușcă și ochește un călușar care cade la pămînt. L-a împușcat pentru că a fost la femei. Se înțelege aceasta din semnele care le face cu falusul arătînd spre cel presupus mort și spre femei. Scena este cam grotescă și tare. După aceasta, încearcă învierea celui zis mort. Îl bate cu sabia la cap. Îi mișcă picioarele. Arată prin gesturi că miroase urît. Arată sabia și mimează că-l taie în lung și în lat. Îl bocește cu cartea în mînă. Îi pune la nas o bucățică de hîrtie pe care a pus înainte falusul ca o ștampilă, apoi scrie pe o foaie din carte ce o ștampilează cu falusul.

Călușarii joacă, apoi sar peste cel ce face pe mortul. Acesta se scoală. În aceeași clipă cade Mutul care se așază pe jos și bate din palme. Mutul se scoală și bate, în timpul jocului, pe călușari la spate cu sabia. Vorbește cu un călușar. Vătaful îl întreabă dacă a făcut armata la cavalerie. Mutul le cere, prin semne, să facă un joc care să imite caii. La jocul fără bețe, pe spate, la care participă și Mutul, sînt aruncate bețele la mijloc, cu sabia peste cartea Mutului. Mutul închipuie altă scenetă în timp ce Vătaful rînduiește călușarii în linie. În față stă Vătaful. Mutul este în spate. Se face jocul în cerc. Mutul mimează împușcarea unuia din Căluș. Cade la pămînt. Mutul îl oprește pe Cimpoier și își face cruce. După aceasta se face că scrie cu sabia pe o bucată de hîrtie. O ștampilează cu falusul pe care îl scoate din traistă.

La figurile în care călușarii joacă sprijiniți în bețe, Mutul se sprijină în sabie. Mutul joacă tot timpul, voit, greșit.

A treia seară înainte de a scăpăta soarele se duc devale, la o apă. Aruncă tot pe gîrlă ; sabie, mască şi Steagul, după care se înapoiază în sat, împart banii şi-şi vede fiecare de-ale sale.

III

La Plosca de Teleorman, Căluşul se joacă în cele trei zile de Rusalii : duminică, luni şi marţi.

În formaţie sînt 11, 13 sau 15, număr în care nu intră Mutul, lăutarii, doi cu vioara şi cobza şi Vătaful. Numărul nu este fix. După cum găseşte jucători. În Căluş sînt numai oameni maturi ; nu iau flăcăi „cruzi"

Vătaful umblă după oameni cu trei săptămîni înainte de Rusalii. Tocmeşte lăutari. Fac cîteva repetiţii la marginea pădurii. Repetiţia generală o făceau în Sîmbăta Rusaliilor, tot la pădure.

Duminică, în zorii zilei, „ridică" Steagul. Expresia este proprie acestui spaţiu. Steagul este o beldie lungă cam de cinci—şase metri. În vîrful ei pun o batistă albă, mare, patruzeci şi patru de căpăţîni de usturoi, bune de leac de friguri şi cîteva fire de pelin, toate legate cu o sfoară.

Vătaful dă Steagul Stegarului. Acesta trebuie să aibă grijă de el. Să nu-l lase din mînă şi mai ales să nu cadă. Dacă se întîmplă una ca asta, moare unul din căluşari. Îl păzeşte trei zile. De asemeni, să ia seama să nu se taie nici o aşchie din el că moare un căluşar.

Costumaţia este aproape aceeaşi, întîlnită la ceilalţi căluşari. Pe cap, fes roşu cu canac. În rest, cămaşă albă, simplă, lungă pînă la brîu ; pantaloni albi şi brîu roşu, lat. Cruciş, peste piept, au tulpane sau batiste de cap. În picioare, opinci cu pinteni mari de fier făcuţi în sat.

Nu poartă zurgălăi sau clopoței. Pe picioare au înfășurate bete date de fetele din sat în credința că vor fi văzute de băieți, și cum se ține lumea după Căluș așa să se țină băieții după ele.

Jurămîntul se face tot în zorii zilei de Duminica Rusaliilor, după ce au „ridicat" Steagul. Vătaful ia Steagul în mînă, îl apleacă ușor, iar călușarii trec de trei ori pe sub el, fără să vorbească. După Jurămînt, călușarii pleacă cîte doi, spre sat. Înainte de a se porni fac un joc, după care încep turneul.

În Plosca este credința că cine face Călușul are noroc de muncă și de recoltă.

Și aici este obiceiul ca femeile să dea călușarilor să le joace copiii. Cînd se joacă Hora Călușului și o fată are floare la ureche, n-o primesc în Căluș să joace alături de călușari.

Spargerea Călușului se face marți, după Rusalii, pe înserat, tot acolo unde s-a făcut steagul și Jurămîntul. Vătaful frînge Steagul și-l dă pe gîrlă, de asemeni, pelinul, usturoiul și toate ale Mutului. „Jurămîntul s-a terminat d-aia frîngem Steagul", mi-a spus Vătaful. Călușarii iau betele acasă.

Mutul închipuie o serie de scene burlești în timp ce joacă Călușul. Totul este brodat pe tema falusului pe care-l folosește ca element de joc și expresie.

IV

La Bogdana de Teleorman, Călușul este alcătuit din șase călușari, plus Mutul și Stegarul. În Bogdana, Mut renumit a fost Tilică Cotca. Cu două săptămîni înainte de Rusalii, Vătaful pleacă prin sat să adune echipa, tot

acum tocmește lăutarii. Săptămîna dinaintea Rusaliilor face „școală“ cu călușarii, la marginea pădurii.

În Sîmbăta Rusaliilor ridicau Steagul. Prin Steag în Teleorman ca și în Dolj se înțelege ceea ce se pune în vîrful beldiei, necum prăjina cu cele legate de ea. În vîrful prăjinii se legau cîrpe, mărgele și nasturi. Mărgelele le dădeau fetele în credința că lumea se va uita la ele după cum se uită la mărgele.

În ziua cînd ridicau Steagul ieșeau înaintea vacilor cînd veneau seara de la pășunat. Făceau un joc înaintea lor, iar vacile se țineau după ei. Dumitrache Ghinea (1900), Vătaf bătrîn, precizează că Călușul nu se face după muzică, adică după fanfară, ci după vioară și țambal.

Mutul poartă în brațe o păpușă ciudată la înfățișare. O face din piele de iepure. Păpușa are un chip straniu de om și cîine. Botul e ca de cîine, iar restul feții arată a om.

V

La Nanov de Teleorman în Căluș sînt zece oameni: șase jucători cu Vătaful, plus Mutul, Stegarul și doi lăutari cu cobza și vioara. Călușul a fost întotdeauna alcătuit din acest număr.

Călușul se face cele trei zile de Rusalii. Vătaful se îngrijește din timp, cu o săptămînă sau două înainte de Rusalii, să alcătuiască echipa. Acum tocmește și lăutarii. Face cîteva repetiții la marginea pădurii.

Călușarul are în cap fes roșu cu pampon negru. Cămașa scurtă, albă, simplă, băgată în pantaloni. De asemeni, pantalonul este vîrît în ciorapi, închiși la culoare. Opincă cu pinteni. La fiecare picior, sub genunchi,

este prins cîte un clopoţel. În diagonală, cruciş peste piept, cîte o batistă albă şi una neagră.

Mutul are pe cap pălărie stricată. Să fie cît mai rea. Pe faţă o mască făcută, fie dintr-o pălărie ruptă, fie dintr-o piele cu blană, fie din carton. Cîteodată combină masca din pălărie cu o tigvă tăiată în două. Îi face nas, barbă, mustăţi şi dinţi de fasole. Uneori vopseşte masca în roşu. În mînă are o sabie dreaptă, din lemn, şi ea este colorată în roşu. Mutul poartă un şorţ sub care se ascunde „instrumentul lui" ce este legat cu o sfoară de mijloc şi de un picior. Şorţul este roşu.

Mutul mai poartă o traistă de gît în care are usturoi şi pelin. Mutul nu vorbeşte în timpul jocului, dar după joc poate să vorbească.

Stegarul nu joacă. El este îmbrăcat în haine obişnuite. Dacă este un bun jucător, poate să joace în locul altuia.

Sîmbătă, înaintea Rusaliilor, leagă Căluşul. Pe la amiază căluşarii vin la Vătaf, acasă. Sînt îmbrăcaţi şi gata de joc. Vătaful îi cercetează. Fac un joc în curte, fără Steag, după care pleacă la cîmp să lege Steagul. Stegarul se îngrijeşte dinainte de beldia Steagului. Caută o beldie dintr-un lemn uşor. Cînd pleacă la cîmp iau cu ei grîu, usturoi şi pelin. Vătaful leagă Steagul. În timp ce îl leagă, căluşarii tac. Nu vorbeşte nimeni. Vătaful leagă grîu, usturoi, pelin şi o batistă albă. După ce a legat Steagul dă fiecăruia cîte un fir de pelin să-l înghită. Vioristul pune arcuşul, cruce, pe prăjină, iar Vătaful trece primul pe dedesubtul acestui arc şi se culcă. După el, trec toţi de trei ori, apoi aruncă ciomegele în sus. Cînd sînt cu mîinile pe prăjină jură să nu fure din banii ce li se dau. Dacă fură să-i moară copiii, vitele şi femeia. Jură în cor. Împlinind acest ceremonial, pleacă

înapoi, în sat. Cît ține Călușul nu trebuie să se atingă de femeie. Ca să nu cadă în păcat, dorm la un loc, fie la Vătaf, fie la un lăutar.

Un călușar trebuie să joace trei ani la rînd. Așa era, în trecut, tradiția și Legămîntul. Se cerea să-l țină cu străşnicie. Astăzi nu-l mai țin.

Primul joc este Plimbarea sau Marșul. Bătăile sînt în pinteni, la doi, la trei, la patru. Călușarii fac întocmai ce face Vătaful. Se joacă : Doborîta, Crăițele, Calul, Floricica. Cel din urmă conduce coada Călușului.

Mutul pune în mijlocul Călușului un drob de sare, iar peste el, pelin și usturoi. Sarea rămîne acolo cît timp joacă Călușul. Mutul închipuie diferite scene mimate în care falusul are rolul principal. De asemeni are grijă să nu se îmbulzească lumea peste călușari. Le face loc. Cînd ajunge într-o curte, la un om, Mutul trage cu sabia ocolul, adică locul pe care vor juca călușarii, „el își face meseria sa“ (Paraschiv Zlăteanu). După ce au jucat închipuie o mică scenă burlescă ca să rîdă lumea. Un călușar se face că a murit. Mutul vine la el, îl cercetează, dă din cap, îi dă cu falusul pe la nas, îi dă pelin, dar „mortul“ nu se scoală. Atunci, Mutul îl ia în cîrcă cu lăutarii în față și-l duce ca pe mort prin bătătură pînă ce deodată pliotisit îi dă drumul jos. Mutul mai mimează și alte scene grotești în care femeile sînt personaje involuntare. De altfel ele sînt acelea care fac cel mai mare haz de toate ale Mutului.

Călușul se sparge, fie luni seara, fie marți seara după Rusalii, în săptămîna cealaltă. Jucau și duminica următoare.

Călușarii se duc afară din sat, în orice loc, unde desfac Steagul. Pun cu toți mîna pe prăjină. Vătaful des-

face Steagul. Împarte usturoi, pelin și un fir de griu, apoi taie vîrful de prăjină și dă fiecăruia cîte o bucățică. Ștergarul sau batista le ia Vătaful.

Mutul ia acasă la el tot ce a avut. Uneori dă falusul unuia din Căluș, fie lăutarului, fie unui călușar, fie că-l ia el.

Spargerea Călușului înseamnează și dezlegarea de Jurămînt. După spargerea Călușului merg în sat, împart banii și se cinstesc la cîrciumă.

În Nanov, Vătaf de seamă a fost, ani în șir, Paraschiv Zlăteanu (1902).

Femeile aduc copiii să-i joace călușarii. Dacă un copil este prins de friguri îl sar. Pune copilul jos, pe pămînt, și-l sare. Îl sare numai un călușar.

Sarea care a stat în mijlocul Călușului se dă la vite. Le ține sănătoase și lăptoase.

Femeile cer de la călușari fire de pelin. Sînt bune de leac. Le dă și Mutul pe bani.

Banii pe care îi capătă se pun în traistă. Sînt în seama Vătafului. El răspunde de ei. Cînd au spart Călușul, Vătaful este acela care împarte banii. De asemeni, banii ce îi iau pe usturoi, pelin și săritura călușarului peste copil, îi ia tot Vătaful care îi împarte, egal, tuturor.

Femeile care nu au păzit anumite credințe legate de Rusalii și de Căluș cad bolnave. Se zice că sînt luate de Căluș. Boala acestora nu se poate lecui decît de călușari. Ai casei tocmesc cu Vătaful cînd să vină și cît cere ca să o tămăduiască. Dacă s-au înțeles din preț, călușarii vin la femeie, acasă, unde se va desfășura un ceremonial de tămăduire a bolnavei prin joc și alte acte. În ziua sorocită, femeia trebuie să fie adormită în bătătură. Sar mutește peste ea. Astupă și clopoțeii de la picioare

ca să nu se audă. Nu joacă, ci numai sar. După ce au sărit, pleacă. Femeia poate să doarmă mai departe.

VI

La Segarcea din Deal, din Teleorman, erau două Călușe : „Călușul ăl mare“ și „Călușul ăl mic“.

„Călușul ăl mare“ nu se mai joacă de mult. Avea foarte multe „chisnovății“, adică figuri ; de aceea era obositor, ținea mult și nu era plătit. A rămas să se joace „Călușul cel mic“ care are mai puține figuri.

Se juca Călușul cele trei zile de Rusalii. În trecut, cu decenii în urmă, se făcea și joi și duminica următoare, dar, acum, nu se mai face decît într-o singură zi, cînd este jucat la Cămin, pe scenă, fără Steag și fără Mut.

Steagul era o prăjină lungă în vîrful căreia era legată o basma albă. Lîngă basma puneau pelin, usturoi, fire de grîu și alte plante de cîmp.

Călușul „sare“ sîmbătă seara înaintea Duminicii Rusaliilor și se „sparge“ după opt zile. Cînd se spărgea se cîntau cîteva cîntece triste. În Segarcea se folosea cuvîntul de „sare“ pentru legarea Steagului.

În formație sînt nouă călușari cu Vătaful, Mutul și Stegarul, fără lăutari.

Jocul se desfășoară astfel : La început lăutarii cîntă Drumul care este echivalent cu ceea ce numește în alte părți Plimbarea sau Marșul. Cînd se cîntă Drumul, călușarii merg în pas, după Vătaf, zicînd : „Op o dată, op !“ După aceasta se așază la rînd, ridică piciorul drept și-l bate de pămînt. Cînd fac această mișcare zic : „Cu ăst' așa, mic' așaaa !“ Lasă piciorul jos și bat din pinteni, apoi iau pe stîngul, zicînd : „Cu ăstălalt așa, mic' așa !“

După ce fac această figură de trei ori, Vătaful ridică bățul sus și-l ține între degete, apoi pleacă spre dreapta, ocolind pe unde vrea. Călușarii merg după el unul după altul ; zic : „Ala-i ș-alta ! Ala-i-șa !" Terminată această figură. se prind de mîna dreaptă, doi cîte doi, fără Mut. Unul ține mîna dreaptă peste piept, iar celălalt o ține întinsă. Joacă astfel un joc bun, zicînd : „E-he-hei ! I-auzi ia ! I-auzi ia !" Tot astfel, ținîndu-se de mînă, vin, sărind înainte și zic :

Op o dată și altă dată
Și-ncă o dată, și-nc-o dată.
Op o dată, iar așa
Și-nc-o dată, tot așa !

după care pleacă în rînd cu bețele în sus, strigînd : „Ala-i ș-alta ! Ala-i ș-alta !" După ce au făcut acest joc, pun bețele jos. Acum joacă cu mîinile în șolduri, zicînd : „Op o dată, op !" După acest joc, tot fără bețe, se lasă pe spate, rezemați în mîini. Se închină spre stînga sau spre dreapta, cum poruncește Vătaful, apoi se dau cu toții peste cap, unul după altul, înainte și înapoi, în șir, în partea unde joacă Vătaful. Acesta este jocul cel mai greu și cel mai spectaculos. Este un joc de abilitate și flexibilitate ce ține mai mult de exhibiționism coregrafic decît de joc în sine cu valoarea sa de joc. După ce au sfîrșit jocul descris mai sus, revin în picioare și-și iau bețele, dar Mutul a avut grijă să le amestece. Se naște o scenă hilară. Vătaful lovește pe acei care nu-și găsesc bețele.

În final, se făcea o horă, Hora Călușului. Călușarii se prind de bețe. Joacă Pătulul, joc cu strigături :

Larg la gură,
Strîmt la fund !

Cînd zic aceste cuvinte, joacă cu picioarele apropiate, se lasă pe spate ca să fie capetele depărtate, iar cînd zic :

Strîmt la gură,
Larg la fund !

apropie capetele și depărtează picioarele.

Cînd merg pe drum, călurașii joacă pe lîngă Steag și zic : „La noi, mică, la noi !“

VII

La Orbeasca de Sus, în Teleorman, Călușul este alcătuit din nouă călușari, plus Mutul și Stegarul.

Stegarul nu joacă. Dacă este un bun jucător îl folosesc, în situații rare, ca schimb temporar.

Sîmbătă seara, înainte de Duminica Rusaliilor, se duceau la pădure, la loc ferit de ochii lumii. Aici „alegeau“ Steagul adică : făceau Steagul. Stegarul se îngrijea din timp de o beldie ușoară, dreaptă și lungă. Vătaful lega Steagul. În vîrful ei lega o batistă albă, dată de o fată din sat. Pe lîngă ea, lega zece căpățîni de usturoi, pelin și spice de grîu. Lega totul cu ață roșie. Nimeni nu vorbea. Se făcea pe mutește. După ce Vătaful „lega“ Steagul, se făcea Jurămîntul. Călușarii puneau mîna pe Steag și repetau vorbele Vătafului. Jurau să fie cinstiți, să asculte în totul pe Vătaf, să nu ascundă nimic de el și între ei. După Jurămînt făceau un joc, apoi veneau în sat. Fiecare dormea la casa sa, dar nu trebuia să se atingă de femeie cît era în Căluș. Cu decenii în urmă, dormeau și trăiau laolaltă cît ținea Călușul.

Costumația călușarilor este simplă. Pe cap, pălărie rotundă neagră, fără nici un ornament, cum era în Călușul bătrînesc. Cămașă albă, pantaloni, clopoței la picioare. Nu purtau brîu.

La Crăciunei de Olt, Călușul este format din nouă călușari, plus Mutul și doi lăutari. Unul cu vioara și altul cu cobza. Stegarul nu intră în număr. El nu joacă.

Călușul îl joacă numai nouă oameni. Sînt doi vătafi. Este și un ajutor de Vătaf care stă în stînga Vătafului. Ajutorul supraveghează jocul și trebuie să știe să-l conducă. În Căluș pot să fie și șapte și opt persoane. Numărul este variabil. În acest domeniu nu este nici o tradiție sau vreo legătură ce nu poate să fie călcată.

Vătaful se duce după oameni, prin sat, cînd mai sînt două săptămîni pînă la Rusalii. El reface Călușul cu aceiași oameni din anul trecut. În general, jucătorii merg an de an. Ilie Dincă (1914) joacă în Căluș de patruzeci de ani. De aproape două decenii este Vătaf. Tot în această săptămînă tocmește lăutarii. După ce a format Călușul, Vătaful face repetiții fie la el acasă, fie într-altă parte, la baltă sau la o apă.

Călușul se joacă : duminică, luni, marți, joi și duminica următoare. Marți se îngropa Călușul.

Vătaful ia în Căluș numai oameni. Rar ia un flăcău „crud". Călușul din Crăciunei a avut numai oameni de la treizeci și cinci de ani în sus.

Vătafii trebuie să fie cei mai buni jucători : mai ales ajutorul Vătafului.

Costumația. Călușarul are pe cap pălărie neagră, rotundă. Cu multe decenii în urmă, la începutul secolului, purta fes roșu, ornat cu mărgele. În rest, cămașă albă, simplă ; pantaloni negri. În trecut călușarul purta dimie, adică pantaloni largi din postav, tivit cu găitane. Ciorapi albi, fără flori. Erau trași peste pantaloni. Opinci. La

gleznă, în dreapta, clopoţei. Căluşarul este încins cu un brîu făcut din bete înguste. Peste acest brîu prind batiste de mînă care încing tot mijlocul. Erau lăsate în colţuri. Peste piept, cruciş, are bete. Vătaful avea, pe timpuri, un tricolor. Fiecare căluşar are băţ în mînă.

Stegarul este îmbrăcat în haine obişnuite.

Mutul are o îmbrăcăminte deosebită. Pe cap are, fie o pălărie rea, spartă şi murdară, fie o căciulă mare, roasă şi jegoasă pe care o trage peste urechi. În alte situaţii, poartă o şapcă rea pe care a pus-o cu cozorocul la spate. În faţă are o mască de carton sau se vopseşte cu roşu şi cu negru. Este îmbrăcat cu haine rele. Încins cu funie de tei. De asemeni, are la gît o traistă în care sînt căpăţîni de usturoi, fire de pelin şi pielea de iepure, numită : „moaştele căluşarilor". Pe două crăcuţe de lemn, mici, Mutul leagă pelin şi usturoi, apoi le îmbracă cu o blană de iepure. Această amuletă o poartă Mutul. Mutul vorbeşte.

Duminică, în zorii zilei, pe la ora patru, căluşarii se întîlnesc la hotar, adică undeva în afară de sat. Stegarul vine cu prăjina. Căluşarii vin îmbrăcaţi, fără bete. Se aduce tot ce este necesar ca să lege Steagul. Vin şi lăutarii.

Steagul este o prăjină lungă de la şase la opt metri. Nu interesează din ce lemn este.

Întîi se face un joc. Se joacă muteşte. Nimeni nu vorbeşte. În timp ce joacă, mestecă usturoi. Un căluşar ţine prăjina şi doi leagă Steagul. Trei rămîn la Steag, iar ceilalţi joacă cîte trei mişcări. Se schimbă, pe rînd, pînă leagă Steagul. Vătaful îşi face şi el rîndul. Mutul face şi el un joc, la urmă, cu lăutarii. Ceilalţi, ce nu sînt la Steag, joacă. Cît timp se leagă Steagul căluşarii toacă în gură, fără încetare, pelin şi usturoi. La Steag se leagă o batistă mare, albă, usturoi şi pelin. Cînd Steagul este gata, scuipă din gură şi fug care încotro vede, cam două-

zeci de metri. Fug cu Steagul. După ce s-au depărtat, se opresc, se întîlnesc, își dau mîna, zic noroc, ca și cum nu s-ar fi văzut deloc. În aceeași zi se face și Ciocul Călușului. Întîi se leagă Steagul și apoi Ciocul.

Ciocul se face tot de trei călușari. Se ia de la fiecare călușar cîte trei căpățîni de usturoi pe care a fost obligat să le aducă. Șase căpățîni de usturoi se pun la Steag și șase la Cioc.

Ciocul este un lemn îndoit la un capăt în formă de cioc de pasăre. Este îmbrăcat într-o piele de iepure. Ceremonialul la Cioc este același ca la Steag. După ce au făcut Ciocul, fac un joc de Căluș, apoi fug, se întîlnesc, își dau mîna și revin de unde au plecat.

Sîmbătă seara toți călușarii făceau baia. Obiceiul s-a pierdut. La înapoiere, lăutarii cîntau Marșul Călușului. Jucau. Tot sîmbătă se făcea la Vătaf, acasă, la amiază o masă comună. Veneau și lăutarii. Se obișnuia să se strîngă din sat, pentru această masă, ouă, brînză mălai, untură și altele pe care oamenii le dădeau cu plăcere. După această masă se făcea baia.

După ce legau Steagul, reveneau în sat. Plecau în turneu. Jocul se începea cu alergări, apoi cu jocurile: Două în sus și două în jos, Întrerupta, Foarfeca, Fusul, Trei sus și trei jos, Bătuta, Floarea, Iutele, Mișcarea lui Gh. Joiță [1] și Mișcarea lui Efteme Orgău [2].

În total, în Căluș, sînt vreo douăzeci și patru de mișcări. Fiecare joc are melodia sa.

Vătaful schimbă jocul. El face semn și lăutarii întorc jocul. Pentru fiecare joc are semnul său. Vătaful începe, face o mișcare, lăutarii au priceput, au prins-o și îndată se pornesc. Nu joacă întotdeauna și la toți toate jocurile. Depinde de om. Le joacă numai la cel care le

[1,2] Renumiți vătafi de Căluș de la începutul secolului trecut.

cere sau îl știe că plătește bine. Cîteodată joacă și alte jocuri în final, Joacă Hora Călușului. În Horă intră și fetele. Mutul joacă și el. La Hora Călușului li se dau copiii în brațe ca să-i joace spre a nu se mai îmbolnăvi de friguri. În timpul Horei, Mutul ia Ciocul, îl pune în capul copilului, iar peste el sabia, cruce. Călușarul cu copilul se așază pe o strachină cu sare, iar Mutul face diferite gesturi la copil. El face acestea cu toți copiii, pe rînd.

Se obișnuiește ca omul la care joacă să pună un drob de sare în mijlocul Călușului. Mutul pune peste sare, pelin și usturoi. Sarea jucată este bună pentru vite. Le ține sănătoase.

Pe Valea Oltului, ciobanii pun lînă. Mutul o ia, apoi o pune la loc. Între jocuri sau la sfîrșit, dacă sînt la un om cu stare, călușarii și cu Mutul închipuie diferite scene burlești. O scenă din aceasta se numește Podul. Călușarii fac Podul. Podul este un spectacol frecvent la Călușul din Olt. Călușarii pun bețele jos ; toți se fac Pod. Vătaful trece peste ei. Mutul vrea să treacă și el, dar cînd să treacă un călușar fuge cu el sau îl lasă și cade. Scena se repetă.

Cînd se joacă Bătuta, îndată după Pod, bețele sînt puse jos. Mutul se face că măsoară pămîntul. Călușarii îl iau de spate și-l bat la tălpi. Cînd este Călușul jos Mutul face un fel de măsurătoare așa cum stau pe pămînt. Îi pune să stea la linie. Celui care nu este aliniat îi trage una cu sabia peste opincă.

După ce se sparge Hora, Mutul duce sarea la loc. Pelinul îl lasă gazdei care îi dă cîțiva gologani.

Marți, pe seară, după duminica următoare, se îngroapă Călușul. Îl îngroapă la o margine de baltă sau de rîu. Încep cu steagul. Îl dezleagă. Nimeni nu vorbește.

Totul se petrece pe mutește. Pelinul și usturoiul se împarte. Se dă fiecărui călușar. Vătaful taie cîte o așchie din prăjină și Cioc. Li se dă și lăutarilor din pelin și usturoi. Se scoate pielea de pe Cioc.

Nu se aruncă și nici nu se îngroapă. Se păstrează pentru anul următor. Lăutarii nu cîntă. Vor cînta pe drum cînd revin în sat.

Și la Crăciunei oamenii cred în puterea de tămăduire a unor boli de călușari, mai ales pentru acei luați din Căluș, pentru bolnavii de friguri sau de alte maladii de origine nervoasă.

După ce s-au înțeles din preț cu cel în cauză și s-a fixat ziua cînd să vină, pun jos, pe pămînt, pe bolnav. La Steag rămîne un călușar. La capul bolnavului stă Mutul. Întîi fac trei ocoluri în jurul bolnavului. După a treia ocolire se schimbă. Vine altul la Steag, iar la capul bolnavului n-a mai rămas nimeni. Fac un joc. După ce s-a sfîrșit jocul, Vătaful face un semn. Călușarii fug departe. Mutul e atent. Cînd s-au depărtat călușarii, dă cu sabia în oala de lut și în găina ce este lîngă ea. Acestea fuseseră puse, din prima clipă, la capul bolnavului. Mutul trebuie să spargă oala și să îngroape găina. Fuge și Mutul. Cît timp se desfășoară aceste acțiuni, călușarii toacă în gură pelin și usturoi. Înainte de-a fugi, îl scuipă și fug. După ce-au fugit, se reîntîlnesc, se adună, își spun noroc și vin la masa ce a pregătit-o gazda pentru călușari.

II

La Perieții-de-Jos, din Olt, se face Călușul din Duminica Rusaliilor pînă la cealaltă duminică. Se umblă :

duminică, luni, marți, joi și duminică. Călușul este alcătuit din nouă călușari, în acest număr este socotit și Vătaful și ajutorul de Vătaf.

Vătaful pleca în sat, înainte de săptămîna Rusaliilor, ca să închipuie Călușul și să tocmească lăutarii. Echipa o alcătuia repede pentru că îi știa pe acei care joacă. Erau din acei ce mai fuseseră și-n anii trecuți.

La Stratul de Rusalii depuneau Jurămîntul. În zorii zilei, călușarii împreună cu lăutarii plecau afară din sat, pînă la hotar. Stegarul ținea Steagul de un capăt, iar de celălalt Mutul. Călușarii aveau o mînă pe Steag. Lăutarii nu cîntau. Mergeau astfel pînă la hotar. Nimeni nu vorbea. Totul se petrecea mutește. Nu aveau voie să vorbească. La hotar, Vătaful îi punea pe două rînduri, de o parte și de alta a Steagului. Călușarii puneau mîna dreaptă pe Steag, după care Vătaful le spunea și ei repetau : „Mă jur că voi juca cinstit, voi asculta de ordinele Vătafului și ale ajutorului pe trei ani." După jurămînt, săltau Steagul în sus și începeau să strige de trei ori : „Ascultă lele, ascultă !", apoi, spuneau : „Halei-șa ! Halei-șa !" iar de trei ori. Făceau un singur joc, acolo, apoi plecau în vale, în sat. Cît timp ținea Călușul nu aveau voie să se atingă de femei. Dacă se atingeau de femei erau luați din Căluș. De asemeni, nu se duceau la biserică. Călușul este un joc diavolesc pentru că depun Jurămîntul care și el este diavolesc. Această credință am întîlnit-o frecvent atît în Olt cît și în Teleorman. Fiecare călușar doarme acasă la el, dar dacă le poruncea Vătaful să rămînă, atunci dormeau acolo unde ridicau Călușul.

Marin C. Ion zis Codeață (1892), fost cîteva decenii Vătaf, mi-a spus că : „Acestea vin de la romani, atunci cînd s-au răpit fetele. Atunci au zis : «Pă ia, pă ia, pă ia !» Toți s-au repezit și au luat cîte o fată și au fugit cu ele."

De la Strat pînă la Rusalii, făceau repetiții pentru ca jocul să se desfășoare într-o unitate perfectă.

Jocurile din Căluș le învățau de la cei mai vîrstnici. La învățat se cînta cu fluierul.

În dimineața zilei de Rusalii, duminică, plecau în sat. Jucau la cine știau că primește și-i omenește. Jucau pînă tîrziu, în noapte, pînă la ora zece. Pe timpuri oamenii le dădeau numai lînă. Județul era bogat în oi. Mutul era cel care aduna lîna. Gazda punea în mijlocul Călușului un drob de sare. Pe ea se punea usturoi, pelin și lîna. Ultima era plata lor. După ce jucau, omul lua sarea. O da la vite. Le ținea sănătoase și lăptoase.

Mutul este personajul burlesc dar, în același timp, are și puteri deosebite asupra călușarilor. Toți sînt datori să-l asculte. Are sabie. Bate cu sabia pe cel ce nu joacă cum trebuie sau nu ascultă.

Mutul are mască, sau este mînjit pe față cu roșu și negru. Mutul închipuie diferite scene grotești în care are un rol de seamă. La ele participau și călușarii. Jucau : Plimbarea, Cinci într-una, Trei la spate, Crucea, Floricica, Tarapanaua, Sîrba Călușului și Hora Călușului.

Nu le jucau pe toate la fiecare casă. Depindea de omul în cauză. În final, se juca Hora Călușului la care se prindeau toți cei care erau pe acolo. Mamele aduceau copiii și-i dădeau călușarilor să-i joace. Erau sigure că nu vor fi luați din Căluș. Între jocuri, spre sfîrșit, fac Podul, ocazie pentru Mut să-și desfășoare talentul de mim și actor. Se închipuie tot felul de scene burlești, simple, în stil rustic. Cea mai frecventă este încercarea Mutului de a trece pe Pod. Scena aceasta am intîlnit-o aproape pretutindeni în Olt, fiind caracteristică acestui spațiu.

Luni, din săptămîna următoare, se duceau la Hotar, la locul unde au depus Jurămîntul. Aici frîngeau Steagul în atîtea bucăți cîți călușari au fost. Totul se făcea pe

mutește. Făceau o groapă, îngropau bucățile în ea, o astupau după care plecau în sat. Nu se făcea nici un joc.

În aceste părți se crede că nu este bine să lucrezi în zilele cînd se joacă Călușul. Sînt zile diavolești. Cel ce lucrează îl ia diavolul din Căluș. Se zice că-l iau și Ielele. Pe cel luat îl culcă jos, pe pămînt, iar călușarii îl sar fără să scoată o vorbă. Cînd săreau peste cel luat, mestecau în gură pelin și usturoi. Pelinul și usturoiul era jurat. Dacă n-ar fi mîncat, cel luat nu se scula.

III

La Bacea de Olt, Călușul este format din nouă persoane, plus Mutul, Stegarul și lăutarii, dar poate să fie și de opt, zece și doisprezece. *Nu există un număr fix sau o tradiție ce nu se cade să fie călcată* în privința numărului călușarilor. Se umblă cinci zile: în Duminica Rusaliilor, luni, marți, joi și duminică. Duminică seara se sparge Călușul.

În Sîmbăta Rusaliilor, la înserat, Vătaful ia Călușul cu Mutul și lăutarii. Se duce în afară de sat, la Hotar, la Măgura. Întîi „ridică prăjina", adică fac Steagul. De beldia Steagului s-a îngrijit Stegarul. Vătaful este acela care face Steagul. La un capăt al Steagului, Vătaful leagă o batistă mare, albă. Pe lîngă ea pune pelin și atîtea fire de usturoi cîți călușari sînt. În timp ce leagă Steagul, Vătaful strigă de trei ori, apoi îi pune pe călușari în rînd. Trece cu Steagul peste capetele lor. Cînd ajunge în dreptul fiecărui călușar, acesta se șterge cu batista pe toată fața. După ce Vătaful i-a petrecut pe toți, dă Steagul celui care va fi Stegarul. Stegarul nu

trebuie să lase Steagul din mînă sau să cadă. Se cere să-l țină drept, altcum li se pot întîmpla mari rele, chiar și moarte.

După ce a ridicat Steagul, Vătaful trece la Jurămînt. Vătaful îi pune pe călușari pe două rînduri față în față. La mijloc este Steagul, orizontal ca o linie. Vătaful stă la capătul din dreapta. Lîngă el este Mutul care nu jură. Călușarii pun mîna pe beldia Steagului. Spun cu toții după Vătaf : „Jur că mă voi purta cinstit, nu voi dosi nimic, voi juca în credință și voi asculta tot ce-mi poruncește Vătaful !“ După aceasta fac un joc și pleacă în sat. Fiecare doarme acasă. Nu trebuie să se atingă de femeie pe tot timpul Călușului.

În Duminica Rusaliilor, primul joc îl fac la Vătaf, acasă. Se obișnuiește să se pună în mijlocul Călușului sare și pe ea usturoi. Sarea se dă la vite, iar usturoiul îl precupețește Mutul. Cu această ocazie Mutul închipuie o scenă burlescă. Face o tocmeală pentru sare și usturoi. I se dau bani. Vătaful vine și-i cere banii, iar Mutul se duce să ia sarea înapoi. Gazda se opune și ține calea Mutului. În cele din urmă Mutul ia sarea în brațe și strigă : „Sare, bă ! Sare ! Un pol kilu !“ Gazda îi cumpără sarea.

Mutul mai mimează și alte scene, unele vorbite. Podul nu lipsește din cadrul acestor spectacole.

Duminică seară, la o săptămînă după Duminica Rusaliilor, se face spargerea Călușului. Se duc tot la Măgură. Nimeni nu vorbește. Se înțeleg prin semne. Vătaful dezleagă Steagul ; el ia batista. Din usturoi și pelin dă fiecăruia, inclusiv lăutarilor. Beldia o frînge în nouă bucăți pe care le aruncă în cele patru vînturi, apoi lovește în bățul său. La acest semn călușarii fug, fiecare într-o parte, ascunzîndu-se în grîu. După un timp, Vătaful fluieră. Călușarii ies din ascunzătoare, revin pe potecă,

se întreabă unde sînt, își dau mîna, spun noroc, ca și cum atunci s-ar fi văzut. Pleacă în sat și împart tot ceea ce au primit.

CĂLUȘARII ÎN OLTENIA

Doljul a excelat în Călușari și încă își păstrează această faimă. În cele ce urmează, prezentăm Călușarii din Boureni, la începutul acestui secol. Faptul este mai mult decît prețios. Ne oferă, printre altele, posibilitatea să comparăm cu ceea ce a mai rămas, astăzi, în Călușul din aceste părți.

Cînd mai erau încă două săptămîni pînă în Duminica Rusaliilor se simțea un fel de agitație prin sat. Cei ce fuseseră în anul trecut cu Călușul sau cei ce vroiau să meargă, se dădeau în vorbă să se adune într-un loc mai ferit ca să pună la cale Călușul din acel an. După ce hotărăsc care să fie în Căluș, merg la lăutar, îl tocmesc și pe dată îl pun să le cînte ca să joace și, totodată, să aleagă pe cei ce vor fi în Căluș. Dintre cei mai buni jucători se aleg nouă. Aceștia vor forma Călușul. Cel care joacă cel mai bine va fi Iedul sau Vătaful Călușului. Era, pe timpuri, obiceiul în aceste părți ca Vătaful să fie ales și în alt mod. După ce s-a văzut cine va intra în Căluș se duceau cu toții la hotar. Aici, fiecare măsoară pămîntul cu arcușul lăutarului. Din această măsurătoare, fiecare își face Strat. Cu Stratul fiecăruia se măsoară prăjina Steagului și al cui Strat va fi în dreptul Steagului, or al pînzei de pe Steag sau a atins umbra ei, acela va fi Vătaf.

O dată ales Vătaful, toţi sînt datori să-i dea cea mai deplină ascultare; să i se supună fără murmur. Tot în această săptămînă, căluşarii se duc la o vrăjitoare care le va face cîteva descîntece şi îi va împodobi cum ştie ea. Vrăjitoarea le dă o cîrpă luată de la o femeie rea care a murit cu ea pe cap. Într-un colţ al cîrpei se pun cîteva căpăţîni de usturoi descîntat. Această cîrpă se leagă şi ea, alături de batista sau tulpanul dat din sat, de prăjina Steagului. Usturoiul trebuie să se vadă.

Prăjina Steagului este lungă, cam de cinci metri. În vîrful ei se leagă o batistă mare, albă. Se prinde de Steag numai colţul de jos al batistei. Celelalte colţuri rămîn libere ca să fluture în vînt. Se crede că usturoiul şi cîrpa luate de la femeia cea rea, după descîntec, au un miros foarte tare. Steagul nu poate să fie atins sau purtat de altcineva, ci numai de căluşari. Din clipa din care a primit Steagul, Stegarul nu-l mai lasă din mînă. Trebuie să aibă o grijă deosebită de el. Vătaful dă căluşarilor cu Steagul pe la nas sau îl plimbă deasupra capului lor în timpul jocului. Se face aceasta pentru că îi întăreşte la joc, din ce în ce mai mult.

Căluşarii sînt români, dar în aceste părţi se fac căluşari şi ţigani. Căluşarul are pe cap un fes roşu, turcesc, cu canac, lung, negru, dat pe spate. În rest are o cămaşă nu prea lungă. Să nu treacă de genunchi. Se încinge cu un brîu colorat, de regulă roşu. Poartă cioareci sau nădragi, cum li se spune aici care sînt acoperiţi cu călţuni ce vin pînă sub genunchi. Călţunii sînt cusuţi cu flori. Pe deasupra sînt petrecute, cruciş, curele. De aceste curele sînt prinşi clopoţei. Sînt încălţaţi cu opinci groase. De ele sînt legaţi, la o parte, pinteni mari, ce au cinci-şase rotiţe de tinichele. Fiecare căluşar are în mînă un băţ pe care nu-l leapădă niciodată cît ţine Căluşul.

Cînd își fac îmbrăcămintea au grijă să găsească o piele de iepure din care vor face Ciocul.

Ciocul se făcea astfel : se lua un cîrlig din lemn pe care se înfășura și apoi se cosea pielea de iepure. Ciocul nu avea vreo întrebuințare deosebită. Cu el speriau copiii.

În ziua de Rusalii, pînă nu cîntă cocoșii de ziuă, călușarii iau lăutarii cu ei. Se duc din nou la vrăjitoare. Cînd ajung la vrăjitoare, fac un joc. Ea trebuie să stea în picioare, înaintea lor. La fiecare întorsătură de cîntec a lăutarului, călușarii strigă : „Hăăp ! Hăăp ! Iar așa, așaaa! Și-nc-o dată tot așaaa ! Iacă, hăp, hăp, hăăp !"

În timpul jocului, vrăjitoarea ia Steagul și îi ocolește cu el în mînă. Steagul este descîntat. Ea vrea să vadă dacă este bine sau nu descîntat. Ia Steagul și-l plimbă deasupra călușarilor pînă ce se oprește asupra unuia. Îl ține deasupra capului acestuia în timp ce joacă. Dacă călușarul va cădea amețit este semn că Steagul a fost bine descîntat. Vrăjitoarea le dă Steagul și le zice :

— Să umblați cu bine, cu noroc și fără frică !

După ce au plecat de la Vrăjitoare și s-a făcut ziuă, ca să le meargă bine, se duc să joace Călușul la cel mai bogat om din sat, pe care îl știu că primește Călușul. Intră în curte, se așază în linie avînd pe Vătaf la dreapta. Ceilalți se rînduiesc la stînga sa. La un semn al Vătafului, lăutarii cîntă : Bobicica, Calul, Floricica și altele.

Călușarii strigă și simultan bat din palme :

Hăp, neică, hăp !
I-diri-ri ! I-diri-ri
Hăp, neică !
I-auzi neică !
Hăp, neică !

I-auzi neică !
Hăp şi alta !
I-auzi ia !
Hăp, neică !
I-diri-ri, I-diri-ri !

Jocul se desfăşoară cu nenumărate figuri. Se rînduiesc în şir unul lîngă altul, închipuind cu băţul ce-l au în mînă cele mai varii figuri. Poartă băţul deasupra capului ţinut de cele două capete ale sale între degetele mîinilor, sau îl ţine în dreptul pieptului, sau oblic, sau dinainte, orizontal. Imaginează cu băţul în timpul jocului cele mai fanteziste figuri. După această prezentare de virtuozitate cu băţul, îl pun jos, pe pămînt. Fac un joc fără beţe. Bat din palme, dar şi din opincă ca să zornăie pintenii. Se lasă pe vine şi cîte altele.

Vătaful ca să dea şi mai mult colorit jocului şi spectacolului, azvîrle băţul în aer. Acela care rămîne în urmă este luat în spate de altul şi purtat prin joc. Cîteodată Vătaful strînge toate beţele şi-l bate la tălpi pe cel care a greşit. Cînd jocul este în toi şi cînd socoate Vătaful că a sosit clipa să-i doboare, face un semn lăutarilor să cînte tot mai repede şi mai cu foc. Vătaful ia Steagul de unde este înfipt şi-l ţine deasupra capului unui căluşar. Ceilalţi joacă fără să ia seama la ceea ce face Vătaful. Căluşarul, deasupra căruia flutură Steagul, joacă tot mai aprig, tot mai nebuneşte ca şi cum ar fi cuprins de o furie a jocului. Se schimbă la faţă. Vătaful lasă Steagul în jos, apropie încet, încet cîrpa şi căpăţînile de usturoi de capul căluşarului. Acesta joacă şi mai înverşunat, iar Vătaful lasă cîrpa în jos şi mai mult pînă ce a acoperit capul căluşarului. Jocul devine o dezlănţuire necontrolată. Sudorile curg de pe căluşari. Deodată, el se prăbuşeşte ca mort. Cu acest act, jocul se

sfîrşeşte. În final, căluşarii fac o horă. Întîi numai ei, apoi se prinde toată lumea. Se prind mai ales fetele şi nevestele tinere. Mamele aduc şi pun în braţele căluşarilor copii bolnavi sau chiar şi pe cei sănătoşi. Se crede că dacă sînt jucaţi de căluşari vor fi feriţi de orice boli.

În aceste părţi se crede că căluşarii au darul şi puterea de a tămădui pe acei „luaţi din Căluş", adică pe acei care au lucrat în ziua Stratului de Rusalii. Stratul de Rusalii cade în miercurea de la jumătatea Cincizecimii. Cel ce a lucrat în această zi va fi „luat din Căluş. Are dor în cap şi la inimă". Îi tremură capul, dîrdîie, slăbeşte şi aiurează.

Bolnavul care este „luat din Căluş" este pus pe o cergă cu faţa în sus, cu capul la miazăzi. Lîngă el pun Steagul şi o oală de pămînt plină cu apă. De oală leagă, cu aţă roşie, un pui mic de găină.

Vătaful pune pe lăutari să cînte toate cîntecele. Le vor cînta, fie mai rar, fie mai des, pînă ce vor nimeri felul bolii, adică dacă-i o boală mai grea sau mai uşoară. În timp ce lăutarii cîntă, Vătaful stă rezemat, cu spatele în băţul său la căpătîiul bolnavului. Mişcă din picioare mai încet sau mai repede după cum cîntă lăutarii. Dacă, după cîteva cîntări, bolnavul începe să dîrdîie, este neîndoios că a fost luat din Căluş. După aceasta urmează tocmeala şi fixarea zilei cînd să vină să-l vindece. Pînă acum a fost numai un preambul din care să vadă dacă bolnavul este luat din Căluş sau nu.

În ziua sorocită cu neamurile bolnavului, căluşarii vin la aceştia. Îl scot în curte, îl culcă pe o cergă, pun la capul lui o oală nouă de pămînt, plină cu apă. De ea leagă un pui negru, ieşit din găoace cel mult de o zi şi o noapte. Steagul este înfipt lîngă bolnav. Lăutarii cîntă

cîntecul cu care au dovedit boala omului. Îl cîntă tot mai aprig și mai tare. Călușarii joacă de nu li se mai văd picioarele. În timpul jocului, Vătaful ia Steagul și-l atinge pe unul dintre ei. Cel atins cade jos. Este luat și dus undeva, la o parte. Îl freacă cu oțet și cu usturoi. După ce și-a revenit în fire, reintră în joc. Vătaful repetă actul cu fiecare călușar. La al treilea joc, Vătaful ia puiul într-o mînă, oala în alta și cînd bolnavul s-a prins în joc aruncă oala și puiul în sus, cît poate. Oala se sparge și puiul crapă. Dacă sar cîteva picături de apă pe bolnav este semn că se va vindeca, dacă nu, va muri.

La șase săptămîni după Rusalii îngroapă, cu mare jale, Ciocul.

II

La Stroiești de Dolj, Călușarii sînt alcătuiți din numere impare: 5, 7, 9, 11, 13. Fiecare călușar este primit în echipă numai după ce a depus Legămîntul. Respectivul se obligă să facă parte din echipă cel puțin trei ani. Dacă vrea să se retragă sau pleacă fără știre, se vor abate asupra sa mari nenorociri, chiar și moartea. Legămîntul se face pe o bucată de lemn, răsucită, care are puteri miraculoase pentru sănătate. De asemeni, poate să oprească ploile sau să le dezlege. Cînd s-a spart Călușul se aruncă acest lemn într-o baltă; dacă nimeni nu-l ia și nu-l caută, se va lăsa o mare secetă. Se vor dezlănțui furtuni groaznice în vară.

Călușarii au un steag. Acesta este semnul lor. La un capăt al Steagului se leagă o bucată de pînză albă, o năframă sau un tulpan. Pe lîngă aceasta, se mai leagă cordele de toate culorile și, cîteodată, un brîu din lînă roșie. Între acestea se pune o măciulie de usturoi verde care trebuie să aibă atîți cățel cîți călușari sînt în echipă.

Această căpățînă de usturoi este foarte căutată de țărani deoarece se zice că este un leac foarte bun împotriva frigurilor, a celor nervoși și a altor boli.

Călușarii sînt îmbrăcați în cămăși lungi, albe, bogat brodate cu arnici roșu. Pe cap au pălării de paie pe care au cusut rîuri de panglici ce cad în valuri, pe spate. La gît au o batistă de mătase roșie sau verde. Sînt încinși cu brîu lat, roșu, ale cărui capete se lasă în partea dreaptă ca o rozetă. Peste acest brîu sînt încinși cu bete înguste, colorate. Vătaful este singurul care poartă o eșarfă tricoloră, lată cam de zece centimetri.

Vătaful are sabie de lemn, bine făcută, vopsită cu roșu. Ceilalți călușari au bețe lungi, lustruite; unele sînt incrustate. În picioare au opinci, obiele cu tîrsîne și ațe negre pe care le înfășoară pe picior pînă sub genunchi. Pe picior au prinși clopoței, iar de opinci, pinteni mari cu mulți dinți. Zornăie marcînd cu rezonanță ritmul jocului.

Formația Călușarilor este alcătuită din: Vătaful, ajutorul Vătafului, Mutul și călușarii.

Vătaful joacă și el o dată cu ceilalți călușari. Jocul începe astfel: Vătaful fluieră; călușarii se rînduiesc în linie dreaptă, cu acesta, la flancul drept. După ce s-au așezat, Vătaful strigă: „Ha! Șa! Șa-i zice!“ La care călușarii răspund: „Șa, șa, șaa! Ha! Ha!“ Acesta este semnalul. Începe jocul. Se execută douăsprezeze figuri.

Vătaful pornește. Face un sfert de cerc. Îndată îl urmează călușarii care merg în pas de joc fără ca să calce unul pe urma celuilalt. Cînd Vătaful strigă: „Ha! Tot așa!“ Călușarii se rotesc pe călcîie. Refac cercul. Vătaful este, acum, în coadă. Din această combinație de figuri iese o horă fără să se ia de mînă. Horei îi urmează altă figură în care se folosesc de bețe. Sprijinindu-se în ele, fac figuri nenumărate. În timpul jocului, un călușar

lovește cu bățul său, bățul altuia. Acesta se face că nu se poate ține pe picioare. Călușarii îl iau și-l întind pe pămînt. Vătaful strigă : „Hop șaaa !“ Călușarii îi răspund tot așa, jucînd pe lîngă cel întins, azvîrlind în timpul jocului bețele peste el, de o parte și de alta. La un moment dat, îl bate cu sabia la călcîie. Mortul înviază. Este dat jos de pe umerii călușarilor. Se începe alt joc, fără bețe.

În final, călușarii joacă o horă la care se prinde toată lumea. Este credința că cel ce joacă alături de un călușar nu va fi niciodată bolnav. De asemeni, mamele dau călușarilor, cînd joacă, să țină în brațe un copil care este bolnav. Gospodarul la care joacă călușarii pune în mijlocul lor, cînd joacă, un drob de sare pe care îl va da, apoi, să-l lingă vitele. Ele nu se vor îmbolnăvi. Vor da mult lapte.

Jocurile călușarilor sînt :

Floricica din Căluș
Călușul
Ca la ușa cortului
Brîulețul
Hora.

Lăutarii nu fac niciodată pauză între cîntări. Le leagă între figuri de ritm.

Cît ține jocul, călușarii duc o viață în comun. Dorm la un loc pentru că este credința că dacă ar dormi singuri pot să fie pociți de Iele.

III

La Bîrca și Segarcea de Dolj, Călușul se constituie la Stratul de Rusalii. Erau cinci sau șapte persoane plus Stegarul și lăutarii. Jurămîntul se făcea tot în această zi.

la baltă, la loc ferit de ochii lumii. Vătaful îi punea pe călușari în linie, de-a lungul apei, împreună cu lăutarii. Vătaful băga în apă vîrful Steagului, apoi îl plimba peste călușari, dîndu-l fiecăruia peste față ca și cum l-ar fi curățat de ceva. După aceasta, înfigea prăjina drept în sus, întindea mîna dreaptă pe beldie pînă unde ajungea, tăia o așchie din ea și zicea : „Jur că nu voi spune nimănui nimic din ce se petrece în Căluș. Așa să-mi ajute Dumnezeu dacă voi spune ce se face aici. Să ascult de Vătaf, să fiu omenos, să nu fac scandal și să nu mă îmbăt !" După aceasta se lua, pe rînd, pe prăjină, măsura fiecăruia. Apoi făceau un joc la baltă. Vătaful dobora din călușari la acest joc. După ce jucau, se ținea Steagul puțin aplecat. Toți călușarii treceau pe sub el. Apoi îi punea în patru labe și se trecea peste ei, pășiți, îndoiți unul peste altul, de trei ori. Jurămîntul se făcea pe o vară. Cînd se taie prăjina pentru Steag i se ia Vătafului măsura. Stă cu brațele întinse. Măsurătoarea se ia de la dreapta la stînga. Cu ea se coase prăjina. În vîrful prăjinii, unde se face Steagul, se leagă o batistă mare, albă sau o năframă. De asemeni, se pun douăsprezece fire de usturoi și o chită de pelin.

De la baltă veneau în sat. În Sîmbăta Rusaliilor făceau primul joc. Umblau pînă în duminica cealaltă cînd se spărgea Călușul. Așchiile cioplite din prăjină le lua Vătaful. Erau bune de leac, de sculat pe cei ce sînt luați din Căluș. Se punea o așchie în oala cu puiul de la capul celui bolnav. În Călușul de la Bîrca era și Ciocul. Ciocul îl ținea Vătaful. În legătură cu Ciocul toți se feresc să dea amănunte. Le este teamă. Tac sau spun cîte ceva, vag. „De Cioc nu este bine să spui sau să dai secretul lui."[1] Ciocul este o bucată de lemn,

[1] Vilău Dumitru.

cioplită ca un cioc de pasăre. Se îmbracă cu piele de iepure, iar înăuntru se bagă diferite buruieni. În primul rînd pelin. În timpul jocului, Vătaful pune Ciocul jos, înaintea lăutarilor. În trecut oamenii se temeau şi se fereau de Cioc. Bătrînii fugeau de el. Femeile credeau că dacă te atinge cu el te ia din Căluş. Ciocul se îngroapă la nouă zile, în marţea Ciocului. În această zi nu trebuie să lucrezi. Este zi de sărbătoare pentru Căluş. Ciocul se îngroapă la hotar de cîmp. Se duceau cu lăutari. Făceau un joc după care Vătaful îl îngropa. Nimeni nu avea voie să se apropie de el cînd îl îngropa, de aceea se feresc să dea amănunte în legătură cu aceasta.

E bine cînd joacă Căluşul la casa omului. Va avea noroc şi sănătate. Fiecare ţinea să joace Căluşul la el.

Vinerea Rusaliilor trebuie păzită, să nu lucrezi. Este Vinerea Căluşului.

În Bîrca, bătrînii spun despre Căluş *că este lucru diavolesc*. Hristos a trimis pe pămînt Duhul Sfînt, *iar diavolul a făcut Căluşul*. Un fapt similar mi l-a spus Mitică Elisei din Giurgiţa : „Noi fugim de biserică, *Căluşul nu lucrează cu biserica*. Noi lucrăm cu necuraţii."

Vilău Dumitru (1906) zice că pe moşia boierului, ce a fost odată pe aici, erau argaţi veniţi din Macedonia şi că aceştia au adus Căluşul. Ei purtau fes. Aceştia se adunau la Stratul de Rusalii, se rugau şi se constituiau în Căluş. Aveau lăutari pe Guşe Zahancă. Întîi jucau la curte şi apoi în sat.

În aceste părţi circulă o zicală : „Nu se spune ca-n Căluş !"

Costumaţia căluşarului din Bîrca, Giurgiţa şi Segarcea este următoarea : pe cap, fes roşu. Pe corp, cămaşă voinicească, dreaptă, cu rîuri din care roşul să nu lipsească. Broderie monocromă sau, cîteodată, policromă. Trebuie să

fie roșie, să nu se deoache călușarul. Mîneca largă cu broderie în jos. Pantaloni albi din pînză de casă, largi ca să nu-i stingherească la joc. Brîu roșu sau brîu ales cu motive geometrice. Unii mai pun peste brîul roșu sau ales, un brîu lat din catifea sau postav, brodat cu motive florale, cu mătase și fluturași. Peste brîu se încinge cu o curea și, peste ea, o salbă de clopoței care este lăsată destul de mult în față și ridicată în spate. Salba are nouă clopoței ce sună la cea mai mică mișcare. Clopoțelul central de la salba Vătafului ca și a primului călușar are un ciucure roșu. Acest clopoțel se numește Moț. El se evidențiază în timpul jocului. Pe șolduri sînt prinse, lateral, două perini. Sînt capete de perinițe pătrate, brodate cu multe motive policrome, florale, viu colorate. Ciorapi de casă brodați cu motive florale. Fondul este diferit. Croi de jambieră cu încheietura în spate. Lungi pînă mai sus de genunchi. Sînt făcuți din postav alb. Au șnur. Pe timpuri erau meșteri care îi făceau. Peste ciorapi au o legătură de ciucuri, prinsă sub genunchi. Trebuie să predomine culoarea roșie. Opinci cu clopoței.

La brîu poartă usturoi și pelin.

La Căluș joacă : Plimbarea, Bățul, Bătaia pe loc, Săritura, Chisăul, Calul, Cătrănița zisă Ungureasca, Rața, Floricica, Doborîrea și Hora Călușului.

În aceste părți este obiceiul ca Vătaful să doboare un călușar sau mai mulți în timpul jocului.

IV

La Băilești, Călușul era format din nouă călușari, plus Stegarul și lăutarii. Nu este un număr fix, cu soț sau fără soț. În 1957 și în alți ani a fost un Căluș din cinci.

Vătaful are un ajutor care îl înlocuieşte cînd este obosit. *Nu fac Jurămînt* (Stoica N. Ristea). Steagul este o prăjină tăiată din pădure în vîrful căreia leagă o cîrpă albă ; pe lîngă ea pun pelin şi usturoi. Sînt legate cu aţă roşie ca să-i apere de deochi şi de alte rele.

Cel ce intră în Căluş trebuie să se ţină de el trei ani. Vătaful purta Ciocul. Cei de astăzi nu mai au Ciocul. Îl aveau bătrînii. Ciocul era îmbrăcat în piele de iepure. Se îndesau în el, buruiene şi altele. Căluşarii de astăzi poartă la brîu pelin şi usturoi.

Ciocul se îngropa la hotar. Acest act îl făcea numai Vătaful cu ajutorul său, în secret. *Nimeni nu avea voie să stea lîngă ei, să ştie ce spun şi ce fac.*

Joacă : Băţul, Floricica, Calul şi Hora.

Nu se obişnuieşte să joace drobul de sare.

Căluşarii închipuie, în final, diferite scene burleşti. Pun beţele jos. Cel care rămîne la urmă este ţinut de doi căluşari şi bătut cu beţele la tălpi de alţi doi.

V

La Sălîştea Crucii, în Dolj, Căluşul este alcătuit din şapte sau opt persoane, plus lăutarii. Numărul nu este fix şi nici nu este obligatoriu să fie cu soţ sau fără.

Jurămîntul îl fac într-o cameră, la Vătaf acasă, sau la unul din căluşari. Vin îmbrăcaţi. Jurămîntul se face în fiecare an. Jură pe prăjină. Aduc prăjina în cameră, iar coada rămîne afară. Pun mîna pe ea. Jură pe usturoiul descîntat al Vătafului. Vătaful zice jurămîntul, iar căluşarii îl repetă. Jurămîntul se face în Duminica Rusaliilor, dis-de-dimineaţă, înainte de a pleca în turneu.

Înainte, cu decenii în urmă, la începutul secolului călușarii se duceau la un vrăjitor din sat.

În Călușul din Săliștea Crucii este și Ciocul. Acesta se face sîmbătă dintr-o piele de iepure pe care o îmbracă cu paie. Această piele îmbrăcată se numește Cioc.

Vătaful este acela care pregătește Ciocul și tot el îl poartă. Ciocul se îngroapă. Este obiceiul să dezgroape Ciocul din anul trecut, dacă a putrezit face altul.

Ciocul se îngroapă marți seara ; atunci se face ultimul joc. Vătaful se duce singur de-l îngroapă, afară din sat, la o margine sau la o răscruce. Nimeni nu știe și nici nu are voie să afle ce spune Vătaful. Vătaful nu le spune absolut nimic și nici ei nu întreabă. Se tem de Cioc și de ceremonialul legat de el. Acest act rămîne secret.

Pe Steag, după Jurămînt, nu are voie nimeni să pună mîna.

Costumația este aproape identică cu cea din Bîrca. Pe cap, fes cu ciucure negru. Cămașă lungă cu rîuri roșii. Pantaloni albi, strînși pe picior. Brîu lat, roșu. Opinci cu clopoței. La brîu, pelin și usturoi.

Primul joc se face la Vătaf, în bătătură, apoi pleacă în sat pe la casele oamenilor. Încep jocul în cerc : Bățul. Gazda are dreptul să ceară Vătafului pe cine să doboare. Dacă nu cere se continuă Bățul. Unii cer să-i doboare pe toți. Se crede că este bine pentru casa sa. Pe acel care i s-a cerut să fie doborît, Vătaful îl ia de deget și joacă cu el, apoi îl dă ajutorului său, iar Vătaful suflă peste el cu usturoi. Călușarul cade. Îl iau și-l duc la umbră. E ca și mut. Îi tremură picioarele.

Cel care lucrează în ziua Stratului de Rusalii este luat din Căluș. Cînd joacă pentru cel luat din Căluș, pot să dezgroape Ciocul.

VI

La Urzica Mare, în Dolj, Călușul se face din șapte. Numărul nu este fix. Pot să fie și mai mulți, dar evită această situație pentru că le rămîn bani puțini. Jurămîntul se face sîmbătă seara, la baltă. Iau și Ciocul.

Actul Jurămîntului rămîne secret. Dacă îl spune, e luat din Căluș.

Joacă : Viforita, Bățul, Chisălul, Calul, Rața, Floricica, Cireșul, Ungureasca.

Pînă începe pregătirea, călușarii cîntă Troaca, care nu se joacă, apoi urmează Viforîta care este una cu Bățul.

Viforîta are figurile : Plimbarea, Se bate, Dat drumul, Adunarea (spre dreapta), Înapoi (spre stînga) și de-a dreapta.

La Viforîta se strigă :

Hai zicea !
Hai du tă !

În timpul jocului, Ciocul stă la lăutari, în față ; joacă înaintea lui.

Cireșul are două figuri : Țiitura de cireș și Doborîrea.

Fiecare figură din Căluș are melodia sa. Orice figură se face trebuie să știe Vătaful ce melodie are.

Calul are două figuri : Țiitura de cal și Jocul.

La aceste două nu se strigă. Numai se nechează.

Nechează fiecare pe rînd cum apucă. Se nechează la Țiitură.

La Rața se strigă :

Vine rața din pîrîu,
Mac, Mac !
Dă bobocii pe pîrîu,

Mac ! Mac !
Că sînt şchiop şi nu pot să viu,
Mac! Mac!

La această strigătură se spun şi altele mai colorate.

Floricica are patru figuri : Întoarcerea pe un picior (Stînga). Întoarcerea pe altul (Dreapta). Săritura în sus. Săritura în lături.

La săritura în sus se doboară căluşarul.

Şi la Căluşul din Urzica Mare se face doborîrea. Cînd îl doboară, căluşarul nu mai ştie de el. De asemeni, cînd cineva este scopit cu Ciocul, îi ia minţile.

Se crede că sînt Şoimanele Căluşului, duhuri de la diavoli.

Se pune sare şi lînă să o joace. Este bună pentru noroc şi deochiat.

Căluşarii culeg pelinul la Stratul de Rusalii.

Ciocul se îngroapă în marţea Ciocului. Fac groapă, îl joacă şi-l îngroapă.

PARTEA a II-a

CĂLUŞUL

Căluşarii se înfăţişează ca un spectacol complex şi absolut, încărcat de multiple valori. Astăzi din Căluşari nu a mai rămas decît jocul cu toate virtuozităţile lui, însă, în trecut el a fost o manifestare cu caracter de spectacol din care nu lipseau nici elementele de teatru popular împletite cu un ceremonial foarte colorat care se desfăşura la început cînd se constituia şi la sfîrşit cînd se „spărgea" Căluşul. De asemeni, se mai făceau şi se respectau o serie de credinţe şi practici legate direct de natura lui. Aceste fapte au dat Căluşarilor o biografie ciudată care a îndemnat pe acei care i-au văzut şi, mai ales, pe acei ce s-au ocupat de ei să le atribuie variate semnificaţii. Fiecare a spus cîte ceva de Căluşari, iar unii au încercat să descifreze din materialul ce li se oferea ce anume se ascunde în spatele Căluşarilor, în acele acte care ţin de etnografie, de rit şi chiar de magie. Aceste preocupări au fost naturale, deoarece Căluşarii, prin ceea ce sînt, interesează nu numai pe coregraf, muzicant şi etnograf, dar mai ales pe cercetătorul de teatru popular. Căluşarii se integrează nu numai coregrafiei şi etnografiei, ci şi capitolului Spectacole, atît de larg şi de întins din teatrul popular. Aşa fiind, vom încerca, în paginile ce urmează, să cuprindem Căluşarii în totalitatea expresiei lor ca spectacol popular.

Călușarii își încep jocul în ziua de Rusalii. În secolii trecuți această dată nu era fixă sau nu corespundea cu aceea de astăzi. Se pare că abia de la începutul secolului al XIX-lea ea se fixează la Duminica Rusaliilor. În secolii anteriori, ea oscila în cuprinsul unei perioade mai lungi de timp care se întindea de la Ispas pînă la sfinții Petru și Pavel.

După Dimitrie Cantemir, Călușarii jucau de la Înălțare pînă la Rusalii. Ion Heliade Rădulescu face o afirmație aproape similară. Călușarii joacă în săptămîna dinaintea Rusaliilor și au ca punct culminant al acestui spectacol ziua Rusaliilor. O știre identică găsim la A. de Gerando care a fost la noi în prima jumătate a secolului al XIX-lea. La fel spune și Ulysse de Marsillac care leagă jocul Călușarilor de Moși.

În Transilvania, în secolul trecut, Călușarii își desfășurau jocul între Paște și Înălțare, dar întîlnim, ceva mai tîrziu, situația cealaltă, cunoscută de noi, a Călușarilor care încep jocul în Duminica Rusaliilor. În secolul al XX-lea Călușarii își precizează calendaristic timpul cînd și cît joacă. Încep turneul în Duminica Rusaliilor, joacă cele trei zile de Rusalii, joi din săptămîna și duminica următoare cînd „sparg“ Călușul. Unii spărgeau Călușul marți în cealaltă săptămînă, cînd mai făceau un joc. În ultimul deceniu turneul s-a limitat la două zile, iar astăzi jocul Călușarilor se desfășoară sub forma unui spectacol oficios numai în Duminica Rusaliilor, pe scena căminului din sat, fără Steag și fără Mut.

O formaţie de Căluşari este alcătuită dintr-un Vătaf, un număr impar sau par de jucători, Steagul, Mutul şi lăutarii.

Vătaful, pe care toţi îl derivă etimologic de la Vates al romanilor, este conducătorul Căluşului. Lui îi datoresc toţi o ascultare absolută. Nimeni nu are voie să iasă din cuvîntul său. Cînd fac Jurămîntul sau Legămîntul, Căluşarii jură faţă de Vătaf, şi, totodată, supunere necondiţionată Vătafului în afară de celelalte îndatoriri morale şi materiale ce trebuie respectate de fiecare căluşar. Vătaful nu jură. El face Steagul şi tot el îl desface.

Vătaful este cel mai bun jucător. El se alege, cu timpul, dintre căluşari. Alegerea se face prin selecţie naturală, necum ca act material al alegerii. În sat se ştie cine este Vătaf pentru că un Vătaf împlineşte această calitate zeci de ani, transmiţîndu-se din tată în fiu. Cînd Vătaful cel bătrîn se retrage, el indică pe cel care crede că trebuie să-i urmeze. Acesta a fost un fel de Vătaf ajutor: Vătaful din coadă al Căluşului. În Vlaşca şi Teleorman şi mai ales în Olt se făcea Căluşul cu doi vătafi.

Vătaful conduce jocul. El arată întîi figura şi după el o fac şi ceilalţi. El spune ce se joacă, cît şi unde. De asemeni, în trecut, el se îngrijea de viaţa pe care o duceau căluşarii cît timp erau în Căluş. Vătaful iniţiază spectacolul şi-i fixează desfăşurarea aşa precum tot prin el se tratează cu cei care vor să se lecuiască cu ajutorul Căluşului.

În Olt sînt femei vătafi în Căluş. Li se recunoaşte această calitate pentru că au întrecut pe bărbaţi la joc. Faptul arată cît de mult s-a pierdut semnifi-

caţia anticului Vates. În rest, Vătaful nu se deosebeşte de ceilalţi căluşari. Îmbrăcămintea este aceeaşi şi tot aceleaşi sînt îndatoririle sale în cadrul Căluşului. În trecut, Căluşarii dormeau şi mîncau, cît timp ţinea Căluşul, la Vătaf acasă.

ALCĂTUIREA CĂLUŞULUI

Alcătuirea Căluşului se mai face şi astăzi, prin Olt, Vlaşca şi Teleorman cu zece zile şi chiar mai multe, înainte de Rusalii. Şi la acest capitol practicile diferă. În general, în sat se ştie cine sînt căluşarii şi care vor juca. Constituirea echipei nu este o problemă prea grea. Vătaful este acela care se îngrijeşte din timp de oamenii pe care îi va lua în Căluş. De obicei actul închegării se face la Stratul de Rusalii. În această zi, Vătaful pleacă în sat după jucători. Echipa se închipuie îndată, după care se îngrijeşte de lăutari, de Mut şi de Stegar. Mutul şi Stegarul sînt, de asemeni, oameni bine cunoscuţi. După ce a constituit Căluşul încep repetiţiile. Sulzer vorbeşte pe larg de exigenţa Vătafului faţă de jucători. În această privinţă Vătaful este neînduTător. Jucătorii trebuie să fie de o agilitate şi sprinteneală neobişnuită. Cînd sar nu trebuie să li se vadă picioarele. Ei trebuie să lase senzaţia că plutesc în aer. Săriturile sînt numărul de efect al jocului. Căluşarii execută peste cincizeci de sărituri. Din acest punct de vedere nu s-a schimbat nimic pînă astăzi. Săriturile au fost elementul de bază al spectacolului. Situatia aceasta este certificată şi de descrierea jocului Căluşarilor de la serbările date de Sigismund Bathory, cînd Florea Vătaful s-a întrecut în virtuozitate, dar şi în exhibiţionism.

Vătaful face repetițiile pînă în Sîmbăta Rusaliilor. În unele sate, Vătaful face întîi Jurămîntul și după aceea repetițiile. Repetițiile se fac cu lăutari, fie la Vătaf acasă, fie la pădure.

Vătaful are în mînă un băț, dar în Banat purta un bici lung din tei, împletit în trei vițe. La capătul de sus avea un găitan mare din fire de tei. Vătaful pocnește din bici să fugă relele, duhurile necurate și beteșugurile. În alte părți, în Muntenia, are sabie.

Călușul este alcătuit din numere impare: 5, 7, 9, 11 și foarte rar 13. În mod frecvent sînt șapte călușari, plus Mutul, Stegarul și lăutarii. În Transilvania am întîlnit formații mult mai mari. Faptul se datorește, într-o măsură, influenței culte. Sînt acei Călușari de la Blaj și din Brașov a căror reînviere sînt opera unor intelectuali. De altfel, în unele părți din Transilvania, cum ar fi Hunedoara, de unde inserăm Călușul in extenso ca joc, Călușarii au pierdut aproape toate caracterele arhaice pe care le mai aflăm în Muntenia și Oltenia, devenind un joc ca oricare altul ce se joacă și în alte ocazii nu numai de Rusalii. I-a rămas numai spectaculozitatea.

S-a reliefat și s-a insistat asupra numerelor impare de călușari și asupra condiției ce se cerea ca jucătorul să rămînă legat de Căluș un număr de ani, altcum i se vor întîmpla mari rele. Se pare că aceasta nu este generală. În Vlașca și mai ales în Teleorman nu se respectă nici una, nici alta. Călușarii bătrîni cu care am vorbit nu știau nimic de vreo credință veche care să fie păzită cu sfințenie pentru cele pomenite mai sus. Elementul nefast întîlnit în alte spații nu are, aici, circulație. De altfel, tot ce ține de Căluș, aici, nu este îmbrăcat și nici dominat de prezența unui spirit ostil călușarilor care să-i facă să se ferească de el și mai ales să nu-l supere. În unele sate din Teleorman, ceremonialul Jurămîntului, legarea

Steagului și spargerea Călușului sînt simplificate sau, mai corect spus, reduse la o simplă formă banală ca aspect. Aș zice că aici Călușul a fost laicizat. Toate elementele care țineau de rit și de etnografia spectacolului s-au topit. A rămas Călușul ca spectacol în sine, curățat de zestrea milenară.

Alcătuirea Călușului nu se făcea pretutindeni la fel și la aceeași dată. În trecut, în Transilvania, Vătaful pleca prin tîrguri ca să caute jucători. Cei aleși erau obligați să-i dea o arvună de un fiorin după care le spunea să vină la el, acasă, în ziua de Ispas. Situația aceasta este singulară. În majoritatea cazurilor, Vătaful își constituia echipa cu oameni din satul său, cu jucători cunoscuți care fuseseră în Căluș, an de an. Vătaful făcea această operație cu o săptămînă sau două înainte de Rusalii. În Vlașca constituirea Călușului se făcea la Stratul de Rusalii, zi cînd în unele sate se lega Steagul și se depunea Jurămîntul sau Legămîntul.

După ce Călușul era înjghebat, Vătaful făcea cîteva repetiții cu întreaga formație. Tot în seama Vătafului erau și lăutarii. El se îngrijea, din timp, să-i tocmească. De obicei, lăutarii erau aceiași care cîntau în Căluș, an de an. În Vlașca, lăutarii participau direct la Legămînt, iar în alte părți, rolul lor era mai șters, totuși, pretudindeni ei sînt un element în etnografia Călușului. Nu au rolul numai de a cînta.

CĂLUȘARUL

Călușar poate să fie oricine. Nu este vreo restricție de vîrstă. În Olt sînt Călușe de copii. În Căluș intră oricine și rămîne cine poate. În majoritatea cazurilor jucă-

torii stau cu anii, fără să fie legați de o tradiție sau de un legămînt aspru ce izvorăște dintr-o suită de credințe ce vin din adîncul timpului. În trecut existau aceste credințe. Cantemir vorbește de ele. Este ciudat că Sulzer nu pomenește nimic de acest act. Intrarea în Căluș atrăgea după ea obligația de a nu-l părăsi un număr de ani. Călușarul care călca această îndatorire trebuia să se aștepte că se vor abătea asupra lui mari nenorociri. Totuși, această credință nu este generală.

Poziția de călușar este privită și tratată de restul lumii ca o stare deosebită. Oamenii nu văd în călușar jucătorul în sine, ci o ființă înzestrată cu o suită de puteri și însușiri pe care nu le au ceilalți muritori. De altfel, însăși virtuozitatea sa la joc îi este dată de o forță supranaturală care îl patronează și-l conduce. Din unele mărturii documentare, Călușarii țin de forțele negre. Ei nu au nici o legătură cu biserica. Dimpotrivă trebuie să stea departe de cele socotite sfinte. Florea Vătaful, de care vorbește Dosza, i-a blestemat pe călușari să nu se însoare și mai ales să nu participe la lucrurile sfinte cît timp vor fi în Căluș. Numai el îi poate dezlega de acest jurămînt. Dosza adaugă că pe timpul copilăriei sale încă se mai vorbea de acest jurămînt. O situație similară am întîlnit-o și în zilele noastre în Olt și Teleorman. Călușul fiind socotit un joc diavolesc pentru că depun Jurămînt. În schimb, la Cantemir, călușarii dorm sub streașina bisericilor, deci sub ocrotirea celor sfinte. De altfel, tot Cantemir pomenește de Strigoaice cînd vorbește de călușarul care nu se mai arată la Căluș, călcînd obligația de a juca nouă ani. Din relatările lui Cantemir, sumare, totuși pline de multe semnificații, se vede că ei se înfățișau sub forma unor trupe de jucători rătăcitori. Umblau, timp de zece zile, prin toate tîrgurile și satele, jucînd și sărind. Acest caracter vagabondesc l-au remarcat

și subliniat, în însemnările lor, diferiții călători ce au trecut pe la noi. Cantemir nu omite amănuntul că un călușar trebuie să facă parte din Căluș nouă ani. Dacă lipsește, ceilalți cred că este căznit de duhurile rele și de Iele. Acest fapt, exprimat sub alte forme, îl întîlnim, cu unele excepții, semnalat aproape pretutindeni pînă în zilele noastre.

Exceptînd o singură situație cînd Jurămîntul se face îndată ce s-a constituit Călușul, în toate regiunile, Jurămîntul sau Legămîntul îl fac în Sîmbăta Rusaliilor, după ce au făcut repetițiile și echipa a fost alcătuită. Jurămîntul pecetluiește o stare, leagă pe călușari între ei și simultan față de Vătaf. Din clipa aceasta călușarul a ieșit din masa muritorilor de rînd. Este cazul să subliniem încă un fapt care se leagă de Călușari și anumite forțe păgîne. Elanul și toată euforia de joc, adesea duse pînă la orgie, se pare că sînt opera acestor forțe. Ele îl insuflă, îi dau puteri să se depășească pe sine ; devine un posedat pentru că toți cei ce i-au văzut pe călușari jucînd au rămas uimiți de această vitalitate debordantă, de această pierdere de sine și de acel paroxism la care ajung în timpul jocului. Într-adevăr, la unele echipe de călușari jocul capătă forme care nu mai țin de omenesc. Amintește de acele serbări date în cinstea lui Dyonisos cînd toată suflarea participantă cădea într-o transă colectivă de nebunie a simțurilor. La Căluș întîlnim acest delir al jocului. Călușarii duceau o existență, pe perioada cît ținea Călușul, ruptă de restul lumii. Li se impunea să aibă o viață curată. Atingerea de femeie era un păcat. Actul era incompatibil cu situația de călușar. Femeia îl spurca, de aceea ca să fie feriți de această întinare călușarii viețuiau laolaltă sub supravegherea Vătafului. Astăzi nu se mai respectă acest canon. La origine se pare că erau preoți, dar ne gîndim să nu fie, aici, și o

influență a bisericii, a monahismului sau a conceptului ortodox că femeia spurcă pe om. Etnografia românească cunoaște o mulțime de situații în care cel „curat", neîntinat, este chemat să săvîrșească o serie de acte pe care nu le poate face omul ce a cunoscut femeia. Desigur că se poate merge și mai departe cu ideea aceasta, situînd-o pe linia motivului străvechi al fecioriei.

Călușarii sînt dăruiți prin Jurămînt sau Legămînt cu anumite puteri. O forță superioară îi conduce și îi ocrotește. Emilian Novacovici spune că : „Ei sînt oameni curați, aleși și rînduiți de cele miluite să meargă în lume și în țeară să tămăduiască pe cei bolnavi."[1] Călușarii trebuie să joace fără întrerupere nouă zile, să nu doarmă și să nu mănînce. Jucau nouă zile. În Duminica Rusaliilor, seara se adună la o movilă dintre hotarele comunelor lor. Pun capul pe această movilă și dorm un somn bun care trebuie să le țină nouă zile. De reținut că în Căluș trebuie să fie numai călușari din comunele care se învecinesc între ele.

Tot în Transilvania era credința că jocul Călușarilor este sfînt. O putere îi ajută pe călușari să joace. Veghează asupra jocului, iar călușarul care nu știe să joace cum se cere, cade la pămînt, pentru că nu este plăcut acelei puteri.

Pretutindeni, atît în Transilvania, Banat, Muntenia și Oltenia se crede că ei au puteri vindecătoare. Toți primesc Călușul deoarece de el fug Ielele și Dînsele[2], iar satele în care joacă Călușul sînt norocoase. Vor avea rod și vor fi ferite de toate relele. Aceste credințe trădează originea sacră a Călușarilor si caracterul lor ritualistic.

[1] Emilian Novacovici — *Colecțiune folcloristică română din Răcășdia și Jur*, Oravița, 1902.

[2] În credința populară, spirite rele, ca și Ielele.

152

153

154

155

nieze spiritul național și originea latină. Călușarii aveau pe cap căciuli negre, purtate țurcănește. De ele erau cusute, pe o parte, pene de curcan. Pe corp aveau cămăși naționale albe, lungi, ușor încrețite de brîul roșu cu care erau încinși. Peste urmărul drept era petrecută, cruciș, o panglică lată pe care o duceau pînă în partea cealaltă a brîului. Vătaful avea două panglici peste amîndoi umerii. Le ducea în diagonale, peste piept și spate și le împreuna la brîu.

Călușarii purtau ițari, ciorapi albi, lungi pînă la genunchi. În picioare aveau opinci cu ciucuri de diferite culori. Opincile erau legate cu panglici tricolore pe care le înfășurau în spirală pînă sub genunchi. De aceste panglici agățau zurgălăi. În mînă aveau bețe împodobite cu panglici. De bețe se serveau în timpul jocului.

În Hunedoara, călușarii au pe cap pălării negre, mici, rotunde, împodobite cu flori și panglici ; sînt și călușari care poartă căciuli ornate cu pene și flori. În rest, au cămăși albe, foarte înflorate, fie lungi peste genunchi, fie scurte. Sînt încinși cu un brîu lat, colorat, sau cu bete tricolore. Au cioareci albi, strînși pe corp. Obiele albe și opinci cu curele ce sînt înfășurate pe picior pînă sub genunchi. De curele prind zurgălăi sau panglici colorate. În mînă au un băț săpat foarte frumos cu tot felul de înflorituri. Îl folosesc în timpul jocului cînd fac nenumărate figuri.

Pentru Muntenia și Oltenia știrile sînt mult mai variate și mai ample. Deschidem această prezentare cu Ion Heliade Rădulescu. El este printre primii care ne-a lăsat o pagină despre Călușari. Descrierea lui este sumară, mai mult impresionistă, dar nu lipsită de valoare documentară. Pentru costumație nu are decît cîteva cuvinte ce

ni se par, totuşi, ciudate prin ceea ce spun. Căluşarii se împodobesc cu deosebite scarpe cu pene de păun şi alte ornamente, din care nu lipsesc zurgălăii. Spusele lui sînt foarte laconice, dar din ele se desprinde totuşi, o situaţie : căluşarii aveau, pe timpul său, la începutul secolului trecut, o costumaţie bizară care te face să te gîndeşti la cele scrise de Cantemir. Ne surprinde că el a trecut uşor peste acest capitol. Din desenele şi stampele timpului, se vede că ei aveau pe cap o pălărie mică, rotundă, neagră pe care coseau nenumărate panglici colorate. Pe corp aveau cămăşi albe, înflorate sau albe, simple ; iţari albi, ciorapi şi opinci cu zurgălăi. Erau încinşi, fie cu brîie late, colorate, fie cu şerpare bătute cu ţinte de alamă. În mînă aveau un băţ. Brîul sau şerparul încreţea cămaşa.

Costumaţia căluşarilor din secolul trecut şi acel anterior nu s-a schimbat. Au intervenit mici inovaţii locale sau influenţe venite din alte părţi. Ea şi-a păstrat, ca să spunem astfel, caracterul originar. Costumaţia reflectă întru totul caracterul etnic. Ea ne poartă gîndul şi la romani, dar şi la daci. Ne punem întrebarea dacă în cinstea lui Zamolxis nu se desfăşurau anumite jocuri care făceau parte dintr-un ceremonial cu caracter religios?

Căluşarii din Muscel au pe cap o pălărie mică, neagră, rotundă, cum poartă oamenii prin aceste părţi. Pe calota pălăriei sînt cusute panglici colorate, lungi şi subţiri. Ele sînt cusute din faţă peste calotă. Cad în rîuri, pe spate. Pe corp au cămăşi lungi, înflorate, zis naţionale. Mijlocul este încins cu cinci—şase perechi de bete. Pe ele sînt ciucuri şi mărgele. Betele sînt luate din sat. Le dau fetele şi chiar femeile pentru că au credinţa că dacă le joacă căluşarii le aduc sănătate. Cele ce dau betele le

împodobesc cît mai frumos și mai variat, fiind o adevărată întrecere, tacită, între ele.

Călușarul poartă ițari albi. În zilele noastre ițarii au fost înlocuiți fie cu pantaloni albi, fie cu un fel de indispensabili albi, care arată ca un pantalon larg, în felul șalvarilor. Acești pantaloni erau frecvenți în cîmpia Munteniei și a Olteniei. Făceau parte din costumul de vară al țăranului, cînd ieșea la cîmp.

Călușarul poartă ciorapi în diferite fețe. Peste ciorapi este înfășurat cu tîrsine, apoi cu bete și panglici colorate. Toate acestea le aduce pînă peste genunchi. În picioare are opinci. De opinci sînt prinși clopoței înfundați. Clopoțeii sînt mici și rotunzi. Nu sînt mai mari decît o nucă. Tot de opincă, la spate, sînt legați pinteni de fier cu zăngănele. În mînă poartă un băț simplu. Vătaful are un gîrbaci cu rafturi.

În Vlașca, costumația nu a fost întotdeauna aceeași. Către sfîrșitul secolului al XIX-lea, Vătaful avea în cap un fes turcesc, simplu. În rest, cămașă lungă înflorată, zis națională. Cămașa trebuia să fie cît mai frumoasă Dacă nu avea în casă, lua din sat. Fiecare dădea cu plăcere pentru că era credința că dacă o juca Vătaful, stăpînul cămășii va fi sănătos și-i va merge bine în gospodărie. Mijlocul era încins cu cinci perechi de bete. Pe ele erau cusute mărgele și fluturi. De bete, începînd din față, de jur împrejurul mijlocului, erau prinse batiste mari cu alesături și fluturi. Batistele erau prinse în colțuri, în formă de triunghi, cu un colț în jos. Betele și batistele le dădeau fetele din sat. Purta nădragi sau poturi, cum li se mai spuneau pe timpuri. Piciorul era înfășurat în obiele albe de lînă, legate cu tîrsîne. Avea opinci de călcîiul cărora erau legați pinteni cu cîte cinci

dinți. Tot de opinci erau prinși cinci clopoței. În mînă avea un băț țapăn de care se folosea în timpul jocului.

Călușarii erau îmbrăcați ca Vătaful, cu singura deosebire că pe cap aveau pălării negre, rotunde. Pe calota pălăriei erau cusute, una lîngă alta, cordele de mătase de toate culorile. Cordelele îmbrăcau complet pălăria, lăsîndu-se în rîuri, pe spate. Ajungeau pînă la mijloc. Aveau în mînă un băț simplu.

Stegarul era îmbrăcat în haine obișnuite. El nu era socotit călușar. Cu timpul, costumația călușarilor din Vlașca suferă unele modificări. Fesul dispare. Călușarii, inclusiv Vătaful, au pe cap pălării negre, rotunde, pe care cos, la baza calotei, de jur împrejur, o panglică colorată sau înflorată. Tot de la baza calotei, din față, pleacă, spre spate peste pălărie, șiruri de panglici colorate. Și acestea sînt cusute. Ele cad în valuri, pe spate. În rest, au cămăși lungi, înflorate. Cămășile trebuie să fie cît mai crețe. Sînt încinși cu brîu lat, roșu sau de altă culoare. Se preferă brîul roșu, bătrînesc. Pe brîu sînt cusute, în formă de triunghi, patru batiste mari, albe, brodate cu flori pe margine și la mijloc. Batistele trebuie să fie cît mai frumos împodobite. Marginea batistelor este tivită cu mărgele de toate culorile. Batistele sînt cusute pe brîu într-o ordine fixă ; o batistă în față, cîte una pe șold și ultima în spate în așa fel ca să încingă complet pe călușar. Sînt prinse în colțuri. Peste batiste erau încinși cu bete pe marginea cărora erau cusute mărgele. Betele nu acopereau batistele decît puțin, sus. Purtau pantaloni obișnuiți. Ciorapi mari, albi, lucrați sus, cu „gumă“. În picioare au opinci. Opincile sînt legate cu curele. Se înfășoară pe picior pînă sub genunchi. Opincile au, în spate, pinteni făcuți de Țigan. Pintenul este legat de opincă. De ciorapi, în afară, cos gogoși de alamă, adică zurgălăi rotunzi.

160

161

STEGARUL

În formația călușarilor este și Stegarul. El nu joacă. În anumite situații cînd un călușar a obosit prea tare sau are o indispoziție îi ia locul Stegarul, dar numai dacă este un bun jucător. Stegarul este îmbrăcat în haine obișnuite. El trebuie să aibă o grijă deosebită de Steag. Nu-l scapă o clipă din mînă, nu-l lasă să cadă și nici nu-l apleacă. Dacă se întîmplă una din acestea cu Steagul va fi rău de călușari. Li se pot întîmpla mari nenorociri. Stegarul stă cu Steagul în mijlocul Călușului în timp ce joacă. În unele părți, în trecut, Steagul era înfipt în pămînt: de asemeni, era înfipt în pămînt, absolut drept, seara cînd călușarii luau masa și apoi se culcau. Steagul rămînea toată noaptea în curte.

STEAGUL

Nu se poate concepe Căluș fără Steag. El este simbolul Călușului. Fără Steag nu se poate face Jurămîntul, iar fără Jurămînt nu se închipuie Călușul. Steagul și Legămîntul sînt cele două elemente de bază din viața Călușului. Este ciudat că mărturiile din secolii trecuți nu vorbesc de Steag. Sulzer tace deși el este atît de locvace cu alte amănunte. Să nu fi existat Steagul? Să fie o creație recentă?

Ceremonialul „legării" Steagului este impresionant. Actul este învăluit într-un nimb de mister și grav ce ține de rit ca și Legămîntul. Steagul nu este numai un simplu semn al Călușarilor, un steag oarecare, ci el este chiar

Călușul în ceea ce are rit și valori ale trecutului îndepărtat.

Prin Steag se înțelege beldia lungă care este împodobită la un capăt cu diferite obiecte. Excepție de la acest concept fac călușarii din Bogdana de Teleorman care înțeleg prin Steag numai ceea ce se leagă de beldie. Cu această ocazie atragem atenția asupra unor fapte ale căror valori nu trebuie neglijate : este vorba de diferitele numiri ce se dau „facerii“ Steagului și simultan constituirii Călușului. În general, se spune : „a lega“, dar se întîlnesc și expresiile de „a ridica prăjina“ sau „ a ridica Steagul“ și „alegerea“ Steagului așa precum se folosește cuvîntul de „a lega“ și pentru momentul solemn al constituirii Călușului și depunerii Legămîntului. Trebuie să subliniem că este o legătură foarte strînsă, indisolubilă, alcătuind un tot organic, conceput ca un singur act, între „legarea“ Steagului și momentul alcătuirii Călușului. Din toate mărturiile se pare că este un singur act. Legarea Steagului este totodată și legarea călușarilor între ei. Jurămîntul pecetluiește actul făcut. De altfel acest fapt se evidențiază cu toată tăria la „dezlegarea“ sau „fríngerea“ Steagului. „Frîngerea“ Steagului înseamnează dezlegarea de Legămînt și ca atare desfacerea de orice legătură. O dată cu dispariția Steagului, s-a dizolvat și Călușul. Călușarii revin la starea obișnuită.

În Muscel, Steagul este o beldie de patru metri în vîrful căreia se leagă o gevrea și usturoi verde. Se pun cîte trei fire de usturoi de fiecare călușar. Steagul îl face Vătaful și-l dă în primire Stegarului care trebuie să-l păzească cu străşnicie. Dacă se fură un fir de usturoi din Steag, vor înnebunii călușarii.

În Vlașca, Steagul este aidoma cu cel amintit. Pe lîngă usturoi se legau fire de grîu și pelin. În aceste părți se spune „leagă Steagul“ pentru actul facerii Steagului.

În Teleorman, Steagul și legatul său nu diferă de cel din Vlașca. Se leagă, fie un tulpan alb, o basma roșie, panglici colorate, usturoi, pelin, grîu și orz. Steagul se ține numai drept. Nu trebuie să-l lase din mînă că va fi rău de călușari. În alte sate din Teleorman, Stegarul are grijă să nu pășească nimeni între Steag și călușari.

La Frumoasa se zice „dezlegarea" Steagului momentului cînd Vătaful desface batista de pe prăjină, dă fiecăruia cîte un usturoi și o creangă de pelin. În opoziție de Vlașca unde Steagul, la spargerea Călușului, este tăiat în bucăți și azvîrlit pe apă, în Frumoasa, beldia goală este aruncată în curte, în picioare și lăsată acolo.

La Năsturelu și Zimnicele de Teleorman, Steagul cu toate ale sale este aruncat pe apă cînd „sparg Călușul".

La Plosca se zice „ridică" Steagul. Ridicarea se face în zorii zilei de Rusalii. Se leagă printre altele patruzeci și patru de căpățîni de usturoi, bune de leac. În ziua cînd sparg Călușul, Vătaful întîi „frînge Steagul" și-l dă pe gîrlă cu tot ce-i pe el. „Frîngerea" Steagului este semnul că sînt dezlegați de Jurămînt.

La Nanov se zice „legăm Călușul". Legarea se face la cîmp, în afară de sat. Vătaful „leagă" Steagul. În timp ce-l leagă, toți tac. Leagă o batistă albă, pelin, usturoi și grîu. După ce a legat Steagul, dă fiecăruia cîte un fir de pelin să-l înghită. Tot Vătaful este acela care „desface" Steagul. Împarte usturoiul, pelinul, firele de grîu. Taie prăjina și dă fiecăruia o bucățică. Ștergarul sau batista le ia Vătaful.

La Segarcea din Deal se zice : „sare Călușul" pentru actul facerii Steagului și simultan al constituirii Călușului.

La Orbeasca de Teleorman, îi zice „alegem Steagul". Operația o face Vătaful. Toți tac.

În Crăciunei de Olt, „legarea" Steagului se face cu un ceremonial deosebit, evidențiind și mai mult caracterul de ritual al acestui act și al Călușului în general.

„Legarea" Steagului este primul moment solemn din actul constituirii Călușului. Din această clipă călușarii sînt uniți printr-o legătură nevăzută dar hotărîtoare care îi transformă într-o castă supusă unor legi aspre. Steagul este simbolul lor, dar și elementul care îi grupează și-i patronează. Din clipa aceasta ei s-au rupt de restul lumii, devenind o asociație sacră, tutelată și condusă de Vătaf.

Înainte de a lega Steagul se face un joc, pe mutește. În timp ce joacă mestecă usturoi. După aceasta, un călușar ține prăjina și doi „leagă" Steagul. Trei rămîn la Steag, iar ceilalți joacă cîte trei mișcări. Se schimbă pe rînd pînă leagă Steagul. Vătaful își face și el rîndul. Cît timp se leagă Steagul, toacă în gură pelin și usturoi. Cînd Steagul este gata, scuipă din gură și fug care încotro vede, cam douăzeci de metri. Fug cu Steagul. După ce s-au depărtat se opresc, se întîlnesc, își dau mîna, zic noroc, ca și cum nu s-ar fi văzut deloc.

La Perieți de Olt, „frînge" Steagul. Frîng Steagul în atîtea bucăți cîți sînt, apoi fac o groapă și le îngroapă pe toate. O astupă și pleacă.

La Bacea de Olt, „ridică prăjina" pentru facerea Steagului. Vătaful pune pe călușari în rînd. Trece Steagul peste capetele lor. Cînd ajunge în dreptul unui călușar, acesta se șterge pe față cu năframa de la Steag. După ce i-a petrecut pe toți, dă Steagul Stegarului. El nu-l va mai lăsa din mînă, îl va ține drept și-l va păzi să nu cadă, altcumva ar fi rău de călușari. Tot Vătaful este acela care „dezleagă" Steagul. Beldia o frînge în nouă bucăți pe care le aruncă în cele patru vînturi. Apoi, bate în bățul său. Călușarii fug și se ascund în grîu.

Vătaful fluieră, ies din grîu și revin de unde au plecat, se adună cu toții întrebîndu-se fiecare de unde este. Își dau mîna, își spun noroc, ca și cum nu s-ar fi văzut.

În Oltenia, la Boureni, „legarea" Steagului este asociată, în mod singular, pentru toate manifestările de Căluș, de participarea *vrăjitoarei*. Vrăjitoarea le dă o cîrpă luată de la o femeie rea care a murit cu ea pe cap. Într-un colț al cîrpei se pun cîteva căpățîni de usturoi descîntat. Totul se leagă de prăjina Steagului. În ziua de Rusalii se duc din nou la Vrăjitoare. Fac un joc. În timpul jocului, vrăjitoarea ia Steagul și-i ocolește cu el în mînă. Vrea să vadă dacă este bine descîntat. Îl plimbă deasupra călușarilor pînă ce se oprește asupra unuia. Îl ține deasupra sa cît timp joacă. Dacă cade amețit, este semn că Steagul este bine descîntat. Vrăjitoarea dă Steagul înapoi și le urează călușarilor noroc și spor.

În Oltenia era obiceiul ca înainte de a începe jocul Stegarul să atingă cu Steagul pe la nas pe fiecare călușar. Îi dă putere.

Steagul se îngropa adînc ca să nu calce nimeni pe el. Altcum era mare rău pentru acesta și călușar.

La Băilești de Dolj se leagă de Steag ațe roșii ca să-i apere de deochi și de alte rele.

La Săliștea Crucii de Dolj Steagul se face fără ceremonial, de altfel, ca și Jurămîntul.

JURĂMÎNTUL SAU LEGĂMÎNTUL

Un element, poate cel mai de seamă din Căluș, îl constituie Jurămîntul sau Legămîntul cum i se mai spune în unele părți. În acest act, plin de o sumă de practici

rezidă, într-o foarte mare măsură, însăşi esenţa şi simbolul Căluşarilor.

Jurămîntul nu se desfăşoară pretutindeni la fel dar, oriunde-l întîlnim, el are ceva ciudat şi misterios în ceremonialul său, purtîndu-ne către simbolul şi valorile originare.

Cea mai veche menţiune despre Jurămînt, foarte sumară, este din anul 1599 cînd Vătaful Florea i-a blestemat pe căluşari să nu se însoare şi să nu participe la cele sfinte pînă ce nu-i va dezlega el de acest jurămînt. Regretăm că istoricul maghiar Dooza Daniil a fost atît de laconic, totuşi din cele cîteva cuvinte se desprind unele fapte : autoritatea absolută a Vătafului asupra căluşarilor, existenţa unui jurămînt aspru în îndatoriri şi, ceea ce este mai preţios, opoziţia între căluşari şi biserică.

Cantemir şi Sulzer nu pomenesc nimic de Jurămînt. Abia la Damaschin Bojinca găsim mărturii mai ample pentru Căluşarii din Transilvania. Vătaful după ce şi-a ales jucătorii şi i-a adunat la el acasă, în ziua de Ispas, pleacă cu ei în afară de sat, la nouă hotare. A luat cu el şi o sticlă în care va pune apă de la nouă izvoare. După aceasta se duce la alte hotare care se împreună în trei colţuri. Se opreşte la răspîntia lor. Aici, Vătaful leagă pe fiecare, pe rînd, peste fluierul piciorului, sub genunchi, cu două curele pe care sînt înşiraţi zurgălăi ; de asemeni, leagă fiecăruia, peste braţe, mai sus de cot, cîte două rînduri de panglici. Acesta este ceremonialul Legămîntului. După terminarea lui, jucătorii fac cerc în jurul Vătafului. Roagă pe Irodeasa, patroana căluşarilor, să le ajute, apoi Vătaful îi stropeşte cu apă luată din cele nouă izvoare şi le spune să ridice bîtele cu capătul subţire în sus, să le ciocnească de trei ori, privind mai întîi spre apus şi apoi spre răsărit. O dată împlinite acestea, Vătaful le ordonă să plece fiecare la

casa sa, dar fără să se uite înapoi. Le amintește că de-acum înainte sînt legați între ei și la bine și la rău și că numai el are puterea să-i dezlege de acest legămînt. De asemeni, le spune să nu uite cînd încep să joace să roage Irodeasa să le ajute și să ciocnească bîtele spre a se încredința că toți care intră în joc sînt călușari.

Tot în Transilvania secolului trecut, Jurămîntul se desfășura cu un ceremonial și mai complicat și tot atît de ciudat. În zorii zilei de Rusalii, călușarii se adună, pe cîmp, la loc ferit, la o movilă ce desparte mai multe hotare. Aici, se prind frați de cruce după care spun în cor Tatăl Nostru. Voievodul, adică Vătaful, le amintește păcatul cel mare dacă calcă legile călușerești, apoi scoate sabia cu care este încins, o întoarce cu tăișul în jos, o împreună cu nageacul Ceaușului, care stă în fața sa. Ia naștere un fel de arc făcut de cele două obiecte. Sub acest arc stă primul călușar care are în mînă un chip de cal sculptat. Voievodul prinde de mînă pe întîiul călușar, acesta pe al doilea și așa mai departe pînă la ultimul care ține în mînă un ciocan. Mutul stă în spate. Lăutarii cîntă : „Jocul soarelui la răsărit" în timp ce călușarii joacă în jurul movilei, înconjurînd-o de trei ori. Ceaușul are o traistă în care ține nouă feluri de buruieni, după cîte zîne sînt. Cu un ciocan rupe din fiecare cîte puțin și aruncă peste călușarii care joacă în jurul movilei. Simultan, Mutul îi atinge, din cînd în cînd, cu biciul ca să nu se apropie de ei duhurile necurate. După ce au înconjurat movila, Voievodul scoate din nou sabia, o împreună cu nageacul Ceaușului și-i pune pe călușari să treacă pe sub ele. De acum înainte sînt feriți de orice rele. După ce au trecut toți, Voievodul și Ceaușul se răsucesc pe călcîie, împreună din nou armele și călușarii trec pe sub ele. Fac aceasta de trei ori. Cu aceasta se sfîrșește sfințirea înfrățirii. Voievodul pășește înainte, iar după el, că-

lușarii, perechi, Ceaușul și la urmă lăutarii care cîntă: *Marșul sfintelor*. În timpul mersului, călușarii scutură zurgălăii de la picioare.

În Muntenia și Oltenia, Jurămîntul sau Legămîntul nu poate să fie conceput fără Steag. Steagul face parte integrantă din Jurămînt, fiind elementul pe care se face Jurămîntul. Steagul este mai mult decît simbolul Călușarilor, el este Călușul.

După ce Vătaful a constituit Călușul cu Steag și Mut, lasă în seama Stegarului găsirea și tăierea beldiei pentru Steag, pentru că legarea Steagului o face numai Vătaful înainte de Jurămînt. Legarea Steagului se îndeplinește după un ceremonial ce nu poate să fie călcat, cu atît mai mult cu cît Jurămîntul sau Legămîntul se face pe Steag.

În Muscel de unde avem cîteva date în legătură cu Jurămîntul, acesta se făcea într-o formă simplă. Se punea Steagul în mijlocul Călușului, drept ca o luminare. Călușarii pun o mînă pe el și repetă în cor cele ce le spune Vătaful: „În numele lui Dumnezeu sfîntulețul ne legăm jurînd credință către Steag că vom juca în dreptate, fără supărare și fără murmur." Jurămîntul se făcea în Sîmbăta Rusaliilor. Jurămîntul nu obliga pe călușari să ducă o viață în comun, aparte de restul lumii, supuși unei discipline severe sub supravegherea Vătafului. Trebuie să precizăm că Jurămîntul sau Legămîntul nu se desfășura pretutindeni la fel și că normele de conduită ale călușarilor nu erau aceleași. Din expunerea noastră se va vedea că Jurămîntul se reduce, în unele spații, la o simpă formă banală, iar obligațiile călușarilor, pe care le găsim aspre în alte părți, aici sînt inexistente.

La Călugăreni de Vlașca, călușarii cu Mutul, Stegarul și lăutarii în frunte cu Vătaful, plecau în Sîmbăta Rusa-

170

171

172

173

174

175

176

177

179

pînă atunci, izolat și în forme restrînse, acum capătă forme de teatru. Se materializează farsa populară.

În fine, Călușarii ne oferă și situația a treia. Călușul alcătuit din două părți : partea întîia - jocul, a doua-teatrul.

Exceptînd pe Dimitrie Cantemir și narațiunea privind jocul Călușarilor la serbarea dată de Sigismund Bathory, în anul 1592, aproape toate mărturiile vorbesc de Mut. Sulzer îi face un portret destul de elocvent, insistînd asupra îmbrăcămintei sale și a rolului ce îl are în Căluș, fără ca să spună de unde vine Mutul și ce este cu el. Sulzer scrie că Mutul este îmbrăcat în haine roșii, într-o ținută extravagantă și că pe față are o mască care închipuie un cioc de barză sau de altă pasăre. Face analogie cu Turca care se înfățișează tot așa.

Damaschin Bojinca este foarte laconic cînd vorbește de Mut. Acesta închipuie o suită de scene pantomimice menite să stîrnească rîsul celor de față. Tot atît de concis este și Ion Heliade Rădulescu. De la el nu aflăm nimic din ceea ce făcea Mutul. Ni se spune numai că păstrează o tăcere absolută cît timp joacă Călușul.

În descrierea lui Sofronie Liuba, Mutul se numește Bloj. El are un rol mai activ decît la cei precedenți. Cînd Ceaușul aruncă asupra Călușarilor cu diferite buruieni, în timp ce ei joacă în jurul movilei, Blojul îi atinge, din cînd în cînd, cu biciul ca să nu se apropie de ei duhurile necurate. Trebuie să subliniem că Blojul are în mînă un bici de tei, lung cam de patru metri, pe care l-a împietit în ziua de Rusalii. Prezența Blojului este permanentă nu numai în scenele comice pe care le închipuie. El ia parte la jocul Ciocana ca factor activ alături de ceilalți pentru vindecarea femeii „bolnave de dorul jocului". Blojul rupe un fir de tei din biciul său pe care îl pune pe femeia ce este culcată pe pămînt. De asemeni, în final,

Blojul o atinge pe bolnavă cu biciul. La masă, Blojul stă în picioare cu capul acoperit, cu biciul în mînă. Așa mănîncă. El supraveghează masa călușarilor. Cînd lovește cu coada biciului în podea sau în pămînt trebuie să fie ascultat. În ziua cînd sparg Călușul la movila dintre hotare, Blojul ocolește și el movila fără să joace ; o lovește numai cu biciul.

În Muscel, Mutul nu jură, dar participă la jurămînt. Nu are voie să vorbească în timpul jocului că dacă ar vorbi ar amuți pentru toată viața. În afară de joc poate vorbi. Mutul are pe cap o căciulă mare, mițoasă, care este în același timp și mască. Dacă nu găsește o căciulă atît de mare își face masca dintr-un cojoc negru. O coase de căciulă. Îi taie ochi și gură. Îi face un nas lung, roșu, de care atîrnă fie un ardei, fie un clopoțel ; este îmbrăcat în haine rele. Un cojoc rupt, petecit, murdar, întors pe dos și desfundat. Este încins cu un curmei de tei. De el atîrnă, în față, o talangă. În mînă are o sabie de fier. El are datoria de a face loc Călușului și de a-l feri de îmbulzeală. Mutul merge înaintea Călușului. El știe la ce casă se va intra. Deschide porțile și face drum călușarilor. În timpul jocului umblă cu sabia în mînă, cînd în cercul jucătorilor, cînd pe margini ca să împingă lumea cît mai departe de Căluș. Închipuie tot felul de scene burlești, mimate în care el este actorul principal, iar mulțimea din jurul Călușului, ceilalți actori involuntari. Mutul dialoghează, mimat, cu acești actori luați la întîmplare. Unii îl provoacă pe Mut obligîndu-l să născocească diferite scenete burlești, unele chiar grotești. Nu trebuie să ne așteptăm ca aceste scenete să aibă un conținut bogat. Ele sînt simple. În fond, totul este în funcție de capacitatea de a crea și de a imagina a actorului care face pe Mutul. Deci, depinde de om și de talentul său de actor. Rolul este foarte greu, ca la orice pantomimă, în-

tr-un teatru fără text. La drept vorbind avem de a face cu un teatru cu un singur actor a cărui întindere de exprimare este nemărginită. Registrul lui nu are limite. Este mai mult decît o comedie *dell'arte*. Poate să atace orice și în orice factură. Are voie să sară de la burlesc la dramă și de la ea la farsă. Totul îi este permis. Este un rol copleșitor pentru cel care vrea să scoată ceva din el și ușor pentru acel care apelează la șablon. În majoritatea cazurilor întîlnim numai această situație. Actorii sînt depășiți de masivitatea și complexitatea rolului. Ei repetă ceea ce au văzut la alții, punînd, ici-colo, cîte o floricică proprie, modestă ca valoare. Temele sînt aproape întotdeauna aceleași ca și tratarea. Dialogul este extrem de simplu, naiv, în cele mai dese cazuri chiar anost, lipsit de strălucire. Actorii nu-și chinuiesc fantezia. Apelează la situații și momente teatrale pe care i le oferă mediul înconjurător. În ele găsim acele spirite care se fac la „divan", duminica, cînd satul se coboară în centru.

Mutul își desfășoară activitatea și de unul singur, dar și în compania celorlalți călușari închipuind tot felul de scene hilare pe teme adesea banale, inspirate din viața locală. La ele participă doi—trei sau chiar mai mulți călușari, după cum cere sceneta. Textul oral al scenetelor este moștenit din Căluș în Căluș. El este foarte simplu. Un dialog între doi sau trei călușari și o înjghebare de acțiune în jurul Mutului devin personaj principal. Desigur că nu putem să pretindem de la niște oameni care nu au nici o legătură cu teatrul să închipuie o scenetă care să satisfacă din exigențele ce se cer acestui fapt. Aceste scenete sînt cu adevărat teatru popular. Ele reprezintă forma arhaică și originară a teatrului. Fără îndoială că tot așa arătau scenetele burlești din care s-a născut teatrul elin. Ele sînt un fel de farse în care găsim cîte puțin din fiecare element al teatrului. Domină bur-

lescul și grotescul. Spiritul lor este rural. Sînt farse țărănești în care sînt plasate acte, situații și personaje din această lume. Femeia este prezentă aproape în toate scenetele. Femeia este personajul în jurul căreia se rotește toată viața ruralului. Așa fiind, ea nu putea să lipsească, aici, unde rolul ei de ființă rîvnită este însăși tema scenetei. Dragostea, în forma ei materială, este subiectul clasic din literatura populară. La această femeie, înfățișată aproape întotdeauna într-o formă grotescă, poftește și Popa și Dascălul și Ibrahim și Negustorul. Trebuie să subliniem atmosfera de caricatural și de satiră groasă în care este îmbrăcată sceneta. Țăranul nu privește cu gravitate și seriozitatea amărăciunii unui fapt care îl lovește direct. El își bate joc de acești poftitori la farmecele muierii sale. Nu este gelos și, mai ales, nici nu-și bănuiește femeia de infidelitate, dimpotrivă, se pare că nu-și pune întrebări și probleme de acest fel. Se arată că îi este indiferent dacă ea a călcat alături. Cel puțin nouă ni se vădește că morala lui, în acest caz, este foarte elastică, iar vederile lui liberale. El face haz de acești poftitori cu aere grotești. Nu se întreabă dacă a fost ceva între femeia sa și aceștia. S-ar zice că are o încredere nemărginită în virtutea ei, sau este condus de o filozofie care nouă ne scapă. Bărbatul, în unire cu femeia, își bat joc de acești pețitori tomnatici, iar spiritul rural i-a prezentat pe toți și a învăluit totul într-o formă care alunecă foarte mult spre caricatură. Femeia e însărcinată. Este îmbrăcată pestriț. E urîtă. E vopsită pe față cu negru sau cîrmîz. Nici ceilalți actori, adică poftitorii la farmecele ei, nu sînt mai arătoși Și ei s-au mînjit pe față cu negru sau cu roșu, sînt îmbrăcați cu haine rele. Femeia, personajul principal, contrastează violent prin costumația sa cu situația dată. Sceneta nu scoate în relief sentimentele care sînt în joc, ci subliniază cu sar-

184

185

186

189

190

191

În Olt Podul este spectacolul frecvent la care participă Mutul. Se închipuie tot felul de scene hilare, simple, în stil rustic. Cea mai gustată este încercarea Mutului de a trece Podul.

DESFĂŞURAREA SPECTACOLULUI ŞI JOCUL

După ce s-a alcătuit echipa, s-a „legat" Steagul şi au făcut Legămîntul, căluşarii vin în sat. Noaptea de sîmbătă spre Duminica Rusaliilor şi-o petreceau împreună. De acum, cît ţine Căluşul sînt legaţi între ei şi faţă de Vătaf căruia îi datoresc o ascultare necondiţionată. În dimineaţa zilei de Rusalii pleoau în turneu, în satul lor. În zilele următoare în alte sate, mai ales în acelea unde Căluşul nu există. Acei din Vlaşca, Teleorman şi chiar din Argeş veneau la Bucureşti. Căluşarii mergeau în formaţie strînsă. Vătaful în frunte, Mutul lîngă el şi Stegarul în mijlocul căluşarilor. În general se ştia cu cine încep şi la cine vor juca. Erau preferaţi, după cum este şi normal, oamenii înstăriţi. În Dolj este chiar o tradiţie să facă primul joc la cel mai bogat om din sat. Le va merge bine. Vor avea noroc pe tot timpul Căluşului. Se obişnuieşte ca Mutul să meargă înainte. Fereşte pe căluşari de îmbulzeală. El ţine ordinea. Deschide porţile şi arată locul unde vor juca Căluşul. Stegarul înfige vertical Steagul în pămînt. Stă lîngă el. Nu are voie să-l lase din mînă. În jurul său se rînduiesc căluşarii pentru joc. Lăutarii stau mai la o parte. Căluşarii sînt atenţi la Vătaf. Acesta arată ce se va juca. El schiţează primii paşi. Lăutarii ştiu. Încep să cînte. Căluşarii s-au pornit. Spectacolul a început. Vătaful conduce jocul. La Căluşul cu

doi vătafi, Vătaful al doilea sau din coadă, are grijă ca jocul să meargă bine. Să se desfăşoare la unison, în acelaşi ritm şi cadenţă. El secondează întru totul pe Vătaful-prim, imprimînd spectacolului o desfăşurare cît mai energică şi mai vie. În Muscel se jucau : Floricica, Banul Mărăcine, Hora Dreaptă şi, în final, Hora Căluşului. Repertoriul variază de la judeţ la judeţ. În Vlaşca se jucau : Jocul lui Florea, Roata, Brîul din Căluş, Hora Boiereasca şi Sîrba cu poporul. Nu lipsea Florica, care se pare că figurează în repertoriul tuturor Căluşelor. La Mihăileşti de Vlaşca, Căluşul începe cu Plimbarea pe care o întîlnim în mod frecvent pe Tîrnave şi pe Mureş.

În Teleorman repertoriul este mai variat. Se joacă : Căluşul, Foarfeca, Cazacul, Sitele, Duşa, Brîul, Geambaralele, Doborîta, Crăiţele, Calul şi Pătulul. Nu lipseşte aproape nicăieri Floricica şi Hora Căluşului din final, iar în unele sate se deschide spectacolul cu Plimbarea.

În Olt repertoriul este bogat, diferit de celelalte judeţe. Se joacă : Întrerupta, Foarfeca, Fusul, Trei sus şi trei jos, Bătuta, Floarea, Iutele, Mişcarea lui Joiţă, Mişcarea lui Efteme, Cinci într-una, Trei la spate, Crucea, Floricica, Tarapanaua, Sîrba Căluşului şi Hora Căluşului.

În Oltenia se joacă în afară de cele de mai sus : Ca la uşa cortului, Brîuleţul, Băţul, Bătaia pe loc, Săritura, Cisăul, Cătrănita, Raţa, Doborîrea, Viforîta, Cireşul şi, bineînţeles, nu lipseşte Floricica.

În unele sate repertoriul este mai întins, în altele mai restrîns. În general, căluşarii nu joacă toate jocurile. O fac rar, numai la început şi numai la acei pe care îi ştiu că-i onorează cum trebuie. De altfel, practic vorbind după cum mi-au spus mulţi vătafi, este absolut imposibil să joace întreg repertoriul. Fiecare joc cere atîta energie încît căluşarii nu ar putea susţine toate jocurile.

195

196

197

199

Dînsele și Strigoaice. În general acestea le sînt ostile. Le vor răul. Îi urmăresc cu dușmănia lor pînă la distrugere. Situația este ciudată. Pe de o parte, călușarii sînt încărcați cu o serie de atribute care îi diferențiază de restul oamenilor, iar pe de alta, ei se tem de unele divinități care în mod special se țin de ei ca să le facă rău. Așa fiind, călușarii, prin ceea ce sînt, supără aceste zeități, dînd naștere unei lupte aprige între călușari și aceste forțe. Această dispută se manifestă printr-o suită de practici menite să-i apere de ele. Dar tot poporul crede, în Transilvania, că este o putere care îi ajută să joace și care veghează neadormită asupra lor și a jocului și că cel ce nu știe să joace cum trebuie cade amețit la pămînt, semn că nu este plăcut acelei puteri. De asemenea, s-a pomenit, la locul cuvenit, de Irodeasa, patroana Călușarilor, căreia trebuie să-i aducă jertfe ca să-i ajute la joc. Din aceste mărturii ca și din altele se vede că jocul ca să fie cît mai spectaculos călușarul trebuie să-și asocieze anumite forțe, să-l patroneze și să-l ocrotească. Să-i insufle un elan și o forță supranaturală.

Se cade să fie subliniat că poporul a privit jocul Călușarilor, deci spectacolul ca atare, ca un fapt care ieșea din comun. Această dezlănțuire de energie orgiacă, de frenezie aproape nebunească pe care o arătau călușarii în timpul jocului nu li se părea naturală. Ea depășește limitele omenescului și ca atare cel ce săvîrșește asemenea acte este ajutat de o forță. Poporul nu a căutat să definească această forță. Nu l-a interesat cine este și cum îi zice. A rămas numai la credința primară că există o forță care îi conduce și care le dă anumite puteri. Din acest concept s-a născut celălalt, că ei au însușiri tămăduitoare și că tot ce ating sau joacă călușarii aduce sănătate și noroc.

În unele spații s-a mers și mai departe cu această credință :

Se crede că cel ce joacă în Căluș are noroc, iar în Transilvania se credea că călușarul este un om ales, un fel de sfînt, și ca atare numai *acei curați pot să joace în Căluș*. În fine, în Oltenia se crede că cel ce primește Călușul va avea spor, noroc și sănătate. De călușari fug Ielele și Dînsele care pocesc copiii și oamenii. Casele la care au jucat sînt ferite de aceste duhuri. Pretutindeni Călușarii sînt priviți ca aducători și purtători de bine, de noroc, de sănătate și belșug. Alături de această forță bună, ca să-i zicem astfel, a fost imaginată o altă divinitate ce vrea răul călușarilor, care urmărește să-i distrugă.

În etnografia Călușului această situație a generat o suită de practici ce sînt observate de la înjghebarea Călușului pînă la spargerea lui. De valoarea și simbolul lor ne-am ocupat mai înainte.

COREGRAFIA CĂLUȘULUI

Călușarii sînt un joc de asociație. Jocul se desfășoară, întotdeauna, sub semnul unei unități organice totale. De altfel aceasta este caracteristica aproape generală a tuturor jocurilor românești. La Călușari faptul nu trebuie să surprindă, dimpotrivă, el se leagă strîns și este un corolar al elementului de spectacol pe care îl cuprind. Din cele mai vechi mărturii se vede că ei alcătuiau, din clipa Jurămîntului, un tot inseparabil. Pentru perioada de timp cît umblau și jucau, ei erau un singur corp

supus unei asultări desăvîrşite Vătafului. Ca atare şi jocul lor nu putea să fie decît tot aşa. Ceea ce ordona Vătaful aceea se împlinea. Vătaful era mai mult decît conducătorul lor, era, păstrînd proporţiile, o divinitate cu puterile absolute. Fără îndoială că acest concept vine de undeva din adîncul timpului cînd la origine a fost ritul, iar Vătaful era marele preot care oficia şi care conducea procesiunea cu întreg ceremonialul lui.

Căluşarii au fost, de la început, un joc clădit pe virtuozitate. Un joc de agilitate, de iuţeală, de curaj, dar şi de exhibiţionism. Un joc alcătuit dintr-o dantelărie de figuri. Căluşarii sînt un joc în care imaginaţia joacă un rol preponderent. Toţi acei care i-au văzut pe Căluşari, mai ales străinii, au subliniat acest fapt. Toţi au reţinut stilul propriu acestui joc în opoziţie de altele încît nu trebuie să ne surprindă că s-a constituit un stil căluşeresc de joc.

Căluşul, joc de virtuozitate, are o tehnică deosebită de a celorlalte jocuri româneşti.

Căluşul este un joc tare, foarte bărbătesc, apăsat, care se joacă în forţă, cu o vigoare neobişnuită, adăugînd la aceste elemente şi o remarcabilă sprinteneală. Se poate spune că este un joc în care se preamăreşte sau închipuie o luptă. Ca să fie practicat, acest joc cere o pregătire îndelungată şi susţinută. La Tufeni şi Urlueni de Olt copiii încep de la vîrsta de şase ani să înveţe Căluşul, de aceea nu surprinde pe nimeni că Oltul excelează în Căluş, situîndu-se pe primul loc în ceea ce priveşte arta şi virtuozitatea jocului.

Căluşul dă jucătorilor o plastică diferită prin poziţia deschisă a picioarelor bine împlîntate în sol, pe talpă şi călcîie. Corpul este puţin înclinat ca să permită executa-

rea cu multă vigoare a mişcărilor tehnice într-o aşezare comodă pe sprijinul genunchilor îndoiţi.

Stilul căluşeresc se imprimă în tehnica interpreţilor *şi influenţează, cu timpul, şi execuţia repertoriului obişnuit al jocurilor de horă.*

Prin asimilarea pintenilor şi a paşilor bătuţi din „Hora căluşerească pe bătaie" cu aceea a altor jocuri obişnuite a căror ritmică a fost prielnică bătăilor căluşereşti s-au născut şi dezvoltat numeroase „Hore în bătaie" ca : Joiana, Murguleţul, Băltăreasca, Sîrba din Căluş, Brîul din Căluş şi altele.

Jocul în pinteni şi în paşi bătuţi sînt caracteristicile Căluşului. Căluşul a luat din repertoriul atît de variat şi de bogat al jocurilor româneşti ceea ce i-a convenit, imprimîndu-i stilul său şi ca atare a transformat jocul respectiv într-un joc căluşeresc. În fond, toate jocurile din Căluş aparţin marelui repertoriu de jocuri, dar transplantate în Căluş ele au căpătat altă factură stilistică şi altă arhitectură, devenind componente ale Căluşului. Procesul nu s-a oprit aici, el a mers mai departe înscriind un circuit ciudat. Jocurile din Căluş influenţează şi modifică stilul chiar al jocurilor ce au fost, o dată, luate în Căluş ca numere de spectacole.

Horele căluşereşti sînt hore pe bătăi. Jucătorii sînt fie prinşi de mîini, fie cu braţele pe umeri. Din familia Căluşului fac parte horele : Hora dreaptă în bătaie, Ţiitura, Floricica din Căluş, Gherghiţa din Căluş, Joiana, Murguleţul, Băltăria, Băltăreasca, Martalogii, Tărăşelul de la Urluieni, Treiul, Chilabaua, Hora Babii, Hora ca la Maldăru, Hora Dumitrii din Perieţi-Olt, Hora Dadii Ioana.

Brîul Căluşeresc cuprinde toate jocurile de Brîu pe care le joacă căluşarii „în pinteni" ca : Brîul din Căluş, Bugheanu şi altele

*

Cantemir este foarte laconic cu jocul Călușarilor. El spune că joacă și sar. Într-adevăr, săriturile sînt elementul spectaculos al Călușarilor. Majoritatea figurilor sînt țesute din sărituri.

Sulzer insistă asupra felul cum se desfășoară jocul. Și el relevă săriturile uimitoare pe care le fac călușarii spunînd că Vătaful face atîtea exerciții cu ucenicii săi pînă ce aceștia trebuie să sară să nu li se mai vadă picioarele. Să lase impresia că plutesc în aer. De asemenea, pomenește de exercițiile făcute de acei care voiau să intre în Căluș folosindu-se de un butoi pe marginea căruia trebuiau să joace. Indiferent că acest fapt este adevărat sau nu, rămîne anecdoticul și ideea că virtuozitatea este prima condiție și esențială pentru călușar.

Sulzer spune că se joacă, în final, și Mocăneasca la care se pare că puteau să ia parte și femeile.

Pentru jocul Călușarilor de la începutul secolului al XIX-lea Damaschin Bojinca ne-a lăsat cîteva date prețioase.

În repertoriul Călușarilor din Transilvania figura și Romanul.

Romanul în discuție, din jocul Călușarilor, este alcătuit din douăsprezece figuri care se cîntă toate pe aceeași melodie. Fiecare figură are trei-patru în măsura de 2/4 ce se cîntă într-un tempo moderat pentru primele șase figuri și *allegro* pentru celelalte șase figuri. În opoziție de alte formații de Călușari din țară, Vătaful nu arată prima figură, ci o încep toți, deodată. Figurile următoare sînt precedate de Preumblată, cum se spune în Transilvania. Călușarii execută, între figuri, Preumblata, în timp ce Vătaful joacă figura următoare. Între figuri sînt : Pipărușa, Adunata, Fuga lungă, Crucea, Călcîiul și

Berbecele de care se spunea că este cea mai frumoasă și cea mai grea. Subliniem, fapt pe care îl vom întîlni în acest capitol, că Preumblata sau Plimbarea este o caracteristică a Călușarilor. Plimbarea este un fel de *intermezzo* între două figuri pus ca să le lege, să nu lase un gol.

Tot la Călușarii din Transilvania se jucau în cadrul Călușului : Călutul în Șireag, Hora Războiului, Crucea, Jocul Verzelor, Jocul Maestrelor, Jocul cel Mare și Șireagul care era joc de frunte. La acest joc erau admise și fetele. De asemenea, mai era un joc căruia îi ziceau Posovaica, astăzi dat uitării. Cu această ocazie, pomenim de Călușarii de la Blaj și Brașov al căror spectacol era alcătuit din două părți : Plimbarea și Figurile.

Călușul de la Blaj este mai simplu. Are opt figuri, iar cel de la Brașov douăsprezece figuri. La ambele Călușe figurile sînt executate întîi de Vătaf și numai după aceea de călușari. Vătaful începe întîi cu Plimbarea. La Blaj Plimbarea se face în fugă, la Brașov în pași obișnuiți. În timp ce Vătaful execută Plimbarea, călușarii bat în loc, în tactul muzicii, apoi după ce Vătaful a făcut Plimbarea trece la figura întîi, iar călușarii execută, acum, Plimbarea, după care preiau figura de la Vătaf și o execută cu toții. Această desfășurare se repetă pînă la ultima figură. În timpul jocului, călușarii țin mîinile la brîu. Se pare că la alcătuirea Călușului din aceste două centre s-a plecat de la Fecioreasca. În Călușul acesta sînt multe figuri din Fecioreasca ; de altfel. Plimbarea se face ca la Fecioreasca.

În Banat, în cadrul Călușului, se jucau douăsprezece jocuri ce însumau douăzeci și unu de figuri. De retinut că erau trei jocuri pentru femeile bolnave de dorul jocului. Acestea erau : Stătuta, Sărita și Ciocana. De asemenea, mai sînt : Ursul și Cioara. Ciocana este un joc

care ține de etnografia Călușului datorită desfășurării sale.

Ursul îl joacă numai Voievodul, adică Vătaful, cu o femeie care crede că îl va întrece la joc.

Cioara era jucată numai de Ceauș. Era un joc de sărituri. Imita săritul ciorilor pe cîmp.

În Mihăilești de Vlașca Călușul se deschidea cu Plimbarea pe care o făcea întîi Vătaful, de la dreapta spre stînga, în pași rari, săltați, de plimbare. În cursul jocului ritmul devenea mai iute. După Plimbare urmau: Floricica din Căluș, Banul Mărăcine, Brîul din Căluș, Hora Boierească și, în final, Sîrba cu poporul, adică se prindeau toți cei care erau pe lîngă Căluș.

La Frumoasa de Teleorman în Căluș se juca: Călușul, Floricica din Căluș, Foarfeca și Hora din Căluș, în final. Pe timpuri, în Călușul din Frumoasa erau douăzeci și patru de mișcări. Astăzi sînt mai puține. Călușul începea astfel: Vătaful comanda: „Intrarea" care echivalează cu pașii Călușului, adică este un fel de Plimbare cu pași vioi. După cîteva ocoluri, Vătaful trecea la figuri. Comanda: „Învîrtitură!" apoi: „Sus deloc!" și așa mai departe. Foarfeca face parte din figuri. La Foarfecă, Vătaful comandă: „Călușu-n două urme, necurmate!"

La Zimnicele și Năsturelu de Teleorman în Căluș se joacă: Călușul, Floricica din Căluș, Cazacul, Sitele, Dura, Brîul, Geambaralele, Țigăneasca și Hora Călușului. Formația nu joacă toate jocurile la fiecare casă. În general joacă: Floricica din Căluș, Călușul, Sitele și Hora Călușului care este obligatorie. Ea încheie spectacolul.

La Nanov de Teleorman Călușul începe cu Plimbarea sau Marșul. Bătăile sînt în pinteni. Vătaful conduce Călușul, dar are și un ajutor de Vătaf care stă în coadă și care are grijă ca jocul să meargă cum trebuie. Se

joacă : Doborîta, Crăițele, Calul, Floricica din Căluș și, în final, Hora Călușului la care se prind toți cei de față.

La Segarcea din Deal de Teleorman erau două Călușe : Călușul ăl mare și Călușul ăl mic. S-a renunțat la Călușul ăl mare pentru că avea multe figuri și nu era plătit. Jocul se începe cu Drumul care este echivalent cu Plimbarea. Drumul nu este propriu-zis un joc, ci un fel de deschidere la ceea ce va urma. Călușarii fac încălzirea. După cîteva plimbări în pași vioi, ușor săltați, energici, călușarii merg în pas după Vătaf zicînd : „Op o dată, op !“ De acum încep figurile. Cele mai spectaculoase figuri sînt ale jocului fără bețe. Pun mîinile în șolduri și strigă : „Op o dată, op !“ După acest joc, tot fără bețe, se lasă pe spate, rezemați în mîini. Se dau spre stînga sau spre dreapta după cum poruncește Vătaful, apoi se dau cu toții peste cap, unul după altul, înainte și înapoi, în șir, în partea unde joacă Vătaful. După ce au făcut acest joc, revin în picioare, își iau bețele și vor juca în final Hora Călușului. Insistăm pentru Olt cu o prezentare mai amănunțită în date tehnice și jocuri ce țin de Căluș pentru că el cunoaște, aici, ca joc și astăzi, cea mai frumoasă și spectaculoasă desfășurare din România. Aproape că nu există sat în Olt care să nu exceleze în Căluș. Zona cea mai strălucită este Valea Cotmeanei, în partea dinspre cîmpie. Sînt renumite satele : Pădureți, Colonești, Stolnici, Maldărul, Mîrghia, Fîlfani, Sîrbi-Măgura, Urluieni, Mozăcenii din Vale, Hîrșești, Martalogi, Tufeni, Bălănești, Perieți și Strâjești.

Amplietul din Pădureți face parte din familia jocurilor călușerești avînd în compoziția sa pinteni foarte greu de executat pentru cei ce nu au o tehnică deosebită în interpretarea pașilor și a pintenilor Călușului. Jocul cuprinde două părți și o variantă a părții întîi. Partea

întîi se execută pe măsurile 1—16, iar partea a doua tot pe 16 măsuri. Varianta flăcăilor la partea a doua : „Pe bătaie“, se execută pe opt măsuri. Măsura muzicală : 2/4. Tempo : *allegro-assai*.

Hora Babii face, de asemenea, parte din familia horelor călușerești. Pașii jocului sînt săltăreți, executîndu-se în fugă spre dreapta și stînga horei. Măsura muzicală : 2/4. Tempo : *Allegro*

Maldărul din Olt este renumit prin jocurile sale iuți, bătute în pinteni și în aer. Influența Călușului se resimte din plin în felul de execuție al acestora.

Hora ca la Maldărul este o horă de Căluș pe care au jucat-o la Londra, acum două decenii, călușarii din Maldărul.Ea este alcătuită din vechea horă călușerească din Maldărul căreia călușarii de aici i-au adăugat, la urmă, hora călușerească din Fîlfani. Pașii jocului sînt cînd lenți, cînd energici, cerînd jucătorilor o pregătire tehnică desăvîrșită. Jocul cuprinde șase părți. Partea întîi : „Plimbare de horă“, se execută pe opt măsuri. Partea a doua : „Șiii la stînga“, se execută pe patru măsuri. Partea a treia : „Plimbare în cerc spre stînga“, se face pe opt măsuri. Partea a patra : „Tarapanaua“, se joacă tot pe opt măsuri, de asemenea și partea a cincea : „Plimbare în cerc spre stînga.“ Partea a șasea : „Bătăi în pinten“, se execută pe 16 măsuri.

Hora Dumitrii de la Perieți își trage numele de la o femeie Dumitra ce a fost una din renumitele vătafe de Căluș. În Olt era frecvent ca femeile să fie vătafe, deoarece multe din ele întreceau în virtuozitate pe oameni. Și această horă face parte din familia jocurilor călușerești. Hora Dumitrii se joacă în fugă și săltăreț spre dreapta și spre stînga în cerc. Caracteristica acestui joc constă în ultimele șase măsuri din partea a doua. Sînt doisprezece pași încrucișați pe loc fapt care arată in-

fluenţa jocurilor olteneşti. Jocul cuprinde două părţi. Măsura muzicală : 2/4.

Băltăreasca se întîlneşte sub diferite nume. În Oltenia îi zice : „Balta, Băltăreasca, Balta la şase şi Balta la trei." În Muntenia i se zice : „Băltăreasca, Băltărica şi Băltăria." Băltăreasca se joacă frecvent în Căluşul din Olt. Este un joc foarte iute, în tempo de Brîu, cu paşi plimbaţi în fugă spre dreapta şi stînga, cu bătăi în timp şi contratimp, cu pinteni la sol şi în aer. Jocul are două părţi.

Băluţa ca la Pădureţi, sat renumit, cu oameni vînjoşi şi aprigi, din care majoritatea, în tinereţea lor, au fost căluşari sau vătafi de Căluş, este un joc de tip horal. Băluţa se joacă iute, cu paşi căluşereşti spre dreapta şi spre stînga, înapoi sau mergînd spre centrul horei. Băluţa are comandă strigată care indică direcţia de mers a jucătorilor dînd astfel un colorit specific jocului. Caracteristica acestui joc stă în formulele ritmice de paşi ce predomină în cadrul a patru măsuri muzicale : un pas rar executat pe prima măsură şi cinci paşi mici, mai repezi, pe celelalte măsuri, adică : o doime, patru pătrimi şi încă o doime.

Băluţa se mai joacă şi de Căluşarii din Vlaşca, Argeş, Muscel, Romanaţi şi Dolj.

„Brîul de Tufeni" face parte din familia horelor căluşereşti. În Tufeni şi Urluieni de pe Valea Cotmeanei, sate renumite în Căluş şi jocurile populare, copiii învaţă de la vîrsta de şase ani Căluşul. Paşii Brîului de la Tufeni sînt cînd combinaţi cu paşi de „Rustem Oltenesc", cînd cu paşi de „Brîu de opt", cînd „foarfece" în spate sau „bătuţi" în contratimp pe loc, însă executaţi în cadrul a trei măsuri muzicale ca „Brîul pe şase". Trăsătura principală a acestui Brîu este încheierea de doi paşi de la măsura a treia, caracteristică Brîului din Te-

leorman. Brîul de la Tufeni conține șase pași de bază. Fiecare dintre acești pași se execută și se repetă de cîte ori vor jucătorii. Jucătorii, așezați în semicerc, prinși cu brațele pe umeri ca la Sîrba muntenească, execută, toți, pașii pe loc. Schimbarea pașilor se face de fiecare jucător, după inspirație sau după puterea de interpretare a fiecăruia.

La pasul opt se strigă :

Și pe loc, pe loc, pe loc,
Să răsară busuioc !

Strigătura anunță felul cum trebuie făcuți pașii, adică bătuți pe loc.

„Ursăria ca la Tufeni" se joacă frecvent în cadrul Călușului. Se întîlnește pe toată Valea Cotmeanei, la Tufeni, Mozăceni, Bîrla, Ciocești, Mîndra. Denumirea de „Ursărie" a împrumutat-o de la horele „pe bătaie" numite Chilabale care se joacă „ursărește" adică cu bătăi de sincopă, executate înfundat. Se execută în șase timpi pe frază muzicală de trei măsuri. Tempoul este mai rar, vivace, iar stilul este al Horelor bătute cu pași sincopați, combinat cu diferite încheieri călușerești. Jucătorii stau în cerc, prinși cu brațele pe umeri. Se execută întîi pasul apoi pornesc jocul spre dreapta cu pasul 2, pe care cel care conduce jocul strigă :

S-a dus una !
Haida două !
I-auzi trei !
S-a dus patru !
Zice cinci !
Haide șase !
Puna șapte !
S-a dus opt !

Uite nouă !
I-auzi zece !
Trageți hora ursărește !

Strigăturile arată de cîte ori se face pasul doi, adică de zece ori, mergîndu-se spre dreapta. Strigătura se poate da și pe alt pas. După ce s-au sfîrșit aceste strigături, se strigă : „Șiii stînga, iar așa !“ anunțîndu-se astfel că vor porni spre stînga cu pasul 3. La o fluierătură sau chiuitură se revine la pasul 2 pe care se strigă :

I-auzi locu, locu !
Ia-i Lenuții busuiocu !

Imediat jucătorii încep să facă pasul 4 înapoi și înainte, urmărind iarăși ca mai sus : „I-auzi una !“ Se execută pasul 4 de zece ori.

„Joiana de la Pădureți“ este una din cele mai frumoase hore. Coregrafii spun că poate să fie luată ca tip, toate celelalte fiind variantele ei. Nu lipsește din nici un Căluș din Olt. Are un caracter robust. A devenit o horă de tip călușeresc și în stilul respectiv. Se deschide cu o fugă spre dreapta și stînga care culminează cu „Tarapanaua“, ce este bătută puternic și în pinteni în partea a șaptea a jocului. Nici o altă horă cu ținuta : prinși de mîini, nu conține atîta frumusețe de stil mai ales cînd jucătorii, purtînd hora la mijloc, în fuga ei spre dreapta, fac săriturile mari spre stîngul și pe dreptul, cu aruncarea stîngului în aer, spre spate-dreapta, la 120—150°, aplecînd mult corpul.

Jocul cuprinde șapte părți. Vivace. Măsura 2/4.

*

Întregim expunerea din acest capitol cu o suită de descrieri mai ample ale jocului Călușarilor din două spații

geografice diferite. Cele ce urmează țin ca factură de coregrafie propriu-zisă, încît acesta a fost unul din motivele pentru care nu am încărcat acest studiu cu o prezentare analitică a jocului Călușarilor pentru fiecare text dat. Scopul acestui studiu ar fi fost alterat. Noi am insistat asupra jocului atît cît se cere ca imaginea asupra lui să fie cît mai completă.

Călușarii ca joc sînt un stil, o formă de expresie de joc, o factură care a căpătat denumirea de călușerească. În cadrul Călușului sînt : Hore, Brîie, Sîrbe și cîte alte forme de joc. Călușul a luat din marele tezaur de jocuri populare tot ce i-a convenit, i-a plăcut sau socotit că poate să fie cît mai spectaculos ca desfășurare de joc. O horă oarecare, el o transformă în horă călușerească, imprimîndu-i stilul și pecetea de joc a călușarului. La fel procedează cu toate jocurile.

Noi nu putem să transformăm acest capitol într-un studiu de coregrafie în cuprinsul căruia să fie analizate fiecare joc popular ce a devenit în Căluș. Un studiu ca atare este de dorit din partea coregrafilor, mai ales că este vorba de cel mai popular și spectaculos joc românesc.

*

Hora din Căluș de la Pădureți-Olt. Hora-n bătaie de căluș se joacă în mai toate satele și comunele de pe Valea Cotmeanei, în fel de fel de variante.

În comuna Pădureți o găsim în această variantă mai nouă, ca pași fiind destul de complicată, foarte greu de interpretat și destul de frumoasă în alcătuirea ei : fiecare parte a jocului este cuprinsă într-o frază muzicală de 8 măsuri. Se execută de patru ori, pe 32 de măsuri.

La joc iau parte numai bărbați.

Jocul cuprinde patru părţi (trei + o variantă a părţii a III-a).

Formaţia : în cerc.

Ţinuta : prinşi de mîini la înălţimea umerilor.

Măsura muzicală : 2/4.

Tempo : *Allegro-assai* (pătrimea = 144).

Descrierea jocului. Bărbaţii sau băieţii, aşezaţi în cerc, prinşi de mîini ca la Hora mare, execută paşii de la măsurile 1—2, partea I, spre oblic-dreapta-înainte, paşii de la măsurile 3—4 spre oblic-dreapta-înapoi, paşii de la măsurile 5—6 spre oblic-stînga-înapoi.

Partea I se execută de două ori, pe 16 măsuri. În partea a II-a, paşii de la măsurile 1—2 se execută pe loc ; paşii de la măsurile 3—4 spre stînga ; paşii de la măsurile 5—6 pe loc, iar paşii de la măsurile 7—8 spre stînga.

Partea a II-a se execută de patru ori, pe 32 de măsuri.

Partea a III-a, numită „Surpătura", paşii de la măsurile 1—4 se execută spre dreapta, paşii de la măsurile 5—4 pe loc, iar paşii de la măsurile 7—8 spre stînga.

Partea a III-a se execută de patru ori pe 32 măsuri.

În partea a IV-a (variantă a „Surpăturii"), paşii de la măsurile 1—4 se execută spre dreapta ; paşii de la măsura 5 spre stînga ; paşii de la măsura 6 spre dreapta ; paşi de la măsurile 7—8 spre stînga.

Partea a III-a (varianta) se execută de patru ori pe 32 de măsuri.

Partea a IV-a numită de oamenii din Pădureţi „Învîrtita", paşii de la măsura 1 se execută spre dreapta, paşii de la măsura 2 spre stînga, paşii de la măsurile 3—4 spre dreapta, paşii de la măsura 5 spre stînga, paşii de la măsura 6 spre dreapta, iar paşii de la măsurile 7—8 învîrtiţi pe loc.

Partea a IV-a a jocului se execută de patru ori pe 32 măsuri, după care jocul se termină.

Partea I

Se execută pe 8 măsuri (1—8)

Măsurile 1—2 : Doi pași spre oblic-dreapta-înainte, începînd cu dreptul.

Măsura 1
Pătrime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre dreapta. Stîngul stă.

Pătrime — Stîngul se duce în aer spre oblic dreapta-înainte, lîngă dreptul care stă.

Măsura 2
Pătrime — Stîngul execută, pe talpă, un pas spre oblic-dreapta-înainte, petrecut peste dreptul care stă.

Pătrime — Dreptul se duce în aer, spre oblic-dreapta-înainte, lîngă stîngul care stă. Corpul lucrează cu fața spre oblic-dreapta-înainte.

Măsurile 3—4 : Trei pași spre oblic-dreapta-înapoi, începînd cu dreptul.

Măsura 3,
Pătrime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre oblic-dreapta-înapoi. Stîngul stă.

Pătrime — Stîngul execută, pe talpă, un pas spre oblic-dreapta-înapoi pînă lîngă dreptul care stă.

Măsura 4,
Pătrime — Dreptul execută, pe talpă un pas spre oblic-dreapta-înapoi. Stîngul stă.

Măsurile 5—6 : Doi pași spre oblic-stînga-înainte, începînd cu stîngul.

Măsura 5, Pătrime	— Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga. Dreptul stă.
Pătrime	— Dreptul se duce în aer, spre oblic-stînga-înainte. Stîngul stă.
Măsura 6, Pătrime	— Dreptul execută, pe talpă, un pas spre oblic-stînga-înainte, petrecut peste stîngul care stă.
Pătrime	— Stîngul se duce în aer, spre oblic-stînga-înainte, lîngă dreptul care stă. Corpul lucrează cu fața spre oblic-stînga-înainte.
Măsurile 7—8 :	Trei pași spre oblic-stînga-înapoi, începînd cu stîngul.
Măsura 7, Pătrime	— Stîngul execută, pe talpă, un pas spre oblic-stînga-înapoi. Dreptul stă.
Pătrime	— Dreptul execută, pe talpă, un pas spre oblic-stînga-înapoi, pînă la stîngul care stă.
Măsura 8, Pătrime	— Stîngul execută, pe talpă, un pas spre oblic-stînga-înapoi. Dreptul stă.
Pătrime	— Dreptul se duce în aer, înainte. Stîngul stă. Corpul lucrează cu fața spre oblic-stînga-înainte.

Partea a II-a

Se execută pe 8 măsuri (1—8)

Măsura 1 :	Bătăi în contratimp, alternativ, cu stîngul și dreptul în față.
Optime	— Dreptul revine jos, pe talpă, lîngă stîngul care stă.

Optime	— Stîngul execută accentuat o bătaie cu talpa, în față. Dreptul stă.
Optime	— Stîngul revine pe talpă, lîngă dreptul care stă.
Optime	— Dreptul execută accentuat o bătaie cu talpa, înainte. Stîngul stă.
Măsura 2 :	Pas sincopat, cu stîngul, în față.
Optime	— Dreptul revine lîngă stîngul care stă.
Pătrime	— Stîngul execută accentuat o bătaie cu talpa, înainte.
(Două optimi legate în sincopă)	— Dreptul stă (Pe a doua optime stîngul se ridică în aer).
Optime	— Stîngul cade pe talpă. Dreptul stă.
Măsurile 3—4 :	**Doi pinteni în contratimp, cu dreptul în stîngul spre stînga.**
Notă :	Măsura 3 și măsura 4 se analizează împreună din cauza sincopei.
Optime	— Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga revenind pe linia dreptului care stă.
Optime	— Dreptul bate un pinten, jos, în stîngul care stă primind lovitura.
Optime	— Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga. Dreptul stă.
Pătrime	— Dreptul bate un pinten, jos, în stîngul care stă.

(Două optimi legate în sincopă)	— Pe a doua optime se ridică în aer, alături. Dreptul stă pe periniță.
Optime	— Dreptul bate un pinten, de jos în sus, în stîngul care se găsește în aer, alături.
Optime	— Stîngul cade jos, pe talpă, o dată cu ducerea dreptului în aer, în față.
Optime	— Dreptul execută o bătaie, cu talpa, revenind lîngă stîngul care stă.
Măsura 5 :	Bătăi în contratimp, alternativ, cu stîngul și dreptul în față.
Optime	— Dreptul execută, pe talpă, un pas pe loc. Stîngul stă.
Optime	— Stîngul execută o bătaie pe talpă, în față. Dreptul stă.
Optime	— Stîngul revine, pe talpă, lîngă dreptul care stă.
Măsura 6 :	Pas sincopat, cu stîngul, în față.
Optime	— Dreptul revine, pe talpă, lîngă stîngul care stă.
Pătrime	— Stîngul execută o bătaie cu talpa, în față.
(Două optimi legate în sincopă)	— Stîngul execută, pe talpă, un pas pe loc. Dreptul stă pe a doua optime, stîngul se ridică în aer, alături.
Măsurile 7—8 :	Doi pinteni în contratimp, cu dreptul în stîngul, spre stînga.
	Se repetă mișcările analizate la măsurile 3—4.

Partea a III-a „Surpătura"

Se execută pe 8 măsuri (1—8)

Măsura 1 :	Săritură călușerască, cu bătăi duble pe dreptul spre dreapta.
Șaisprezecime	— Stîngul execută o săritură pe loc, căzînd pe toc, o dată cu ridicarea dreptului în aer, alături.
Șaisprezecime	— Dreptul execută o bătaie, cu talpa, spre dreapta. Stîngul stă.
Pătrime	— Dreptul execută încă o bătaie cu talpa, spre dreapta.
(Două optimi legate în sincopă)	— Stîngul stă (Pe a doua optime, stîngul se ridică în aer, alături).
Optime	— Stîngul execută, pe talpă, un pas spre dreapta, pînă lîngă dreptul care stă. Corpul lucrează cu fața spre oblic-dreapta-înainte.
Măsura 2 :	Săritură călușerească, cu bătăi duble pe dreptul, spre dreapta. Se repetă mișcările analizate la măsura 1.
Măsura 3 :	Săritură călușerească, cu bătăi duble pe dreptul, spre dreapta. Se repetă mișcările analizate la măsura 1.
Măsura 4 :	Săritură călușerească, cu bătăi duble pe dreptul, spre dreapta. Se repetă mișcările analizate la măsura 1 cu deosebirea că la ultimul pas stîngul execută un pas mic spre stînga.

Măsura 5 :	Pas sincopat, cu dreptul, pe loc.
Pătrime	— Dreptul execută o bătaie, cu talpa, în faţă. Stîngul stă.
(Două optimi legate)	— Pe a doua optime dreptul se ridică în aer, în faţă.
Optime	— Dreptul execută o bătaie cu talpa, în faţă. Stîngul stă.
Optime	— Dreptul revine, pe talpă, lîngă stîngul care stă. Corpul lucrează cu faţa înainte.
Măsura 6 :	Pas sincopat, cu stîngul, pe loc.
Pătrime	— Stîngul execută o bătaie cu talpa, în faţă. Dreptul stă.
(Două optimi legate)	— Pe a doua optime, stîngul se ridică în aer, în faţă.
Optime	— Stîngul execută o bătaie cu talpa în faţă. Dreptul stă.
Optime	— Stîngul revine, pe talpă, lîngă dreptul care stă. Corpul lucrează cu faţa înainte.
Măsura 7 :	Pas bătut în contratimp, cu dreptul, şi stîngul, spre stînga.
Optime	— Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga, dreptul stă.
Optime	— Dreptul execută o bătaie cu talpa spre stînga-înainte. Stîngul stă.
Optime	— Dreptul execută pe talpă, un pas spre stînga-înainte. Stîngul stă.
Optime	— Stîngul execută o bătaie cu talpa spre stînga. Dreptul stă în faţă.

	Corpul lucrează cu fața spre oblic-stînga-înainte.
Măsura 8 :	Pas bătut cu dreptul, în contratimp, și oprire pe ambele tălpi.
Optime	— Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga. Dreptul stă în față.
Optime	— Dreptul execută o bătaie cu talpa spre stînga-înainte. Stîngul stă.
Pătrime	— Se execută o săritură pe ambele tălpi spre oblic-stînga-înainte.

Partea a III-a „Surpătura"

(Variantă)

Se execută pe 8 măsuri (1—8)

Măsura 1 :	Săritură călușerească, cu bătăi duble pe dreptul, spre dreapta.
Șaisprezecime	— Stîngul execută o săritură pe loc, căzînd pe toc, o dată cu ridicarea dreptului în aer, alături.
Șaisprezecime	— Dreptul execută o bătaie cu talpa, spre dreapta. Stîngul stă.
Pătrime	— Dreptul execută încă o bătaie cu talpa, spre dreapta. Stîngul stă.
(Două optimi legate în sincopă)	— Pe a doua optime, stîngul se ridică în aer alături.
Optime	— Stîngul execută, pe talpă, un pas spre dreapta, pînă lîngă dreptul care stă.
Măsura 2 :	Săritură călușerească, cu bătăi duble pe dreptul, spre dreapta.
	Se repetă mișcările analizate la măsura 1.

Măsura 3 : Săritură călușerească, cu bătăi duble pe dreptul, spre dreapta.

Se repetă mișcările analizate la măsura 1.

Măsura 4 : Săritură călușerească, cu bătăi duble pe dreptul, spre dreapta.

Se repetă mișcările analizate la măsura 1.

Măsura 5 : Pas bătut de „ca la ușa cortului", spre stînga, începînd cu stîngul.

Optime — Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga. Dreptul stă.

Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre stînga-înapoi, pe lîngă stîngul care stă.

Optime — Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga. Dreptul stă.

Optime — Dreptul execută, accentuat, o bătaie cu talpa, în față. Stîngul stă. Corpul lucrează cu fața înainte.

Măsura 6 : Pas bătut ca la „ușa cortului", spre dreapta, începînd cu dreptul.

Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre dreapta. Stîngul stă.

Optime — Stîngul execută, pe talpă, un pas spre dreapta înapoi pînă la dreptul care stă.

Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre dreapta. Stîngul stă.

Optime — Stîngul execută, accentuat, o bătaie cu talpa, în față. Dreptul stă.

Corpul lucrează cu fața înainte.

Măsura 7 : Pași bătuți în contratimp, cu dreptul și stîngul, spre stînga.

Optime — Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga. Dreptul stă.

Optime — Dreptul execută, accentuat, o bătaie cu talpa, spre stînga. Stîngul stă.

Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre stînga. Stîngul stă.

Optime — Stîngul execută, accentuat, o bătaie cu talpa, spre stînga. Corpul lucrează cu fața spre oblic-stînga-înainte. Dreptul stă.

Măsura 8 : Pas bătut în contratimp, cu dreptul spre stînga.

Pătrime — Stîngul execută pe talpă, un pas spre stînga. Dreptul stă.

Pătrime — Dreptul execută, accentuat, o bătaie cu talpa, spre stînga. Stîngul stă.

Partea a IV-a „Învîrtita"

Se execută pe 8 măsuri (1—8)

Măsura 1 : Pinten cu stîngul în dreptul și pas bătut în contratimp, cu stîngul în față.

Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre dreapta. Stîngul stă.

Optime — Stîngul bate un pinten, jos, în dreptul care stă primind lovitura.

Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre dreapta. Stîngul stă.

Optime — Stîngul execută, accentuat, o bătaie cu talpa, în față. Dreptul stă.

Corpul lucrează cu fața înainte.

Măsura 2 : Pinten cu dreptul în stîngul și pas bătut în contratimp, cu dreptul în față.

Optime — Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga. Dreptul stă.

Optime — Dreptul bate un pinten, jos, în stîngul care stă primind lovitura.

Optime — Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga. Dreptul stă.

Optime — Dreptul execută, accentuat, o bătaie cu talpa, în față. Stîngul stă.

Corpul lucrează cu fața înainte.

Măsurile 3—4 : Trei pinteni în contratimp, cu stîngul și dreptul, spre dreapta și bătaie cu stîngul în față, pe loc.

Măsura 3, Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre dreapta. Stîngul stă.

Optime — Stîngul bate un pinten, jos, în dreptul care stă primind lovitura.

Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre dreapta. Stîngul stă.

Optime — Stîngul bate un pinten, jos, în dreptul care stă primind lovitura.

Corpul lucrează cu fața înainte.

Măsura 4, Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre dreapta. Stîngul stă.

Optime — Stîngul bate un pinten, jos, în dreptul care stă primind lovitura.

Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre dreapta. Stîngul stă.

Optime — Stîngul execută, accentuat, o bătaie cu talpa, în față. Dreptul stă.

Corpul lucrează cu fața înainte.

Măsura 5 : Pas moldovenesc, spre stînga, începînd cu stîngul.

Optime — Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga, revenind pe linia dreptului care stă.

Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre stînga, pînă lîngă stîngul care stă.

Optime — Stîngul execută, pe talpă, un pas spre stînga. Dreptul stă.

Optime — Dreptul execută, accentuat, o bătaie cu talpa, în față. Stîngul stă.

Corpul lucrează cu fața înainte.

Măsura 6 : Pas bătut, moldovenesc, spre dreapta, începînd cu dreptul.

Optime — Dreptul execută, pe talpă, un pas spre dreapta, revenind pe linia stîngului care stă.

Optime — Stîngul execută, pe talpă, un pas spre dreapta, pînă lîngă dreptul care stă.

— Dreptul execută, pe talpă, un pas spre dreapta. Stîngul stă.

Optime	—	Stîngul execută, accentuat, o bătaie înainte. Dreptul stă.
Măsurile 7—8 :		Patru pași învîrtiți în cerc, pe loc, începînd cu stîngul, și bătăi din palme pe ultimul timp.
Măsura 7 Pătrime	—	Stîngul execută, pe talpă, un pas învîrtit spre stînga, în cerc, pe loc, o dată cu ridicarea dreptului în aer, alături.
Pătrime	—	Dreptul execută, pe talpă, un pas învîrtit spre stîntga, în cerc, pe loc, o dată cu ridicarea stîngului în aer, alături. Pe pașii de la măsura 7, corpul a executat jumătate de cerc spre stînga, pe loc.
Măsura 8 Pătrime	—	Stîngul execută, pe talpă, un pas învîrtit spre stînga în cerc, o dată cu ridicarea dreptului în aer, alături.
Optime	—	Dreptul execută, pe talpă, un pas învîrtit spre stînga, în cerc, pe loc, o dată cu ridicarea stîngului în aer, alături. Pe ultimul pas se execută o bătaie cu palmele, în față.

CALUȘUL DIN BERNI [1]

În Hunedoara, în comuna Berni, de unde a fost cules, i se mai spune și Călușer, de la „scăluș“, băț, pe care flăcăii duc colacii primiți ca răsplată pentru jocul lor.

[1] La redactarea acestui capitol ne-am folosit de studiul excelent al Verei Proca-Ciortea.

Călușul se joacă de un grup de flăcăi care se numește, aici, ceată. Mai de mult, flăcăii trebuiau să fie în număr de șapte, nouă sau unsprezece, astăzi numărul jucătorilor poate ajunge de la șapte la douăzeci și cinci.

Ceata de călușari este condusă de un Vătaf. Al doilea Vătaf ține locul de „coadă" și călăuză, un fel de maestru de ceremonii. Se ocupă mai mult de organizarea și bunul mers al desfășurării Călușului.

Formația Călușului se execută fie în formație de linie; în acest caz Vătaful stă la o mică distanță la capul liniei, fie în formație de două șiruri, în fața cărora stă Vătaful :

Măsura muzicală: 2/4;
măsura ritmică a jocului 4/8.

Călușul prezentat aici are nouă figuri : legătura între acestea se face prin două figuri, intitulate : „pe loc" și „bate în lături".

Toate figurile se execută întîi de Vătaf, apoi de întregul grup. Fiecare jucător ține în mîna stîngă o bîtă, împodobită cu panglici și cu flori. de care se sprijină în tot timpul jocului.

„Pe loc“
(Plimbarea)

Măsura I	Optimea I	Bătaia pe loc cu piciorul drept, cu trecerea greutății corpului pe el, concomitent cu ridicarea ușoară a piciorului stîng la pămînt.
	Optimea a II-a	Balansul piciorului stîng pe podea înainte, cu scuturarea lui.
	Optimea a III-a	Așezarea piciorului stîng pe pămînt alături de dreptul, concomitent cu ridicarea piciorului drept de la pămînt.
	Optimea a IV-a	Balansul piciorului drept înainte, cu scuturarea lui.

Măsura a II-a : Se repetă măsura întîi.

„Pe loc“ înseamnă „Plimbarea“ care se execută înaintea fiecărei figuri. Semnalul începerii și încetării unei figuri se dă de către Vătaf.

„Bate în lăture“

Măsura I	Optimea I	Ușoară săritură cu cădere pe ambele picioare, pe toată talpa cu o mică deplasare laterală la stînga.
	Optimea a II-a	Săltare pe piciorul stîng, concomitent cu ridicarea piciorului drept înainte, oblic, stînga, cu genunchiul întins.

Măsura I	Optimea a III-a	Uşoară săritură cu cădere pe ambele picioare pe toată talpa cu o mică deplasare la dreapta.
	Optimea a IV-a	Săltarea pe piciorul drept, concomitent cu ridicarea piciorului stîng înainte, oblic, dreapta, cu genunchiul închis.

Măsura a II-a : Se repetă măsura I.

În timp ce Vătaful execută de patru ori „Bate în lăture", căluşarii continuă Plimbarea, adică pontul „pe loc", privind pe Vătaf. Apoi căluşarii, împreună cu Vătaful, execută timp de patru măsuri, deci de patru ori, figura „Bate în lăture".

După aceasta Vătaful execută figura 1.

Figura 1 : „Ia pîc, pîc."

Cuprinde patru măsuri muzicale. Cu primele două măsuri ale figurii I : „Ia pîc, pîc" se începe fiecare din cele nouă figuri ale Căluşului.

Măsura I	Optimea I	Uşoară săltare pe stîngul, concomitent cu ridicarea dreptului, repede în faţă şi rotirea lui înapoi cu genunchiul uşor flexat, descriind un semicerc în jurul piciorului stîng.
	Optimea a II-a	Uşoară săltare pe stîngul, concomitent cu lovirea cu glezna dreaptă pe partea posterioară a genunchiului stîng.

Măsura I	Optimea a III-a	Uşoară săltare pe stîngul, concomitent cu bătaia pe talpa dreptului, la pămînt, lîngă stîngul.
	Optimea a IV-a	Uşoară săltare pe stîngul, concomitent cu ridicarea dreptului în faţă, cu scuturare (nu depăşeşte înălţimea genunchiului).
Măsura a II a	Optimea I	Uşoară săltare pe dreptul, concomitent cu ridicarea stîngului, repede, în faţă şi rotirea lui înapoi, cu genunchiul uşor flexat, descriind un semicerc în jurul piciorului stîng.
	Optimea a II-a	Uşoară săltare pe stîngul, concomitent cu lovirea, cu glezna dreaptă, pe partea posterioară a genunchiului ; corpul e răsucit jumătate la dreapta.

(Se execută aceleaşi mişcări ca pe măsura I săltînd însă pe dreptul ca picior de bază, executînd mişcările cu stîngul şi anume ca în Optimea I şi Optimea a II-a).

Fiecare măsură are patru optimi.

Vătaful execută o dată, singur, figura şi de două ori împreună cu căluşarii, deci figura I se execută de trei ori. A treia oară, la ultima măsură (măsura a IV-a), Vătaful execută „Bate în lături" pe primele două optimi, deci, pe prima jumătate a măsurii. Acest fapt constituie

un semn că figura se termină și că trebuie să se facă încheierea, adică să bată pe loc.

Ultimele două optimi (optimea a III-a și a IV-a) sînt executate de toți jucătorii în felul următor :

Optimea a III-a : pas pe loc cu piciorul stîng.

Optimea a IV-a : bătaie pe talpa piciorului drept, puțin înainte.

Toți rămîn în această poziție a piciorului drept mai în față așa cum au bătut pînă cînd „se rupe zicala“ (terminarea frazei muzicale), cînd Vătaful spune „acum“ și toți încep Plimbarea „pe loc“ și „Bate în lăture“, ca la început.

Figura a II-a : „Genunchele.“

Cuprinde patru măsuri muzicale.

Figura a II-a începe cu executarea primelor două măsuri ale figurii I. Acest fapt se va repeta la toate figurile. apoi se continuă în :

Măsura a III-a	Optimea I	Întoarcerea corpului 90° spre stînga și pas mare cu piciorul stîng concomitent cu îngenunchierea cu dreptul, dar nu pînă jos.
	Optimea a II a	Adîncirea mișcării prin atingerea pămîntului, cu genunchiul drept și ridicare.
	Optimea a III-a	Prin săritură întoarcerea corpului 180° spre dreapta cu pas mare, cu piciorul drept, concomitent cu îngenunchierea pe stîngul.

Măsura a III-a	Optimea a IV-a	Adîncirea mișcării prin atingerea pămîntului cu genunchiul stîng și ridicarea.
Măsura a IV-a	Optimea I	Săritură și căderea pe ambele picioare pe talpă, cu dreptul înainte și stîngul înapoi.
	Optimea a II-a	Trecerea greutății corpului săltînd pe piciorul drept și balansul piciorului stîng pentru a sări.
	Optimea a III-a	Revenirea pe stîngul, cu săritură înaltă, în foarfece. în față, cu piciorul drept sus, bătînd cu mîna dreaptă pe partea internă a gleznei piciorului drept.
	Optimea a IV-a	Revenirea piciorului drept la poziția normală pe pămînt.

Vătaful execută toată figura a II-a, o dată singur, în timp ce grupul face Plimbarea și de două ori împreună cu călușarii, deci în total de trei ori, după care așteaptă „ruptul zicalei“ și urmează „Plimbarea“, „Bate în lături“, continuîndu-se cu :

Figura a III-a : „Genunchiul la călcîi.“

După „Plimbare“ și „Batere în lături“ se execută măsura I și a II-a a primei figuri după care urmează :

Măsura a III-a	Optimea I	Întoarcerea corpului 90° spre stînga şi pas mare cu piciorul stîng, concomitent cu îngenunchierea pe dreptul, dar nu pînă jos.
	Optimea a II-a	Adîncirea mişcării prin atingerea pămîntului cu genunchiul drept şi ridicare.
	Optimea a III-a	Prin săritură întoarcerea corpului 180° spre dreapta, pas mare cu piciorul drept, concomitent cu îngenunchierea pe stîngul.
	Optimea a IV-a	Adîncirea mişcării prin atingerea pămîntului cu genunchiul stîng şi ridicare.
Măsura a IV-a	Optimea I	Săritură şi revenire pe ambele picioare depărtate.
	Optimea a II-a	Lovirea călcîielor în pinteni pe pămînt.
	Optimea a III-a	Depărtarea călcîielor cu uşoară marcare pe toată talpa.
	Optimea a IV-a	Lovirea călcîielor, în pinten, pe podea

Figura a III-a o execută, o dată, Vătaful singur, şi de două ori împreună cu căluşarii, după care iarăşi se

aşteaptă „ruperea zicalei", se execută „Plimbarea" şi „Bate în lăture" şi începe figura următoare.

Figura a IV-a : „Na şi ţie, dă şi mie."

Se execută măsura I şi a II-a ale figurii I, după care se continuă cu :

Măsura a III-a	Optimea I	Săltarea pe piciorul stîng, concomitent cu ridicarea piciorului drept încrucişat în faţă cu genunchiul îndoit.
	Optimea a II-a	Săltarea pe piciorul stîng, concomitent cu rotirea gambei piciorului drept în afară
	Optimea a III-a	Săritură de pe stîngul pe dreptul, concomitent cu ridicarea piciorului stîng, încrucişat în faţă, cu genunchiul îndoit.
	Optimea a IV-a	Săltare pe piciorul drept, concomitent cu rotirea piciorului.
Măsura a IV-a	Optimea I	Căderea pe ambele picioare pe toată talpa, dreptul înainte, stîngul înapoi.
	Optimea a II-a	Trecerea greutăţii săltînd pe dreptul, cu balansul piciorului stîng, înainte pentru a sări.

Măsura a IV-a	Optimea a III-a	Revenirea pe stîngul cu săritură înaltă, în foarfecă, în față, cu piciorul drept sus, bătînd cu mîna dreaptă pe partea internă a gleznei drepte.
	Optimea a IV-a	Revenirea piciorului drept la poziția normală pe pămînt.

Figura a III-a o execută Vătaful, o dată singur și de două ori împreună cu călușarii. După aceea se așteaptă „ruptura zicalei“, se execută „Plimbarea“ și „Bate în lăture“ și începe figura următoare.

Figura a V-a : „Na și ție la genunchi.“

(Se pune bîta jos la stînga călușarului.)

Se execută măsura I și a II-a a primei figuri, apoi se continuă cu :

Măsura a III-a	Optimea I	Săltare pe piciorul stîng, concomitent cu ridicarea piciorului drept, încrucișat, în față, cu genunchiul îndoit.
	Optimea a II-a	Săltare pe piciorul stîng, în același timp cu rotirea gambei piciorului drept în afară.
	Optimea a III-a	Săritură de pe stîngul pe dreptul, simultan cu ridicarea piciorului stîng, încrucișat, în față, cu genunchiul îndoit.

Măsura a III-a	Optimea a IV-a	Săltare pe piciorul drept, concomitent cu rotirea gambei piciorului stîng în afară.
Măsura a IV-a	Optimea I	Uşoară săritură şi revenire cu picioarele încrucişate, dreptul în faţă, stîngul pe talpă, concomitent cu bătaia palmelor între genunchi.
	Optimea a II-a	În aceeaşi poziţie lovire cu palmele pe părţile interioare ale genunchilor.
	Optimea a III-a	Se repetă lovirea cu palmele ca la optimea a II-a.
	Optimea a IV-a	Săltare pe piciorul stîng, concomitent cu ridicarea piciorului drept înainte.
Măsura a V-a, a VI-a a VII-a şi a VIII-a		Se repetă măsurile I, a II-a şi a III-a, a IV-a însă cu piciorul schimbat.

După aceasta, din nou, căluşarii fac pauză în mişcare, în timp ce muzica continuă. Cînd se „rupe zicala", se începe din nou „Plimbarea" şi „Bate în lăture", după care se trece la figura următoare.

Figura a VI-a : „Primul pont de pe loc."

Se începe cu măsura I şi a II-a a figurii I, după care se continuă cu :

Măsura a III-a	Optimea I	Pas mare cu stîngul, în față, cu trecerea greutății pe el.
	Optimea a II-a	Pas mare, dreptul înapoi cu trecerea greutății pe el.
	Optimea a III-a	Săltare pe dreptul, cu ducerea stîngului înapoi cu genunchiul flexat.
	Optimea a IV-a	Punerea stîngului pe vîrf, încrucișat în spatele dreptului, cu trecerea greutății pe el și ridicarea dreptului de la pămînt.
Măsura a IV-a	Optimea I	Căderea pe ambele picioare pe toată talpa cu dreptul înainte și stîngul înapoi.
	Optimea a II-a	Trecerea greutății pe dreptul, cu pendularea piciorului stîng înainte pentru a sări.
	Optimea a III-a	Revenirea pe stîngul, cu săritură înaltă, în foarfece, în față, cu piciorul drept sus, bătînd cu mîna dreaptă în partea interioară a gleznei piciorului drept.
	Optimea a IV-a	Revenirea piciorului drept în poziția normală pe pămînt.

Figura a VI-a o execută Vătaful, o dată singur și de două ori împreună cu călușarii, în total de trei ori. După aceasta se cîntă a patra frază muzicală și jucătorii așteaptă să se „rupă zicala“ și după „Plimbarea“ și „Bate în lăture“ începe figura următoare.

Figura a VII-a : „Al doilea pont pe loc.“

Se execută mișcările din măsura I și a II-a ale figurii I, după care se continuă cu :

Măsura a III-a	Optimea I	Căderea pe ambele picioare, pe toată talpa, cu dreptul înainte și stîngul înapoi.
	Optimea a II-a	Trecerea greutății pe dreptul cu pendularea piciorului stîng înainte de a sări.
	Optimea a III-a	Revenirea pe stîngul, cu săritură înaltă, în foarfece, în față, cu piciorul drept în sus, bătînd cu mîna dreaptă pe partea internă a gleznei drepte.
	Optimea a IV-a	Readucerea piciorului drept la poziția normală pe pămînt.
Măsura a IV-a	Optimea I	Căderea ambelor picioare pe toată talpa, cu dreptul înainte și stîngul înapoi.
	Optimea II-a	Trecerea greutății pe dreptul cu pendularea piciorului-

Măsura a IV-a	Optimea a II-a	lui stîng înainte pentru a sări.
	Optimea a III-a	Revenirea pe stîngul și săritură înaltă, în foarfece, în față, cu piciorul drept în sus, bătînd cu mîna dreaptă pe partea internă a gleznei drepte.
	Optimea a IV-a	Revenirea piciorului drept la poziția normală pe pămînt.

Vătaful execută o dată singur figura a VII-a și de două ori împrună cu călușarii, deci fraza muzicală se execută de trei ori.

A patra oară, jucătorii stau pe loc și așteaptă să se rupă „zicala“ după care Vătaful începe figura următoare.

Figura a VIII-a : „Ștearsa.“

Conține patru măsuri muzicale.

Pe primele două măsuri se execută măsura I și a II-a ale figurii I, după care se continuă cu :

Măsura a III-a	Optimea I și a II-a	Săltînd de două ori pe piciorul drept se trage o linie pe pămînt, cu vîrful piciorului stîng, de la stînga la dreapta, încrucișat, în fața piciorului drept, pe valoare de pă.-trime
	Optimea a III-a și a IV-a	Săltînd de două ori pe piciorul drept, se trage o li-

Măsura a III-a	Optimea a III-a și a IV-a	nie pe pămînt cu vîrful piciorului stîng de la dreapta, încrucișat, la stînga, pe valoare de pătrime.
Măsura a IV-a	Optimea I	Săritură pe piciorul drept cu deplasare laterală la stînga, concomitent cu lovirea piciorului stîng în dreptul, în pinten.
	Optimea a II-a	Săltarea piciorului drept, concomitent cu balansul piciorului stîng, lateral, în pregătire pentru pinten.
	Optimea a III-a	Săltarea pe piciorul drept, simultan cu lovirea piciorului stîng în dreptul, în pinten.
	Optimea a IV-a	Săltare pe piciorul drept, în același timp cu balansul piciorului stîng lateral.

La măsurile a V-a, a VI-a, a VII-a, a VIII-a se repetă mișcările din măsurile I, a II-a, a III-a și a IV-a cu piciorul schimbat.

Jucătorii intră din nou în pauză de mișcare și așteaptă să se „rupă zicala“ după care se trece la „Plimbare“, „Bate în lături“, și se continuă cu :

Figura a IX-a : „Țesuta."

Figura a IX-a se execută în formație de două șiruri. In timpul figurii, jucătorii se deplasează unii spre alții, se încrucișează și schimbă locurile — cei din șirul din dreapta trec în locul șirului din stînga și invers. Vătaful stă cu fața spre jucători. Se începe cu executarea primelor două măsuri din figura I, după care se continuă cu :

Măsura a III-a	Optimea I	Pas mare cu piciorul stîng, încrucișat, în față, peste dreptul, corpul se răsucește spre dreapta.
	Optimea a II-a	Săltare pe piciorul stîng, cu deplasare spre dreapta, simultan cu lovirea piciorului drept în stîngul, în pinten.
	Optimea a III-a	Săltare pe piciorul stîng, cu deplasare spre dreapta, în același timp lovirea piciorului drept în stîngul, în pinten.
	Optimea a IV-a	Săltare pe piciorul stîng cu deplasare spre dreapta, simultan cu lovirea piciorului drept în stîngul, în pinten, pe podea.
Măsura a IV-a	Optimea I	Pas mare cu piciorul stîng, încrucișat, în față, peste dreptul.
	Optimea a II-a	Săltare pe piciorul stîng, cu deplasare spre dreapta,

Măsura a IV-a	Optimea a II-a	concomitent cu lovirea piciorului drept în stîngul, în pinten.
	Optimea a III-a	Săltare pe piciorul stîng, cu deplasare spre dreapta, simultan cu lovirea piciorului drept în stingul, în pinten.
	Optimea a IV-a	Saltul cu piciorul stîng cu deplasare spre dreapta, concomitent cu lovirea piciorului drept, în stîngul, în pinten, în pămînt.

CONSIDERAŢII FINALE

În repertoriul foarte întins şi variat al spectacolelor populare, Căluşarii ocupă un loc de seamă, mai ales, dacă ne raportăm la valoarea şi semnificaţia lor etnică şi la caracterul lor, prin excelenţă complex şi absolut. Noi am insistat în paginile acestui studiu asupra Căluşarilor ca spectacol popular ce reuneşte în sine cele trei forme de exprimare materială: jocul, adică dansul, teatrul şi muzica. Din acest punct de vedere, Căluşarii sînt singulari. În cadrul larg al spectacolelor populare sînt manifestări similare, dar nici una dintre ele nu se înalţă la acest sumum de spectacular şi teatral pe care îl înfăţişează ei. În general, Căluşarii au fost priviţi şi cercetaţi ca joc, încercînd să li se descifreze filiaţiunea dintr-un rit străvechi a cărui semnificaţie, după cum este

şi normal, a dispărut. Acest concept persistă şi astăzi deşi, cu mult în urmă, în secolul al XVIII-lea. F. J. Sulzer, un străin de acest popor şi de spiritul său, le descifrase valorile şi elementele componente, spunînd chiar că sînt: „Tanz und Spiel zugleich". Chiar dacă îi vedem numai ca o manifestare de joc cu toate arabescurile, ornamentele şi floricelele ce se pun de jucători ca să impresioneze, Căluşarii sînt un spectacol integral şi variat în componentele sale ce ţine de coregrafia populară. Cu această ocazie subliniem absenţa unui studiu de coregrafie şi muzică consacrat Căluşarilor. În deosebi, se pune întrebarea: există un joc anume al Căluşului ? Noi am urmărit această chestiune sondînd o suită foarte numeroasă de jucători. Ca nume există, în unele sate, în repertoriul jocurilor de la Căluş, dar Căluşul nu se prezintă muzical şi coregrafic ca un joc aparte şi specific Căluşarilor, ci ca un joc care exprimă în esenţă şi spirit ceea ce sînt Căluşarii. Spunînd aceasta ne gîndim la originea şi semnificaţia originară, la ceea ce au fost şi-au reprezentat atunci şi acolo de cînd şi de unde au plecat. Fără îndoială că nu au fost ceea ce sînt astăzi. Jocul a existat pentru că o cerea ritul, dar valorile sale intrinsece s-au pierdut pe drumul timpului. S-au alterat, rămînînd numai jocul ca o manifestare coregrafică. Elemente ale ritului şi ceremonialului religios au rămas în cele etnografice ale Căluşului. Acest capitol este bogat şi variat. Odinioară, foarte colorat şi încărcat de nenumărate amănunte ciudate ce ne purtau chiar spre magie şi mister, astăzi, din păcate, redus numai la joc. Acest tezaur folcloric şi etnografic este, într-o măsură, derutant datorită diversităţii sale de conţinut şi, mai ales, de exteriorizare. El îndeamnă pe cercetător la o sumă de interpretări şi ipoteze. Totul este straniu, datorită acestei diversităţi. Ceremonialul de constituire, regulile de fiinţare, „spargerea" sau dezlega-

rea Călușului sînt acelea la care ne gîndim. Ele nu sînt pretutindeni aceleași și, tocmai acest fapt face ca problema să fie și mai gingașă. Din analiza lor am dedus existența unui substrat străvechi, păgîn, pe care s-a împletit credința transmisă de-a lungul generațiilor, în puterile tămăduitoare ale călușarilor. Această situație a fost reținută de acei care au descifrat în ei latura de terapeutică populară; bineînțeles, aceștia au limitat și restrîns foarte mult problema, sărăcind Călușul de toate valorile sale etnografice și folclorice. Chiar această terapeutică este strîns legată de conținutul complex și misterios al Călușarilor. Poporul îi privește pe Călușari ca pe niște ființe ce sînt în afara muncitorilor de rînd. Li se atribuie puteri miraculoase de vindecare și de altă natură. De reținut că nu vindecă orice boală, ci numai pe aceea legată de Căluș, cît și pe acelea izvorîte din nerespectarea credințelor și practicilor aferente Rusaliilor. Folclorul înregistrează cîteva credințe și practici ale poporului față de Căluș. Călușul aduce noroc și spor acolo unde joacă. Situația aceasta este interesantă. Să fie oare rezultatul celor văzute și țesute de momentele spectaculoase, dar misterioase ale ceremonialului de constituire și practicile respectate de fiecare călușar cît este în Căluș, sau ele vin din adîncul timpului, de la actul religios de la care au pleoat și care s-a transmis ca idee pînă astăzi ? Întrebarea este delicată. În materie de folclor și etnografie ipotezele sînt în largul lor. Ambele sînt două discipline în care mărturiile scrise și certe sînt absente. Aici se operează cu sufletul și cu practicile pe care nimeni nu le-a consemnat cum s-au născut. Totul este la voia deducțiilor și a analogiilor și a presupunerilor. La Călușari situația este aceeași. Li s-a creat o descendență romană fără ca faptul să poată fi susținut documentar. Unele analogii cu Colisalii și etimologia cuvîntului au fost

suficiente ca să li se dea un act de naştere, milenar. Şcoala latinistă şi-a spus şi aici cuvîntul. Sulzer a consacrat pagini numeroase şi entuziaste Căluşarilor, subliniind cu căldură originea lor romană. Această afirmaţiune şi-au însuşit-o toţi cei ce i-au urmat. Admitem descendenţa romană, dar credem că la ea trebuie alăturate şi unele influente dacice. Încă nu ştim cu certitudine şi în toată întinderea ceea ce avem în folclor şi etnografie de la romani. Acest capitol este incert şi vag. Socot că a sosit clipa cînd şi acest domeniu trebuie să fie cercetat temeinic, stabilindu-se ceea ce avem de la romani, ceea ce a rămas de la daci, ceea ce am luat de la slavii ce au trecut pe aici şi care a fost contribuţia Bisericii în tezaurul de credinţe şi practici. Dacă admitem descendenţa din Colisali trebuie să renunţăm la ideea ritului. Dilema nu este uşoară. Cele scrise de Cantemir, deşi, nu sînt prea ample în amănunte totuşi ne poartă gîndul spre Colisali. Desfăşurarea exuberantă şi itinerantă ca si caracterul misterios al căluşarilor ca fiinţe ne fac să ne gîndim la acei preoţi romani, al căror ceremonial arhaic devenise chiar pentru romani neînţeles. Poate că la origine a existat în acest ceremonial al Colisaliilor şi un simulacru de joc. Cu timpul, sensul primar, religios, a degenerat şi s-a alterat, jocul căpătînd valori mai mari. S-a transformat într-un spectacol care a colorat manifestarea religioasă. Timpul a întregit acest act spectacular şi poate că l-a separat de cel religios. S-a laicizat, deşi poate că un sîmbure a rămas religios. Întrebarea care se pune este aceasta : Colisalii au fost şi în Dacia ? Mărturiile arheologice tac. De altfel, de la romani păstrăm extrem de puţin în acest domeniu. Elementele materiale de cult nu au trecut la populaţia ce lua fiinţă din amestecul daco-roman, dimpotrivă, creştinismul cîştigă teren în lumea romană. În afară de acestea, este un fapt cert

că în această provincie periferică nu au fost prea multe exteriorizări materiale de cult și viață spirituală. Resturile arheologice sînt puține, sărace și de altă natură, iar administrativo-edilitar Dacia nu era înzestrată cu opere mărețe. Așa fiind, această descendență romană a Călușarilor rămîne un semn de întrebare. S-ar putea ca R. Vuia să aibă dreptate, afirmînd că ei vin din sud de la aromâni. Costumul călușarilor din Dolj și mai ales fesul roșu pe care îl poartă îndreaptă ipotezele pe acest drum. De altfel, la locul cuvenit vorbim de spusele unor jucători în Căluș în care arată pe cîțiva macedoneni ca aducători ai Călușului în acele părți.

În fine, se cere să fie relevat la Călușari elementul teatral. Nu-l găsim în toate regiunile la fel de pronunțat. În acest domeniu Vlașca excelează. „Războiul" este o adevărată piesă de teatru clădită pe farsă și burlesc. Am spus că acte de teatru găsim aproape la toate Călușele. La unele mai accentuate și mai apropiate de teatru, la altele mai diluate, fiind în totalitatea lor spectacole bufe. „Războiul" de la Călușul din Vlașca face o notă aparte. Este singular în familia Călușelor. Fapt de reținut că nici chiar în Vlașca nu este general. Originea „Războiului" rămîne încă ascunsă. Bătrînii călușari mi-au spus că l-au văzut cînd erau copii, adică sub 1870. „Războiul" nu face parte integrantă din Căluș. Călușarii nu-l fac la fiecare, ci numai la acei care vor și ca atare îl plătesc separat ca pe un act care nu are nici o legătură cu Călușul. „Războiul" este un fel de *intermezzo* în jocul Călușului.

Pe marginea „Războiului" și a acțiunilor bufe din Căluș sînt de făcut cîteva considerații. Mutul reprezintă elementul burlesc. El colorează de haz, Călușul, dînd naștere unei acțiuni paralele. Publicul asistă la două momente simultane : jocul călușarilor, faptul serios, și ac-

ţiunile burleşti ale Mutului. Actele Mutului sînt presărate de-a lungul Căluşului, dar ca un divertisment, după al doilea sau al treilea joc, se închipuie o scenetă, vorbită — mimată la care participă cîţiva căluşari şi Mutul. Sceneta variază de la un Căluş la altul. Ea este un divertisment care a fost introdus, poate şi ca să le dea cîteva clipe de răsuflare jucătorilor, dar şi ca să diversifice spectacolul. De reţinut că în teatrul popular ca şi în spectacole, există un personaj buf, care colorează şi intervine în timpul acţiunii deşi ea este gravă sau dramatică şi amestecul său nu ar avea rost. Îl găsim chiar în „Irod". În Teleorman Ciobanului i se zice Mutul Irodului, iar la Turcă, pe alocuri, este Blojul, în afară că Turca ca şi Brezaia sînt personaje bufe. Pe Mut, sub forma Moşului sau al lui Oleleri, îl întîlnim şi la Plug, iar Moşul este un personaj, clasic în teatrul popular, prin excelenţă buf. Mutul este o creaţie românească, ce a căpătat dezvoltări locale. Însă ne întrebăm cum s-a ajuns la „Război". Fără îndoială că „Războiul" a fost luat din teatrul de păpuşi. Popa, Dascălul, Ibrahim, Cazacul, Negustorul, Femeia sînt şi în teatrul de păpuşi. „Panaramele" de la Moşi şi de la bîlciuri au jucat un mare rol. Au furnizat ideea şi unele personaje. Un spirit inventiv le-a adus în Căluş. De reţinut că Mutul nu are rol definit în „Război". Mutul este un personaj buf, de mare întindere, ale cărui valori şi simboluri vor fi analizate în alt studiu, consacrat special personajelor din teatrul popular.

Între spectacolele ce ţin de teatrul popular, Căluşarii sînt, prin excelenţă, un joc românesc. Ei sînt o carte de vizită a etnosului românesc şi este regretabil că împrejurările nu le mai sînt favorabile. Ne gîndim, în primul rînd, la întreaga desfăşurare etnografică, astăzi ca şi dispărută. A rămas numai jocul, dar şi acesta stilizat şi dichisit ca să arate cît mai „frumos" pentru străini.

Soarta folclorului este pecetluită, dar poate că îi putem prelungi agonia, sau să-i găsim „rezervații" în care să viețuiască așa cum a fost de secole. Prin el românii și-au impus o personalitate și o individualitate puternică, ce le-a fixat un loc de frunte între popoarele lumii.

DAS KALUSCHARSPIEL [1]

Pfingsten (rum. Rusalii) ist eines der größten Feste des rumänischen Volkes, ein von den Römern überkommenes Erbe. An diesem Tage (lat. Rosalia, das Rosenfest) treten die „Kaluschare" auf den Plan.

Das Kaluscharspiel ist die authentischeste aller Volksveranstaltungen, die den Charakter einer Vorstellung tragen. Die Reihe dieser Art von Volksdarbietungen ist sehr mannigfaltig, doch widerspiegelt keine von diesen das innerste Wesen, die seelische Beschaffenheit der Rumänen getreuer als das Kaluscharspiel. Es weist besondere Züge auf, die es von den dem Bereich des Tanzes zugehörigen volkstümlichen Darbietungen — wie den *Arnăuten*, den *Bumbirei*, den *Balotiste* u. a. — klar unterscheiden.

Das Kaluscharspiel ist eine umfassende und vollständige Vorstellung, eine Darbietung, die alle Elemente des eigentlichen Schau-Spiels (der Aufführung), des Theaters und des Tanzes in sich vereinigt. Das Kaluscharspiel ist nicht allein Choreographie, sondern auch Drama. Als erster erfaßte J. F. Sulzer (1782) das Wesen des Kaluscharspiels als einer komplexen Darbietung. Er sah in ihm nicht ausschließlich die Vorführung einer Reihe von Tänzen: „Es ist aber ein Spiel und Tanz

[1] Traducere în limba germană de Erica Constantinescu.

zugleich. Dieses Spiel zeichnet sich durch einen Tanz aus, welcher seine besonderen Schritte und Musik hat.“

So ist das Kaluscharspiel eine Verquickung von Tanz, Drama und Musik, eine Form des Volkstheaters, das sich als Ausdrucksmittel des Tanzes bedient. Und als solches wird es vom Volke aufgefaßt. Der völkerkundliche Gehalt des Kaluscharspiels, die Praxis und der Aberglaube, die darin zum Ausdruck kommen, ergeben die Regie der Vorstellung. Aus ihnen ergibt sich ein Komplex von Regeln, denen sich jeder Spieler zu unterwerfen hat, solange er dem „Kalusch“ angehört. Demnach ist das Kaluscharspiel weit davon entfernt, eine ad hoc improvisierte Darbietung zu sein, sondern es hat, ganz im Gegenteil, ein eigenes Zeremonial für die Aufstellung der Gruppe und für die ganze Dauer ihres Bestehens, das wir bei keiner anderen Volkstheaterveranstaltung wiederfinden. Dieses Zeremonial erfüllt die Funktion der Spielanweisungen zu einer Vorführung.

*

Der Ursprung des Kaluscharspiels geht vermutlich auf die Römer zurück. Dafür sprechen sowohl sprachliche Analogien als auch die recht augenfälligen Ähnlichkeiten der völkerkundlichen Elemente. Was das Kaluscharspiel ursprünglich war, ist heute nicht mehr feststellbar. Zweifellos wurzelt es in einer Kulthandlung, in der das Ritual mit Magie gepaart war. Im Verlaufe der Zeit geriet der religiöse Gehalt in Vergessenheit und übrigblieb, was auch heute noch fortbesteht: eine Volkstheateraufführung. Selbstverständlich lassen sich noch Spuren der ursprünglichen Formen nachweisen, z. B. im Zusammenhang mit der „Fahne“ („Steag“), dem „Schwur“ („Legămînt“) und einer Reihe von Regeln, die von den Kalu-

scharen über die ganze Zeit des „Kalusch" eingehalten werden.

Einstmals, vor Jahrhunderten, gab es das Kaluscharspiel fast über ganz Rumänien verbreitet, heute ist es nur noch in einigen Kreisen Munteniens, Olteniens und Siebenbürgens zu finden. Es hatte nicht überall die gleiche Form und blieb auch im Ablauf der Zeiten nicht unverändert. Der eigentliche Tanz ist allen geographischen Gegenden gemeinsam, die übrigen Komponenten aber weichen voneinander ab. Geringfügige Unterschiede kann man sogar innerhalb desselben Kreises feststellen.

Die Aufstellung des Kalusch (der Formation), die Zeit seines Bestehens und seine Auflösung oder sein „Abbrechen" („Spargerea") sind einem früher streng eingehaltenen Zeremonial unterworfen. Heute ist dieses fadenscheinig geworden, bis zur Unkenntlichkeit abgenutzt oder vollständig verschwunden. Hier und da überlebt es noch in beschränkten und vereinfachten Restformen. Im übrigen gelangt das Kaluscharspiel nur noch am Pfingstsonntag zur Aufführung : in der Vergangenheit hingegen — sogar noch vor etwa zehn Jahren — zog man fast zehn Tage hindurch mit dem Kalusch umher.

Beinahe in allen Fällen wird der Kalusch aus reifen Männern zusammengestellt, seltener ergeht die Aufforderung an junge Burschen. Die Anzahl der Tänzer schwankt : Im allgemeinen sind es nicht mehr als neun, zu denen noch der Fahnenträger und der Stumme hinzukommen. Doch ist die Zahl stets ungerade, sieben oder neun, und nur in Siebenbürgen gibt es Kalusche mit sehr zahlreicher Besetzung.

Der Kalusch hat einen Anführer, den „Vătaf", der bei den Römern Vates hieß. Er leitet den Kalusch, ihm schulden alle blinden Gehorsam. Der Vătaf muß der beste Tänzer sein. Wenn die Kaluschare den „Schwur" („Ju-

rămînt“ oder „Legămînt“) leisten, tun sie es in Gegenwart des Vătaf. Er ist es, der die Fahne richtet, und er „bindet sie wieder auf“.

Der Vătaf stellt den Kalusch aus Leuten auf, die schon jahrelang im Kalusch getanzt haben. In seiner Hand hält er einen Stab, im Banat war es eine lange, aus drei Riemen geflochtete Peitsche. Seine Stellung als Vătaf hat er viele Jahre hindurch inne. In manchen Kreisen hat der Kalusch zwei Anführer: einen an der Spitze und einen am Schluß des Zuges. Im Kreis Olt ist es üblich, zu dem aus Männern gebildeten Kalusch eine Frau als Vătaf zu berufen.

Der Vătaf führt den Tanz an. Er tanzt als erster die Figur vor, und danach führen die übrigen sie aus. Er bestimmt, was getanzt werden soll, wie lange und wo. Er bestimmt den Zeitpunkt der Vorführungen und deren jeweiligen Ablauf, ihre Programmfolge. Ebenfalls mit ihm muß verhandeln, wer sich durch die Vermittlung des Kalusch Heilung erhofft. In vergangenen Zeiten hatte der Vătaf das Leben der Kaluschare zu überwachen, solange sie im Kalusch gingen. Seine Kleidung unterscheidet sich in nichts von der der Kaluschare, und er hat die gleichen Verpflichtungen wie diese. Früher schliefen und aßen die Kaluschare während der ganzen Dauer des Kalusch im Hause des Vătaf.

Der Kalusch wurde zehn Tage vor Pfingsten aufgestellt, an dem „Stratul de Rusalii“ genannten Fest. An jenem Tag zog der Vătaf durch das Dorf und wählte die Tänzer aus, dann warb er die Musikanten und einen Fahnenträger („Stegar“) an. Nach der Aufstellung des Kalusch begannen die Proben mit Musikbegleitung. Diese dauern bis zum Pfingstsamstag fort. Der Vătaf ist sehr anspruchsvoll. Die Tänzer müssen ungewöhnlich flink und leichtfüßig sein, man darf ihre Füße nicht wahrneh-

men. Sie müssen den Eindruck erwecken, als schwebten sie durch die Luft. Tatsächlich ist jeder, der dem Kaluscharspiel je beigewohnt hat, von der aufsehenerregenden Darbietung und der Virtuosität der Tänzer beeindruckt. Das Kaluscharspiel ist nicht entfesselte, ungeordnete und krankhafte Wildheit, sondern edles Ebenmaß, Stil und Harmonie. Die Tänze der Kaluschare sind rumänische Volkstänze, deren Rhythmus und Entfaltung der Kalusch seinen Stil und seinen Charakter aufgeprägt hat.

Kaluschar kann jeder beliebige Mann werden. Doch mit dem Eintritt in den Kalusch verpflichtet sich der Betreffende, diesem eine gewisse Anzahl von Jahren anzugehören. Wer diese Verpflichtung als Kaluschar mißachtet, muß furchtbarer Unglücksfälle gewärtig sein. Allerdings ist dieser Glaube nicht über alle Gegenden verbreitet. Der Schwur bindet die Kaluschare untereinander und alle zusammen an den Vătaf. Von dem Augenblick an hat der Kaluschar die Menge der gewöhnlichen Sterblichen verlassen. In diesem Augenblick tritt er — so scheint es — unter den Einfluß heidnischer Mächte, die ihm im Tanz Unermüdlichkeit und Euphorie verleihen. Die Kaluschare stehen bei den anderen Menschen in dem Rufe, über geheime, wunderbare Heilkräfte zu verfügen, deshalb werden sie aufgefordert, die „aus dem Kalusch geholten" Kranken zu heilen. Der Glaube an diese Fähigkeit ist über das ganze Land verbreitet.

Solange der Kalusch bestand, führten die Kaluschare ein von der übrigen Welt abgesondertes Leben. Die Berührung der Frauen wurde als Sünde angesehen, als Verunreinigung; deshalb lebten sie beisammen, aßen und schliefen unter der Obhut des Vătaf. In Siebenbürgen galt das Kaluscharspiel als heilig, und überall glaubte

man, daß die Kaluschare den Dörfern und Höfen, auf denen sie tanzten, Glück und reiche Ernten bringen, daß sie diese vor jeglichem Übel schützen. Im Kreis Teleorman (Oltenien) soll das Tanzen im Kalusch Erfolg in der Arbeit und bei der Ernte mit sich bringen.

In Siebenbürgen bestand im vorigen Jahrhundert der Aberglaube, daß die Kaluschare reine, auserwählte Menschen sind, die von den Gnadenreichen dazu bestimmt wurden, unter die Menschen zu gehen, um die Siechen zu heilen. Niemand weist die Kaluschare ab; im Gegenteil: der Hauswirt, in dessen Hof der Kalusch getanzt wird, legt unter ihre Füße einen Salzblock, den er, nachdem die Kaluschare über ihm getanzt haben, dem Vieh vorlegt: sie werden davon gesund und milchreich. Die Mütter reichen den Kaluscharen ihre Kinder, daß sie sie beim Tanz im Arm halten: so werden sie gesund sein und vor allen Krankheiten und Übeln gefeit. Mädchen und sogar Frauen treten in den Reigentanz des Kalusch (Hora Călușului), um blühend und zärtlich zu werden. Aus demselben Grund schenken sie Bänder, Hand- oder Kopftücher für die Fahne her. Desgleichen sind Knoblauch und Wermutkraut, die an die Fahne gebunden bzw. von den Tänzern und dem Stummen getragen werden, als Heilmittel sehr begehrt. Der Knoblauch ist gut gegen Fieber. Auch heute gilt noch der Aberglaube, daß am Pfingsttag keiner schlafen darf, sondern die Kaluschare dahin begleiten muß, wo sie tanzen. Wenn jemand sich dennoch niederlegen muß, so tut er gut daran, sich ein Messer unter den Kopf zu legen, sonst erwacht er verunstaltet. In dem Glauben des Volkes in bezug auf die Kaluschare kann man zwei Aspekte unterscheiden. Sie stehen einerseits unter dem Schutz gewisser Mächte, doch andererseits halten sie selbst und das Volk die Elfen, Feen oder andere länd-

liche Zauberwesen für ihre Feinde; diese verfolgen die Kaluschare, welche sich vor ihnen hüten müssen. Aus der eingehenden Prüfung der verschiedenen Aberglauben und Bräuche um den Kalusch geht hervor, daß die Kaluschare unter der Einwirkung zweier gegensätzlicher Mächte stehen : einer guten und einer bösen. Eigenartig ist dabei, daß die gute Macht keineswegs christlichen Charakter trägt: ganz im Gegenteil hat der Kalusch mit der Kirche nichts gemein, in der Oltenia hält man ihn des Schwurs wegen sogar für ein Werk des Teufels. Die gütige Macht, die sie leitet und ihnen Heilkräfte verleiht, ist gleichfalls heidnisch. In Siebenbürgen wurde sie mit „Irodeasa" bezeichnet, und die Kaluschare mußten ihr kleine Opfer darbringen, etwas von der Speise und dem Trank, den sie zu sich nahmen. Das ließ man unter den Tisch fallen. Dieser Macht standen die bösen feindlich gegenüber, die alles daransetzen, um die Kaluschare zu vernichten. Darum befolgen die Mitglieder eines Kalusch sehr genau eine Reihe von Regeln, angefangen von der Aufstellung der Gruppe bis zu ihrer „Auflösung". In diesem Zusammenhang ist es von besonderer Bedeutsamkeit, daß bei der Aufstellung des Kalusch die Dorfhexe zugegen sein muß. Das ist in Oltenien üblich, wo sich manche Praxis und manches Aberglaube des Volkes in bezug auf den Kalusch erhalten haben, die die Kaluschare ihrerseits auch streng einhalten.

Zum Kalusch gehören weiters: der „Ceauş" (spr. Tschausch), der nur im Banat vorkommt, der Fahnenträger und der Stumme. Der Ceauş steht irgendwie außerhalb der Formation. Er darf nicht mit dem „Mut" (dem Stummen) oder „Bloj" (dem Narren), wie er in Siebenbürgen und dem Banat heißt, verwechselt werden. Der Ceauş trägt einen Brotsack mit neun Kräutern nach der Zahl der Feen. Knoblauch und Wertmutkraut dürfen

nicht fehlen. Er hat einen Hammer bei sich, mit dem er Kräuter abschlägt, die er auf die Kaluschare wirft, damit die bösen Geister ihnen nicht nahekommen. In der Hand hält er eine Peitsche als Zeichen seiner Macht. Mit ihr knallt er, um die bösen Geister zu verscheuchen, und auch, um sich bei den Kaluscharen Gehorsam zu verschaffen. Er tanzt nicht in der Gruppe mit, sondern allein: die „Cioara" (Krähe), und nimmt an dem „Ciocana" (von „Ciocan" = Hammer) genannten Tanz teil. Er beteiligt sich an der Heilung der kranken Frauen, für die der Kalusch tanzt. Der Ceauş überwacht die Mahlzeiten und den Schlaf der Tänzer. Abends beim Schlafengehen klopft er ihnen dreimal mit dem Hammer auf die Fußsohlen, damit die bösen Geister, die „Haluite", sich ihnen nicht nähern.

Der Kalusch hat eine Fahne, die der Fahnenträger trägt und betreut. Ein Kalusch ohne Fahne ist nicht denkbar, wenngleich J. F. Sulzer diese nicht erwähnt, so wie auch andere Mitteilungen in bezug auf Siebenbürgen von der Fahne nicht sprechen.

Der Fahnenträger tanzt nicht mit. Er trägt Alltagskleidung. Er steht mit seiner Fahne in der Mitte des Kalusch, während getanzt wird. Er darf die Fahne nicht weglegen oder fallen lassen und sie auch nicht neigen. Wenn eines von diesen geschieht, wird es den Kaluscharen schlecht ergehen; großes Unglück wird über sie hereinbrechen.

Ohne die Fahne kann der Schwur nicht abgelegt werden, und ohne den Schwur ist der Kalusch undenkbar. Die Fahne und der Schwur sind die beiden grundlegenden Elemente des Kalusch. Die Fahne besteht aus einer vier bis sechs Meter langen Stange, deren Spitze mit verschiedenen Gegenständen geschmückt wird. Zwischen dem „Binden" der Fahne und dem Augenblick der Aufstellung

des Kalusch besteht eine sehr enge Verbindung, sie werden als eine einzige Handlung aufgefaßt. Das „Binden" der Fahne ist zugleich der Akt der Bindung der Kaluschare untereinander, den der Schwur dann besiegelt. Diese Tatsache tritt übrigens auch bei dem „Aufbinden" oder „Abbrechen" der Fahne klar hervor: Dieses „Abbrechen" der Fahne bedeutet zugleich die Lösung des Schwurs und folglich die Lösung aller zwischen den Kaluscharen bestehenden Bindungen. Sobald die Fahne nicht mehr existiert, ist auch der Kalusch aufgelöst. Auf die Fahnenstange bindet man entweder ein großes weißes Taschentuch, ein Kopftuch oder einen weißen Schleier und einige weiße und farbige Bänder; dazu kommen Knoblauch, Wermut, Weizen und andere Halmfrüchte. Weder Knoblauch noch Wermut dürfen fehlen, außerdem tragen auch die Kaluschare Knoblauch im Leibgurt. Dabei handelt es sich um grünen Knoblauch.

Das „Binden" der Fahne ist die erste feierliche Handlung im Zeremonial der Aufstellung des Kalusch. Es wird vom Vătaf besorgt. Die Einzelheiten der Handlung zeigen von einem Kreis zum andern geringfügige Unterschiede. So zum Beispiel wird in Boureni (Oltenien) — aber nur dort! — das „Binden" der Fahne, anders als die übrigen Handlungen des Kalusch, nur unter Mitwirkung der Dorfhexe vorgenommen.

Der Schwur („Legămînt" oder „Jurămînt", je nach dem Kreis) ist das zweite wichtige Moment des Kalusch. In manchen Dörfern geht es dabei sehr schlicht zu, in den meisten aber nach einem äußerst eindrucksvollen Zeremonial. Der Schwur wird auf die Fahne abgelegt. An ihm nehmen alle außer den Musikanten teil. Der Stumme und der Fahnenträger schwören nicht, doch geht der Stumme dem Vătaf dabei zur Hand. Er steht zu seiner Rechten. Vom Augenblick des Schwurs an sind die

Kaluschare untereinander verbunden und schulden dem Vătaf Unterwürfigkeit und absoluten Gehorsam. Von da an bilden sie eine einzige Familie, in der Ehrlichkeit, Sauberkeit und Gehorsam zu herrschen haben. Kein Mitglied darf das Gebot des Vătaf übertreten, was er auch immer verlangen mag. Was sie erhalten, übergeben sie dem Vătaf, der alles zum Schluß gerecht an alle verteilt. Bei dieser Aufteilung werden auch der Stumme und der Fahnenträger bedacht. Von den Dingen, die an der Fahne befestigt waren, erhalten auch die Musikanten etwas beim „Aufbinden". Der Schwur findet an einem einsamen Ort außerhalb des Dorfes, im Wald oder an einem Gewässer am Nachmittag des Pfingssamstags statt — kein fremdes Auge darf den Vorgang sehen. Zuerst erfolgt das Binden der Fahne, sodann der Schwur. Beide Vorgänge spielen sich unter völligem Schweigen aller Beteiligten ab. In einigen Kreisen wird der Schwur mit der Hand auf der Fahnenstange abgelegt. Im Kreis Vlașca gehen die Kaluschare unter einem Bogen durch, den der Stumme bildet, indem er die Spitze seines Säbels in die Fahnenstange bohrt. Nach dieser feierlichen Handlung führen die Kaluschare einen Tanz auf, dann ziehen sie ins Dorf, zum Hause des Vătaf, der sie nun bis zum Ende des Kalusch beherbergt. In einigen Dörfern des Kreises Olt war es früher üblich, daß die Kaluschare nach dem Schwur beim Vătaf ein gemeinsames Mahl einnahmen, das von den Dorfbewohnern für sie bereitet wurde. Nach dem Schwur, doch bevor sie zu Tische gingen, nahmen sie ein Bad.

Am letzten Tage des Kalusch, das ist der erste Dienstag nach der Pfingstwoche, zogen die Kaluschare — sobald sie in der Dorfmitte einen Tanz und den „Krieg" („Războiul") aufgeführt hatten — in den Wald oder ans Wasser hinaus, zu der Stelle, wo das „Binden" der

Fahne und der Schwur stattgefunden hatten. Dort fand das Zeremonial des „Aufbindens' statt: Auch diese Handlung ging in tiefem Schweigen vor sich. Der Fahnenträger neigte die Fahne, die Kaluschare standen entweder in einer Linie vor dem Vătaf oder im Halbkreis hinter ihm, der Stumme befand sich zu seiner Rechten. Dann band der Vătaf die an der Spitze der Fahne befestigten Dinge los. Das Kopf- oder Taschentuch gebührte ihm selbst, den Knoblauch und den Wermut verteilte er an die Kaluschare, und auch die Fahnenstange schnitt er in so viele Stücke, als es Kaluschare gab. In manchen Dörfern wurde die Stange dem Wasser übergeben, in anderen eingegraben. In den Kreisen Teleorman und Dolj hingegen wurde sie einfach fortgeworfen, irgendwohin in einen Hof. War diese Handlung beendet, so wurde getanzt, und die ganze Formation begab sich in die Dorfschenke, wo das Geld zur Verteilung kam. Von dem Augenblick an, da die Fahne „aufgebunden" wurde, bestand auch die Bindung nicht mehr, die sie durch den Schwur eingegangen waren.

*

Die Vorstellung der Kaluschare besteht aus zwei Momenten: dem Tanz, der choreographischen Charakter trägt, und einem komischen Schauspiel. Diese Form ist nicht für ganz Rumänien gültig. In Siebenbürgen ist sie nicht zu finden. Auch weist der komische Teil in seinem inneren Aufbau Unterschiede von einem Kreis zum andern auf. In dieser Hinsicht ist der Kalusch des Kreises Vlașca der vollständigste. Hier heißt die burleske, groteske Aufführung „Krieg". Er ist ein regelrechtes Theaterstück ohne schriftlich festgelegten Text, dessen Personen jedoch einen Grundtext beherrschen, den sie durch

Improvisationen im Sinne des Themas zu einer Folge von komischen Szenen ausweiten. Die Gestalten sind: der Pope, Ibrahim, das Weib, der Mann. In anderen „Kriegen“ gibt es den Kirchensänger, den Kosaken und den Händler. In diesem komischen Schauspiel, einer Art Intermezzo im allgemeinen Ablauf der Kalusch-Vorstellung, kommt dem Stummen, der einen gut sichtbaren Phallus trägt, eine entscheidende Rolle zu. Ohne im Stück eine Person darzustellen, ist der Stumme derjenige Schauspieler, der die ganze Handlung führt und sie mit Hilfe seiner Mimik und des Phallus erläutert. Im Rahmen des „Krieges“ erfüllt er die Rolle des Chors im antiken Theater. Er kommentiert die Handlungen der Gestalten, doch nimmt er sie manchmal vorweg, indem er mitteilt, was sie denken und im Sinne haben. Während der Darbietungen des Kalusch gibt der Stumme, mit Hilfe des Phallus, den Anstoß zu einer Reihe grotesker Zwischenfälle. Er ist kostümiert und trägt eine Maske, die er sich selbst anfertigt. Das Thema des „Krieges“ ist ziemlich einfach und beinahe klassisch. Man kann von ländlichen Schauspielern und Schöpfern keinen komplizierten und subtilen Handlungsablauf erwarten, besonders da sich hier keinerlei Einfluß aus der gebildeten Sphäre, der höheren Kultur geltend gemacht hat — ein höchst seltener Fall im rumänischen Volkstheater, in dem man im allgemeinen zahlreiche und verschiedenartige Einflüsse der Kultur nachweisen kann. — Das Sujet des „Krieges“ läßt sicht etwa folgendermaßen umreißen: Der Pope begehrt das Weib; da tritt Irahim auf und hat größeren Erfolg; zum Schluß kommt der Mann und zankt mit seinem Weibe, weil sie mit Ibrahim gesündigt hat. In anderen „Kriegen“ nimmt die Stelle des Popen

der Kosak ein, wieder in anderen der Händler. Alle Dialoge sind Schöpfungen der Schauspieler.

Der „Krieg“ ist eine echte „commedia dell' arte“. Je nach der Qualität der Spieler ist der „Krieg“ inhalts- und abwechslungsreicher oder -ärmer. Ebenso steht es mit dem Stummen, einer Person, die in der Typologie des rumänischen Volkstheaters eine wichtige Stelle einnimmt. Der Stumme hat eine zweifache Funktion zu erfüllen. Er ist nicht allein die burleske Figur, die die Aufgabe hat, in den Ablauf der tänzerischen Vorführungen Farbe und Abwechslung zu bringen, er hat zugleich auch die Pflicht, die Kaluschare zu schützen, zu verteidigen und über sie zu wachen. Er steht dem Vătaf stets zur Seite, ist seine rechte Hand und sein Mittler im Verkehr mit den Kaluscharen und besonders mit dem Publikum. Der Stumme sorgt für Ordnung und einen guten Ablauf des Kaluscharspiels, so wie er auch die Kaluschare überwacht, damit sie ordentlich spielen und sich ihren Regeln gemäß aufführen. Hat ein Kaluschar sich etwas zuschulden kommen lassen, so läßt ihn der Vătaf durch den Stummen bestrafen.

Ein seltsames, zweifellos aus der Zeit, als der Kalusch noch ein Ritual und eine kultische Handlung war, überkommenes Element ist der Schnabel („Ciocul“). Dieser ist nur in einem einzigen Dorf des Kreises Olt und im Kreis Dolj zu finden. Er bewahrt auch heute noch den Charakter des Geheimnisvollen. Alle fürchten ihn, den nur der Vătaf in der Hand hält. Er sieht wie ein Vogelschnabel aus und besteht aus einem 25—30 cm langen Stück Holz. Der Schnabel wird mit einem Hasenfell überzogen und mit Knoblauch, Wermut und anderen Kräutern ausgelegt. Sobald der Kalusch sich aufgelöst hat, vergräbt der Vătaf den Schnabel, und zwar ganz allein. Niemand darf erfahren, was der Vătaf tut oder sagt, und er selbst

verrät das Geheimnis des Schnabels keinem andern. Im nächsten Jahr gräbt der Vătaf den Schnabel wieder aus und trägt ihn ständig bei sich, falls das Fell nicht zugrunde gegangen ist.

Der Kalusch hat keinen eigenen Tanz. Es werden allbekannte Volkstänze wie *Floricica* (Das Blümchen), *Banu Mărăcine, Hora dreaptă, Brîul din Căluş, Foarfeca* (Die Schere), *Cazacul* (Der Kosak), *Sitele* (Die Siebe), *Calul* (Das Pferd) u. a., aber in der Art des Kaluschare getanzt. J. F. Sulzer hinterließ die ältesten Musiktexte zum Kaluscharspiel. Die Kaluschare haben aus dem reichen Schatz an Volkstänzen diejenigen ausgewählt, die ihnen am besten paßten, und vor allem diejenigen, denen sie ihren eigenen Charakter und Stil — den einer eindrucksvollen und glänzenden Darbietung — aufprägen konnten.

BIBLIOGRAFIE

Alecsandri Vasile, *Horele Româneşti,* în *Zimbrul,* Iaşi, 16 octombrie 1850.

Amante Brutto, *La Romania, Ricordi di viaggio*, Roma, 1888.

Baronzi George, *Opere complete ; Limba română şi tradiţiunile ei,* Galaţi, 1872.

Bianu Eugen (Bigeanu), *Arta dansului,* Blaj, 1907.

Bois-Robert J. D. de, *Nil et Danube, souvenirs d'un touriste, Egypte, Turquie, Crimée, Provinces Danubiennes*, Paris, 1850.

Bojinca T. Damaschin, *Anticele romanilor,* Buda, 1832.

Branisce Valeriu, *Căluşerul jucat în secolul al XVI-lea în Transilvania,* XXII, nr. 8, 15 august 1891.

Burada T. Teodor, *Cercetări asupra danţurilor şi instrumentelor de muzică ale românilor,* în *Almanahul Muzical*. III. Iaşi, 1877.

Burada T. Teodor, *Istoria teatrului în Moldova*. I, Iaşi, 1915

Cantemir Dimitrie. *Descrierea Moldovei,* Bucureşti, 1923, ediţia G. Pascu.

Cărtile Săteanului român. Gherla. VII, iulie 1882 : Cartea a VII-a.

Cerchez Constantin, *Căluşul în metafizica daciană,* în *Prietenii Istoriei Literare*, I, Bucureşti, 1931.

Chardon Louis, *La Roumanie et les Roumains,* Bucharest, 1883.

Claretie Léo, *Feuilles de route en Roumanie,* Paris, 1912.

Codin-Rădulescu, Constantin, *Sărbătorile poporului,* Bucureşti, 1909.

Codreanu Turturel, *Căluşierul,* în *Observatorul,* II, martie 1879.

Crationesco Jean, *Les peuple roumain d'après ses chants nationaux*, Paris, 1874.

Cristescu Florin, *În mijlocul horelor,* Craiova, 1910.

Demidof Anatolie de, *Voyage dans la Russie méridontal et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie éxécuté en 1837*, Paris, 1841.

Elefterescu Emil, *Originea și istoricul jocului Călușarilor*, în *Șezătoarea*, nr. 12, 1922.

Flinţiu I. Constantin, *Coregrafie românească*, Tîrgoviște, 1936.

Frîncu Teodor, *Românii din Munţii Apuseni*, București, 1888.

Gerando A. de, *La Transylvanie et ses habitans*, Paris, 1845, t. I.

Hugonnet Léon, *Six mois en Roumanie*, Paris, 1875.

Liuba Sofronie, *Material folcloristic*, în *Revista Tinerimea română*, I, 1898.

Liuba Sofronie, *Jocuri sau danţuri poporale*, în *Revista Tinerimea română*, serie nouă, vol. I, București, 1898.

Mangiuca Simione, *Călindarul Julian, gregorian și poporul român*, Brașov, 1882.

Marsillac Ulysse de, *Guide de voyageur à Bucarest*, București, 1877.

Micu Samuil, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, fragment publicat în volumul : *Cintarea României*, București, 1966.

Misail Gheorghe, *Cîteva idei despre muzica naţională*, în *Atheneul român*, II, 1869.

Misail Gheorghe, *Datinile, obiceiurile și tradiţiunile poporului român*, în *Columna lui Traian*, nr. 2, 1870.

Muzica românească de azi, București, 1939, pp. 309—314 ; vorbește de : Air nationaux roumains transcrits pour piano par Henri Vienne ; acesta pomenește sumar de Călușari.

Negrea Marţian, *Un compozitor român ardelean din secolul al XVII-lea*, Craiova, f.a., extras din *Melos*.

Niculescu G. T. Varone, *Jocuri românești necunoscute*, București, 1930.

Niculescu G. T. Varone, *Dicţionarul jocurilor românești*, Coregrafia populară, București, 1931.

Niculiţă Elena Voronca, *Sărbătoarea moșilor în București*. București, 1915.

Novacovici Emilian, *Colecţiune folcloristică română din Răcășdia și Jur*, Oraviţa, 1902.

Odobescu Alexandru, *Opere complete*, vol. II, București 1908, p. 350.

Ollănescu C. Dimitrie, *Teatru la români*, București, 1897.

Papahagi Pericle, *Călușarii sau Aruguciarii*, în *Grai Bun*, An I, nr. 4—5, 1906.

Pamfil Tudor, *Sărbătorile de vară la români*, București, 1910.

Plattner Johann, *Der Kaluschär* în Siebenburghische Deutsches Tageblatt Allgemeine Volkszeitung für das Deutschtum in Rumänien din 25 mai 1930.

Popescu Gheorghe-Județ, *Jocuri populare din regiunea Argeș*, București, 1963.

Popovici Timotei, *Dicționar de muzică*, Sibiu, 1905.

Proca Vera Ciortea, *Jocuri populare românești*, București, 1955.

Rădulescu C. Codin și D. Mihalache, *Sărbătorile poporului român*, București, 1909.

Rădulescu I. Eliade, *Jocul Călușarilor*, în *Curierul Românesc*, din 31 mai 1843.

Rosny de Leon, *La patrie des roumains d'orient*, Paris, 1887.

Schmidt Wilhelm, *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Rumänien Siebenbürgens*, Hermanstadt, 1866.

Sperantia Theodor, *Miorița și Călușarii*, București, 1914.

Sulzer F. J., *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, Wien, 1782, t. II, p. 405 și urm.

Teodorescu G. Dem., *Încercări critice asupra unor credințe, datini și moravuri ale poporului român*, București, 1874.

Tuțescu St. Ștefan și Danielescu P., *Monografia satului Cătunele-Dolj*, Craiova, 1908.

Ubicini A., *Ballades et chants populaires de la Roumanie*, *Revue de l'Orient, del'Algerie et des Colonies*, mai-oct., 1855, p. 26.

Vuia Romul, *Originea Jocului de Călușari*, în *Dacoromania*, II, 1921—1922, p. 215 și urm. (extras).

Vulpescu Michel, *Les Coutumes Roumaines Périodiques*, Paris, 1927.

NOTE MUZICALE

KALUSHAR ODER BORITSCHANTANZ

Apud. Sulzer

CĂLUȘARUL

Apud T. Burada

CĂLUȘUL DE LA BLAJ

CĂLUȘUL DE LA MIHAI BRAVU - VLAȘCA

CĂLUȘUL DE LA STRÎMBA - VLAȘCA

CUPRINS

Călușarii din Brașov-Șchei, 1910

Călușarii de pe Tîrnave, 1921

Călușarii de pe Mureș, 1923

Călușari din Pădureț-Olt, la Londra, 1935

Călușarii din Pădureț-Olt, cei care au fost la Londra, 1935

Călușar din Pădureț-Olt, la Londra, 1935

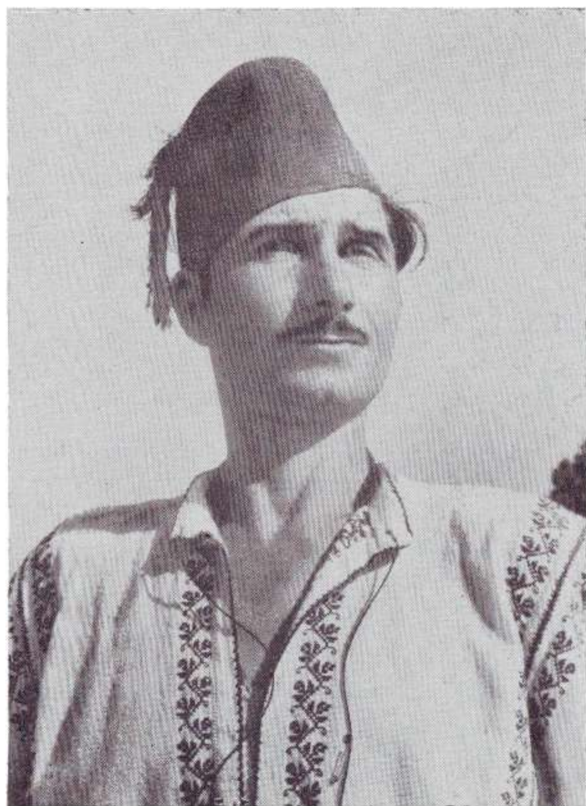

Călușari din jud. Argeș, 1962

Căluşar din Bîrca-Dolj, 1963

Scenă de joc la Căluşul din Pîrşani-Dolj

Vătaf la Călușul din Bîrca-Dolj, 1962

Vătaful Călușului
cu Ciocul din
Giurgița-Dolj, 1960

Jurămîntul Călușarilor
din Birca-Dolj

Călușar din Pădureț-Olt, 1962

„Pornirea“ la Călușul din Perșani-Dolj

Mutul din Căluş, Hunia-Dolj, 1962

Mutul şi scenă burlescă din Căluşul din Teleorman

Călușari din Pădureț-Olt, 1945

Călușari cu Ciocul din Birca-Dolj, 1960

Călușari din Hunia-Dolj, 1961

Mutul, Pîrşani-Dolj

Jurămîntul Căluşarilor
din Pîrşani-Dolj

Detaliu de costumație la Vătaful din Giurgița-Dolj; zgardă de clopoței și moțul

Moment de joc la Călușarii din Frumoasa-Teleorman

Vătaful Niculae Apetri din Mihai Bravu-Vlașca, 1966

Căluș de copii din Mihai Bravu-Vlașca, 1959

Mutul din Căluş, Strîmba-Vlaşca, 1966

Redactor: DUMITRU LAZĂR
Tehnoredactor: AUREL BUCUR

Dat la cules 29.01.1969. Bun de tipar 26.06.1969. Apărut 1969. Hîrtie tipar înalt tip A de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli editoriale 12,82. Coli tipar 17,25. Planșe tipo 8. A. nr. 21962/1968. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—09.F.

Tiparul executat sub comanda nr. 108 la Întreprinderea Poligrafică „Tiparul", str. Fabrica de Chibrituri, 9—11, București, Republica Socialistă România

Lei 9,50